

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN AİLE HUKUKU
ALANINDAKİ FİKHİ GÖRÜŞLERİ**

SEMA ÖZBAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ NECMEDDİN GÜNEY**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	SEMA ÖZBAKIŞ
	Numarası	148106041004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin GÜNEY
	Tezin Adı	İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN AİLE HUKUKU ALANINDAKİ FIKHİ GÖRÜŞLERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN AİLE HUKUKU ALANINDAKİ FIKHİ GÖRÜŞLERİ** başlıklı bu çalışma 21/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

SIRA NO	DANIŞMAN VE ÜYELER		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Necmeddin GÜNEY	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Huzeyfe ÇEKER	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Osman BAYDER	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	SEMA ÖZBAKIŞ		
	Numarası	148106041004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN AİLE HUKUKU ALANINDAKİ FIKHİ GÖRÜŞLERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

SEMA ÖZBAKIŞ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	SEMA ÖZBAKIŞ		
	Numarası	148106041004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ NECMEDDİN GÜNEY		
Tezin Adı	İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN AİLE HUKUKU ALANINDAKİ FIKHİ GÖRÜŞLERİ			

İbrahim en-Nehaî Irak'ta rey ekolünü varlık alanına çıkararak ilk fikhî şahsiyettir. Nehaî, Alkame b. Kays aracılığıyla İbn Mes'ud'dan aldığı bilgileri ve görüşlerini öğrencilerine aktarmış, Ebû Hanîfe ise bu bilgileri, Nehaî'nin görüşlerini ve metodunu Nehaî'nin öğrencilerinden olan hocası Hammâd b. Ebî Süleyman'dan almıştır. Bu çalışmada İbrahim en-Nehaî'nin Hanefî mezhebine olan etkisi araştırılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nikâh ikinci bölümde talak başlığı altında Nehaî'nin fikhî görüşlerini aktararak dört mezhepte ihtilaf edilmiş meselelerde Hanefî mezhebinin görüşlerinin Nehaî'nin görüşleriyle uyumlu olup olmadığı, Hanefî mezhebinin görüşüyle Nehaî'nin görüşünün farklı olduğu meselelerde Nehaî'nin görüşünün hangi mezhebin görüşüyle benzer olduğu belirtilerek konular işlenmiştir.

Aile hukuku ile ilgili ve dört mezhep arasında ihtilafli ana başlıkları da içeren 45 meselede Hanefî mezhebinin görüşünün Nehaî'nin görüşüyle aynı olup 12 meselede Hanefî mezhebi ile Nehaî'nin görüşlerinin farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İbrahim en-Nehaî, Hanefî Mzehebi, Aile Hukuku, Nikâh, Talâk.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	SEMA ÖZBAKIŞ		
	Student Number	148106041004		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES DEPARTMENT-ISLAMIC LAW		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	DR.ÖĞR. ÜYESİ NECMEDDİN GÜNEY		
Title of the Thesis/Dissertation	LEGAL VIEWS OF İBRAHİM AL-NAHAI IN THE FIELD OF FAMILY LAW			

Ibrahim al-Nahai was the first scholarly figure in Iraq to bring the ahl al-Ray into the field of existence. Nahai has transmitted the knowledge and the views of those who have related from Ibn Masud through Alqama b. Kays to his students. Abu Hanifa, received his knowledge from his teacher Hammad b. Abi Suleiman who was Nahai's student. In this study, the effects of Ibrahim al-Nahai on Hanafi sect was investigated.

Our study consists of two main titles. The first title is marriage, the second one is divorce.

There are some disputes among the four sects in family law. We also investigated which schools of law's views about family law are compatible with the views of Nahai and which are different from Nahai views. These topics were also included in this study.

As a conclusion, the views of the Hanafi school of law and Nahai's views are same in 45 issues, on the other hand the Hanafi school of law and Nahai's views are different in 12 issues related to family law in islam.

Keywords: Ibrahim al-Nahai, Hanafi, Family Law, Marriage, Divorce.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	<i>i</i>
ÖZET	<i>vii</i>
ABSTRACT	<i>viii</i>
ÖNSÖZ	<i>ix</i>
KISALTMALAR	<i>i</i>
GİRİŞ	<i>1</i>
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
3. FAYDALANILAN KAYNAKLAR	2
4. İBRAHİM EN-NEHAİ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ	3
BİRİNCİ BÖLÜM	11
NİKÂH AKDİ	11
1.1. İCAB-KABUL (EVLİLİĞİN SİĞASI).....	12
1.1.1 SAHİH ŞARTLAR.....	15
1.1.2 FASİT ŞARTLAR.....	16
1.2. NİKÂHTA VELİ.....	18
1.2.1. VELİDE BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR.....	20
1.2.2. EVLENECEK OLAN KIZIN RIZASINI ALMAK.....	22
1.2.3. KÖLELERİN VELAYETİ.....	24

1.3. TARAFLAR.....	26
1.3.1. SÜREKLİ EVLENME ENGELLERİ	27
1.3.2. GEÇİCİ EVLENME ENGELLERİ.....	31
1.3.2.1. Zevcenin Yakın Akrabası Olmak	31
1.3.2.2. Köle ve Cariye İle Evlenme	34
1.3.2.3. Ehl-i Kitap ve Harbî Kadınlarla Evlilik.....	36
1.3.2.4. Mecusi Kadınlarla Evlilik.....	37
1.3.2.5. Karı - Kocadan Birisinin İrtidat Etmesi.....	38
1.3.2.6. İddet Bekleyen Kadın	38
1.3.2.7. Dört Kadınla Evli Erkeğin Beşinci Karısı	39
1.3.2.8. İhramda Olan Kişinin Evlenmesi	40
1.3.2.9. Ölüm Hastası Olan Eşin Nikâhı.....	40
1.3.2.10. Zina Eden Kadınla Evlenmek.....	42
1.4. NİKÂHTA ŞAHİT BULUNMASI.....	44
1.4.1. ŞAHİTTE ARANAN ŞARTLAR	45
1.4.1.1. Teklif	45
1.4.1.2. Hürriyet.....	46
1.4.1.3. İslam	46
1.4.1.4. Adalet.....	47

1.4.1.5. Tö Ahmetin Bulunmaması	48
1.4.1.6. Erkek Olmak	48
1.5. NİKÂH AKDİNİN SONUÇLARI.....	50
1.5.1. MEHİR.....	51
1.5.1.1. Mehrin Üst ve Alt Sınırı	52
1.5.1.2. Mehr Olması Uygun Olan Şeyler.....	54
1.5.1.3. Cariyenin Azad Edilmesinin Onun Mehri Sayılması.....	55
1.5.1.4. Mehr-i Muaccel ve Mehr-i Müeccel.....	56
1.5.1.5. Mehrin Verilme Zamanı	57
1.5.1.6. Mehr-i Müsemma.....	57
1.5.2. NAFKA	58
1.5.2.1. Nafakayı Gerektiren Akrabalık.....	59
1.5.2.2. Akrabanın Nafkasının Dağıtımında Pay Miktarı	61
1.5.2.3. Zevcenin Nafakası	62
1.5.3. NESEP VE İNKÂRI	65
1.5.3.1. Karısını Boşadıktan Sonra Çocuğın Kendinden Olduğunu İnkâr Etmek....	66
1.5.3.2. Nesebi Birden Çok Babaya Nisbet Etmek	67
1.5.4. EVLİLİK HAYATINDA ÂDÂB-I MUAŞERET	68
1.5.4.1. Eşler Arasında Kasm.....	68

1.5.4.2. Azl	69
<i>İKİNCİ BÖLÜM</i>	70
<i>TALÂK VE SONUÇLARI</i>	70
2.1. BOŞAMA EHLİYETİ	71
2.1.1. BOŞAYANIN (MUTALLIKIN) ŞARTLARI	71
2.1.1.1. Boşayanın Boşanan Kadının Eşi Olması	71
2.1.1.2. Buluş	72
2.1.1.3. Akıl	73
2.1.2. BOŞANAN KADINDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR	74
2.1.2.1. Kadının Hakikaten veya Hükmen Boşayanın Karısı Olması	74
2.1.2.2. İşaret, Sıfat veya Niyetle Boşanan Kadının Belirtilmesi	75
2.1.2.3. Kocanın Talâkı Kendine İzafe Etmesi	77
2.1.2.4. Kâfir Kadının Talâkı	78
2.1.3. BOŞAMA EHLİYETİ İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR	78
2.1.3.1. Sarhoşun Talâkı	78
2.1.3.2. Mükrehin Talâkı	79
2.1.3.3. Ölümcül Hastalığa Yakalanan Kişinin Talâkı (Talâku'l-Far)	80
2.2. BOŞAMA İÇİN KULLANILAN SÖZLER, ŞEKİLLER VE BOŞAMA SAYISI	82
2.2.1. TALÂK SİGALARI İLE ALAKALI ŞARTLAR	82

2.2.1.1. Sarih Lafız	82
2.2.1.2. Kinayeli Lafız	84
2.2.1.3. Yazı ile Talâk	85
2.2.2. TALÂK ÇEŞİTLERİ.....	87
2.2.2.1. Ric'î ve Bâin Talâk	87
2.2.2.2. Sünnî ve Bid'î Talâk	88
2.2.2.3. Talâk-ı Müneccez, Muzaf ve Muallak.....	90
2.2.3. TALÂKLA İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR.....	91
2.2.3.1. Talâkta Vekâlet ve Havale	91
2.2.3.2. Talâk Sayısı (Hür ve Köleye Göre)	95
2.2.3.3. İkinci Evliliğin Önceki Talakları Silmesi Meselesi.....	96
2.2.3.4. Zevac-ı Tahlil.....	97
2.2.3.5. Talâkın İspatı	99
2.2.4. KARŞILIKLI RIZA İLE BOŞANMA (MUHÂLEA/HUL')	100
2.2.5. YARGI YOLUYLA BOŞANMA/TEFRİK VE SEBEPLERİ	102
2.2.5.1. Özür ve Hastalık Sebebiyle Ayırma	103
2.2.5.2. Hakem Tayini.....	107
2.2.5.3. Kocanın Kaybolması	108
2.2.5.4. Hanımına Zina İsnadı Sebebiyle Yeminleşme ve Lânetleşme (Mülâane/Liân)	111

2.2.5.5. Eşine Yaklaşmama Yemini (İlâ)	115
2.2.5.6. Zihâr.....	118
2.3. EVLİLİĞİN SONA ERMESİNDEN DOĞAN NETİCELER	121
2.3.1. İDDET.....	121
2.3.1.1. İddet Kavramı	121
2.3.1.2. İddet Çeşitleri	122
2.3.1.3. İddetin Başlangıcı.....	126
2.3.1.4. Talâk ve Vefât İddeti Süresinde Kadına Helal ve Haram Olanlar.....	127
2.3.2. ÇOCUKLARIN BAKIMI VE TERBİYESİ (HADÂNE)	128
SONUÇ	130
BİBLİYOGRAFYA	132

ÖZET

İbrahim en-Nehaî Irak'ta rey ekolünü varlık alanına çıkararak ilk fikhî şahsiyettir. Nehaî, Alkame b. Kays aracılığıyla İbn Mes'ud'dan aldığı bilgileri ve görüşlerini öğrencilerine aktarmış, Ebû Hanîfe ise bu bilgileri, Nehaî'nin görüşlerini ve metodunu Nehaî'nin öğrencilerinden olan hocası Hammad b. Ebî Süleyman'dan almıştır. Bu çalışmada İbrahim en-Nehaî'nin Ebû Hanîfe'ye olan etkisinin oranı araştırılmıştır.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde nikâh ikinci bölümde talâk başlığı altında Nehaî'nin fikhî görüşlerini aktararak, dört mezhepte ihtilaf edilmiş meselelerde Hanefî Mezhebinin görüşlerinin Nehaî'nin görüşüyle uyumlu olup olmadığını, Hanefî mezhebinin görüşü ile Nehaî'nin görüşünün farklı olduğu meselelerde Nehaî'nin görüşünün hangi mezhebin görüşüyle benzer olduğunu ifade ederek konular işlenmiştir.

Aile hukuku ile ilgili 45 meselede Hanefî mezhebinin görüşü ile Nehaî'nin görüşü aynı olup 12 meselede Hanefî mezhebi ile Nehaî'nin görüşünün farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Ibrahim en-Nehaî was the first lawful figure in Iraq to bring the school of the Opinion into the field of existence. Nehai has transferred the informations and the views those have come from Alkame bin Kays by means of Ibn Mas'ud to his students. Abu Hanifa, this informations, Nehai' s views and method of the Nehaî's students of his teacher Hammad b. Abi Suleiman. In this study, the effect of Ibrahim en-Nehaî on Abu Hanifah was investigated.

Our study consists of two parts. In the first part, under the title of marriage in the second part, Nehaî's fiqhî views, and the disputes in the four sects of the views of the Hanifah sect is compatible with Nehaî's opinion, the views of Nehaî's opinion and the different views of Nehaî that the topics were covered.

The views of the Hanafi sect in 45 issues related to family law and the opinion of Nehaî are the same and it is concluded that the opinion of Hanafi sect and Nehaî is different in 12 issues.

ÖNSÖZ

İslam hukuk tarihinde mezhepler her ne kadar bir isme nispet edilerek adlandırılmış olsa da bir mezhebin oluşumunda pek çok âlimin katkısı olduğu muhakkaktır. Bu katkı bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak gerçekleşmiştir. Bir mezhebin teşekkülünde imamlarının görüşleriyle oluşan bir birikim ve bu imamların birbirinden etkileşimi söz konusudur. Birden çok imamın mezhebe katkısının olmasının yanında her mezhepte, onu diğerlerinden ayıran bariz farklılıkların, metotların, yol ve yöntemlerin meydana gelmesinde belirleyici rol oynayan önemli şahsiyetler olmuştur.

Hanefî mezhebi de Ebû Hanîfe'ye nispet edilerek anılıyor olsa da mezhebin oluşumunda pek çok imamın katkısının olduğu bilinmektedir. Mezhebin hoca silsilesinin şu şekilde ifade edilişi meşhurdur: “Fıkhı Abdullah b. Mes'ûd ekti, Alkame suladı, İbrâhim en-Nehâî hasadını yaptı, Hammâd harmanını kaldırdı, Ebû Hanîfe öğüttü, Ebû Yusuf hamur yaptı, Muhammed onu pişirip ekmek haline getirdi. Diğer insanlar işte bu ekmeği yiyorlar.” Bu ifadede de belirtildiği üzere İbrâhim en-Nehâî'nin mezhebin temel taşı niteliğindeki önemli şahsiyetlerden biri olduğu muhakkaktır. Mezhebin usul, metot, yol ve yönteminin oluşumunda onun etkisi şüphesiz büyük olmuştur. Biz de mezhebin en önemli şahsiyetlerinden ve temel taşlarından biri olan İbrâhim en-Nehâî'nin aile hukuku hakkındaki fikhî görüşlerini tezimizin konusu olarak belirledik.

Çalışmamızın giriş kısmında İbrahim en Nehâî'nin hayatı ve ilmî kişiliğine kısaca değindik. Nehâî'nin aile hukuku hakkındaki fikhî görüşlerini iki bölümde inceledik. İlk bölümde nikâhın dört mezhep tarafından kabul edilen rükûnları çerçevesinde Nehâî'nin fikhî görüşleri ve dört mezheple karşılaştırması, ikinci bölümde talak ve hukukî sonuçları konularında Nehâî'nin fikhî görüşleri ve dört mezheple karşılaştırması üzerinde durduk. Dört mezhebin görüşünü her meselede ifade etmekten ziyade mezhepler arasında ihtilaf olduğu takdirde belirtme yoluna

gittik. Bir konuda mezhepler arasında ittifak varsa o durumda sadece konuyla ilgili Nehaî'nin görüşünü belirtmekle yetindik.

Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezinde öğrenci olarak bulunduğum süre içinde kendisinden istifade etme fırsatı bulduğum kıymetli Dr. Ali PEKCAN hocama katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Tezin hazırlanma sürecinde sabır ve hoşgörüyüyle yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen değerli Dr. Öğr. Üyesi Necmeddin GÜNEY hocama sonsuz şükran ve saygılarımı sunuyorum.

Sema ÖZBAKIŞ
Konya / 2019

KISALTMALAR

b. : bin

bkz. : Bakınız

bt. : binti

c. : Cilt

(c.c) : Celle Celâluhu

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H.z. : Hazreti

(r.a) : Radiyallahü anh

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

s. : Sayfa

(s.a.v) : Sallallâh-u aleyhi ve sellem

terc : Tercüme eden

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

ty. : Yayın tarihi yok

v. : Vefat Tarihi

Yay. : Yayınları

yy : Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

İbrâhim en-Nehaî yaşadığı dönemdeki önemli ilmî şahsiyetlerden biri olmasının yanında fikhî anlayışıyla asırlar boyu etkisi devam eden izler bırakmış çok kıymetli bir âlimdir. Irak'ta rey ekolünü gerçek manada varlık alanına çıkararak ilk fikhî şahsiyet olarak İslam hukuk tarihinde yerini almıştır. Biz de Nehaî'nin aile hukuku hakkındaki fikhî görüşlerini inceleyerek onun Hanefî mezhebindeki etkisini tespit etmeyi amaçladık. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda nikâh ve talâk hakkındaki görüşlerini elimizden geldiğince toplamaya ve bu görüşleri dört mezhebin görüşleriyle kıyaslamaya gayret ettik. Nehaî'nin Hanefî mezhebine etkisini, mezhebin üzerine inşa edildiği temelleri ve mezhepler arası etkileşimi müşahade etmeyi hedefledik. Bunun yanında herhangi bir meselede mezheplerde yer almaması farklı bir içtihadı varsa bu farklı içtihat ve farklı bakış açısına da dikkat çekmek istedik.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Hanefî mezhebinin temel taşlarından biri olan İbrâhim en-Nehaî'nin fikhî görüşleri onun Hanefî mezhebindeki etkisini ve mezhebin üzerine inşa edildiği temelleri görmek açısından önem arz etmektedir. Hanefî mezhebinin görüşlerinin büyük oranda Nehaî'nin görüşleriyle örtüşmesi de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte diğer mezheplerle yaptığımız kıyaslama da mezheplerde hangi hususlarda ortak sonuçlara ulaşılmış, mezhepler arası etkileşim ne boyutta gerçekleşmiş gibi hususlarda bir fikir vermesi bakımından önem taşımaktadır. Tüm bunların yanında bir meselede Nehaî'nin dört mezhepte var olan görüşlerden farklı bir görüşüne ulaşmak o meseleye farklı bir bakış açısı, farklı bir çözüm getirmesi bakımından da önemlidir.

3. FAYDALANILAN KAYNAKLAR

İbrâhim en-Nehaî'nin fikhî görüşlerini araştırırken elimizden geldiğince ana kaynaklardan istifade etmeye gayret ettik. Bu kaynaklara ulaşma hususunda ise Nehaî'nin görüşlerinin toplandığı kıymetli bir eser olan Muhammed Revvâs Kal'acî'nin *Mevs'uât-ü Fikhi İbrâhîm en-Nehaî* adlı eserinden oldukça istifade ettik. Nehaî'nin hayatı ve fikhî kişiliği hakkında yaralandığımız eserler, İbn Sa'd'ın (v. 230/845) *Tabakât'ı*, Ebu Nu'aym'ın (v. 430/1038) *Hilyetü'l-evliya'sı*, Şîrâzî'nin (v. 476/1083) *Tabakâtü'l-fukaha*, Sem'ânî'nin (v. 562/1166) *el-Ensâb*, İbn Hacer'in (v. 852/1449) *Tehzîbü't-tehzîb* adlı eserleri oldu. Nehaî'nin görüşlerini bolca bulduğumuz ana kaynaklar Ebû Yusuf'un (v. 182/798) ve İmam Muhammed'in (v. 189/805) *el-Âsâr'ı*, Abdürrezzâk'ın (v. 211/826) ve İbn Ebî Şeybe'nin (v. 235/849) *el-Musannef'i*, İbn Hazm'ın (v. 456/1064) *el-Muhallâ'sı* oldu. Bunların yanında, Müzeni'nin (v. 264/878) *el-Mühezzeb*, Serahsî'nin (v. 483/1090) *el-Mebsût* Kâsânî'nin (v. 578/1191) *Bedâîu's-sanâi'*, İbn Kudame'nin (v. 620/1223) *el-Muğni*, İbnü'l-Hümmam'ın (v. 861/1456) *Fethü'l-kadîr*, Şîrbînî'nin (v. 977/1570) *Muğni'l-muhtâc*, Buhâtî'nin (v. 1051/1641) *Keşşâfü'l-kına*, Derdîr'in (v. 1201/1786) *eş-Şerhu'l-kebîr ve eş-Şerhu's-sağîr*, Şevkânî'nin (v. 1250/1834) *Neylül-evtâr*, İbn Âbidîn'in (v. 1252/1836) *Reddü'l-Muhtâr* adlı eserlerinden istifade ettik. Buhari (v. 256/870), Müslim (v. 261/875) ve Tirmizî'nin (v. 279/892) *el-Camiu's-sahih*; Ebû Davûd (v. 275/888), İbn Mâce (v. 273/887) ve Beyhakî'nin (v. 458/1080) *es-Sünen* gibi pek çok hadis kaynağından yararlandık. Taberî'nin (v.310) *Camiu'l-beyân*, Kurtubî'nin (v. 671/1272) *Ahkâmu'l-Kur'ân* gibi tefsir kaynaklarından da istifade ettik. Fikhî ıstılahları Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kamusu* adlı eserinden aktardık. Bunlardan başka bibliyografyada yer verdiğimiz başka eserlerden de istifade ettik.

4. İBRAHİM EN-NEHAÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Tam adı İbrâhim b. Yezîd b. el-Esved Amr b. Rebi'â b. Hârise b. Saîd b. Malik b. en-Nehaî, künyesi Ebû İmran'dır.¹ 46 / 666 yılında Kûfe'de doğdu. Neha kabilesi Yemen'deki Mezhic kabilesinin büyük bir kolu olup Resulullah (s.a.v) hayatta iken İslâm'a girmiş ve peygamberin duasına mazhar olmuştur. Duanın bereketiyle Neha kabilesinden tarihte önemli yeri olan ve iz bırakan şahsiyetler çıkmıştır. Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd ve İbrâhim en-Nehaî de bu önemli şahsiyetlerdendir.

Kûfe'de doğdu ve orada yetişti. Kûfe o yıllarda âlimler ve ilim taliplileriyle dolu bir medrese gibiydi. Başta Abdullah b. Mes'ûd olmak üzere pek çok sahabenin orada bulunması Kûfe'yi fakihler ve muhaddisler için bir merkez haline getirmişti. Yaşadığı çevrenin ilim merkezi olmasının yanında aile ortamının da bundan farklı olmadığı görülüyor. Babası Yezîd b. el-Esved hadis rivayet etmiş bir ravi idi. Dayıları Esved b. Yezîd fakih, Abdurrahman b. Yezîd meşhur muhaddis, Nehaî'nin annesinin amcası Alkame b. Kays fakih idi.² Nehaî'yi kanatları altına alıp onu özenle kuşattılar. Onu en yakından kuşatan bu ilim ortamında yetişen Nehaî'nin hayatında bu şahsiyetlerin önemli etkilerinin olduğu muhakkaktır. Bundan dolayı Şa'bi şöyle demiştir; "Nehaî fakih bir ailede büyüdü. Onların fıkıh birikimlerini aldı, sonra bizimle birlikte oturdu. Bizim hadislerimizin en berragını alıp ailesinin fıkıh birikimine ekledi."³

Nehaî zayıf yapılı idi. Küçükken geçirdiği bir rahatsızlık nedeniyle tek gözü görmüyordu. İbn Sîrîn (v. 729), Alkame'nin yanında ince yapılı gözünde beyazlık

---

¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 270.

² Sem'ânî, *el-Ensâb*, 557.

³ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 221.

olan bir genç gördüğünü söyler.⁴ Onu gören kişi güzel kıyafetinden dolayı onu zengin zannederdi. Hâlbuki zengin değildi.⁵ Kıt kanaat geçiniyordu. Çok fakir olduğu dönemlerde bir arazi kiralayıp ziraatla uğraşmış ihtiyaçlarını böyle temin etmiştir.⁶ Sultanın verdiği hediyeleri kabul eder, bazen de kendilerinden isterdi.⁷ Bu hediyelerin kabul edilebileceğine dair fetva da vermiştir.⁸ İhtiyacı olduğu halde zekât kabul etmezdi. Şöhretten kaçındığı için ders verirken halkın arasına oturur, mescitte bir direğin yanına oturması için yapılan ısrarları kabul etmezdi.

Nehaî çok zeki idi. Daha on sekiz yaşında iken ders vermeye başlamış, kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında temeyyüz etmişti. Kûfedeki meşhur kurralardan biri olmasının yanında hadis alanında da Kûfe'nin muhaddisi idi. Fıkıha gelince sadece Kufe'nin değil Irak'ın tartışmasız en önemli fakihisi idi. O dönemde İslam âleminde fukaha arasında parmakla gösterilecek bir şöhrete sahipti. Nehaî, hadis rivayetinde sika, fıkıh alanında otorite olduğu konusunda icma bulunan nadir şahsiyetlerden biridir.⁹

Az konuşurdu. Bir toplulukla oturduğunda varlığı hissedilmez, soru sorulmadıkça konuşmazdı. Eşas b. Sivar bu hususta şöyle der: İbrâhim ile ikindiden akşama kadar beraber oturduk, hiç konuşmadı. Ne zaman ki İbrâhim en-Nehaî vefat etti Hakem ve Hammâd'ı “İbrâhim şöyle dedi” derken işittim ve Nehaî ile beraber

---

⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 172.

⁵ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 222.

⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 91.

⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 276.

⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 153.

⁹ Özen, Şükrü, “Nehaî”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 2006, XXXII, 535-538.

oturduğumuz halde hiç konuşmadığını anlattım. Bunun üzerine dediler ki: O kendisine soru sorulmadıkça konuşmazdı.¹⁰

İbrâhim en-Nehaî sahabeye yetişmiş olduğu halde onlardan rivayette bulunmamıştır. Görmüş olduğu sahabeler arasında Mugire b. Şû'be (v. 669), Hz Âişe (v. 678), Ebû Said el-Hudri (v. 683), Zeyd b. Erkam (v. 688) Enes b. Mâlik (v. 712) yer almaktadır. Alkame ve Esved b. Yezîd hacca gittiğinde henüz ergenlik yaşına girmemiş olan Nehaî'yi de yanlarına almışlardı. Bu hac vesilesiyle Nehaî, Hz Âişe'nin meclisinde bulunma şerefine nail oldu.¹¹

Hocaları arasında sahabeden kimse yoktur. Nehaî'nin hocaları sahabeden ilim almış olan tabiinin büyüklerindedir. Bu hocaların en meşhurları: Alkame b. Kays (v. 682), Esved b. Yezîd (v. 694), Mesruk b. Ecda el-Hemedâni (v. 683), Ubeyde es-Selmani (v. 691), Abdurrahman b. Yezîd en-Nehaî (v. 701), Şureyh b. el-Haris (v. 699), Zir b. Hubeyş (v. 701), Ubeyde b. Nadle (v. 692), Huney b. Nuveyra (v. 698) dir.¹²

Nehaî, Irak'ta siyasi istikrarın olmadığı bir dönemde yaşadı. Emevilerle arası iyi değildi. Haccâc tarafından yakalanması için emir verildi. Onu yakalamaya gelen kişiye dostu İbrâhim et-Teymî (v. 710)'nin kendisini İbrâhim en-Nehaî olarak tanıtmaması üzerine kurtuldu. Teymî ise tutuklanarak hapse atıldı. Haccâc'ın ölüm haberini aldığı anda şükür secdesinde bulundu. O dönemde Kûfe fikri bakımdan da oldukça karışık ve hareketli idi. Yine o dönemde ortaya çıkan Mürcie'nin görüşlerini bidat sayarak onlar hakkında ağır sözler söylemiştir. Cemaatle birlikte olmayı,

---

¹⁰ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 226.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 88; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 178.

¹² Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 233.

dineaykırı görüş sahipleriyle birlikte olmamayı tavsiye etmiş, ehl-i kiblede olanlarla savaşmayı helal görmemiştir.¹³

Nehaî cerh ve tadil âlimlerinin adalet ve zapt hususunda icmâ ettiği sika şahsiyetlerdendir. Akranları onu “hadis sarrafı” olarak isimlendirmişlerdir.¹⁴ Ameş, Nehaî'nin hadis sarrafı olduğunu, ona ne zaman bir hadisi arz etse mutlaka o hadis hakkında bilgisinin olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in, “Kim bilerek benim adıma yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın” hadisi Nehaî 'de ve onun usulünde büyük bir etki bırakmış, hata ile de olsa bu hadisteki tehdide dâhil olma endişesinden hadisi Hz. Peygamber'e nisbet etmek yerine sahabe ve tabiinin görüşlerini nakletmeyi tercih etmiştir. Arkadaşları Hz. Peygamber'e nisbet ettiği hadislerin azlığını görünce onlardan biri olan Ebû Haşim: “Ebû İmran Hz. Peygamber'den nakledilen şu hadis sana ulaşmadı mı?” diye sormuş. Bunun üzerine Nehaî: “Evet ulaştı, fakat ben Ömer, Abdullah, Alkame, Esved dedi, demeyi kendime daha uygun buluyorum” demiştir.¹⁵ Nehaî, ancak dini hükümleri kavrayan kimselerin hadisleri manaları ile rivayet etmesini caiz görür.¹⁶

İbrâhîm en-Nehaî, fikhî istidlallerinde re'ye ve onun daha özel şekli olan kıyasa önemli derecede yer veren Irak ekolünün baş otoritesidir. Bununla birlikte re'ye yer verdiği ölçüde rivayete de yer verir. Rivayetin re'ysiz, re'yin de rivayetsiz olamayacağı görüşündedir. Rivayetlerde ise seçici davranır kriterlerine uyanları

---

¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 272-285.

¹⁴ Râzî, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, I, 17.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 272.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 272.

alırdı. Irak'ta rey fikhını gerçek manada varlık alanına çıkararak ilk fikhî şahsiyettir.¹⁷ Nehaî'nin bu metodu oluşturmasındaki en önemli etkenlerin başında fikh alanındaki otorite olan hocası Alkame ve onun da hocası olan meşhur sahabi İbn Mes'ûd gelmektedir. Nehaî fikhının önemli bir kısmını Alkame b. Kays'tan almıştır. Bu durumda Nehaî'nin görüşleri büyük ölçüde İbn Mes'ûd'a dayanır. Nehaî hocalarından almış olduğu görüşlerini öğrencilerine özellikle Hammâd b. Ebî Süleyman'a aktarmıştır. Hadisleri Nehaî'den az etmesi bu durumu en bariz şekilde ortaya koyar.¹⁸ Hammâd da öğrencisi olan Ebû Hanîfe'ye Nehaî'nin görüşlerini ve metodunu aktarmıştır.¹⁹ Ebû Hanîfe'nin nadir haller dışında Nehaî'nin görüşleri dışına çıkmadığı tespit edilmiştir.²⁰

Irak'ta rey mektebinin oluşmasında merkezi bir rol oynayan Nehaî, Kûfe'de özellikle İbn Mes'ûd'un etrafında başlayıp gelişen fikhî hareketin kendi dönemine kadar süren birikimini özümseyerek fikh alanındaki görüş ve faaliyetleriyle öğrencisi Hammâd üzerinden daha sonra Ebû Hanîfe ekseninde oluşacak olan Hanefî mezhebinin görüşlerine de kaynaklık etmiştir.²¹ İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un *Kitâbu'l-Âsâr*'larında ve İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzak'ın *el-Musannef*'lerinde yer alan Nehaî'nin ve Ebû Hanîfe'nin görüşlerine baktığımızda büyük bir oranda uyum içinde olduklarını söyleyebiliriz. Bu durum Ebû Hanîfe'nin Nehaî'den hangi oranda

---

¹⁷ Muhammed Ebû Zehra, *Ebû Hanîfe*, Ankara DiB yay. 2005 Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul Ensar neş. 2008, 52; İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara, DiB yay. 2010, 45.

¹⁸ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen yay. ty. I, 367.

¹⁹ Zühaylî, Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, İstanbul, Risale yay. 1994, I, 27.

²⁰ Dehlevî, Ahmed b. Abdurrahîm, *Hüccetüllahu'l-baliğâ*, Beyrut: Darü'l-cil, 2005, I, 251.

²¹ Akgündüz, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1995, I, 122.

etkilendiğini en açık bir şekilde göstermektedir.²² Nehaî'nin öğrencileri arasında şunları sayabiliriz: Muğire b. Migsem (v. 751),²³ Mansur b. el-Mu'temir (v. 750),²⁴ Abdullah b. Avn el-Müzeni (v. 767),²⁵ Zübeyd b. Haris el-Yamî (v. 742),²⁶ Talha b. Musarrif el- Hemedânî (v. 730),²⁷ Hakem b. Uteybe el-Kindî (v. 746),²⁸ Abdullah b. Şübrüme (v. 761), Süleyman b. Mihran el-Ameş (v. 764), Hammâd b. Ebî Süleyman (v. 746) Nehaî'nin rey ve görüşünü en iyi bilenlerdendi.²⁹

Şüphesiz Nehaî yaşadığı dönemin en önemli ilmi şahsiyetlerinden biridir. Kûfeliler Saîd b. Cübeyr'den (v. 713) fetva istediklerinde Saîd b. Cübeyr, “aranızda İbrâhim varken benden mi fetva istiyorsunuz?” cevabını vermiştir.³⁰ Ahmed b. Hanbel, Nehaî hakkında : “İbrâhim, zeki, hafız ve sünnet ehli biriydi.” der.³¹ Bazı fakihler kendilerinden fetva istendiğinde, fetva isteyen kişiyi Nehaî'nin yanına yolladıktan sonra verdiği fetvayı kendilerine gelip söylemelerini istemişlerdir.³²

---

²² Dehlevî, *Hüccetü'llahî'l-baliğâ*, I, 251.

²³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 270.

²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 313.

²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 348.

²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 33.

²⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 26.

²⁸ Şîrâzî, *Tabakatü'l-fukaha*, I, 82.

²⁹ Şîrâzî, *Tabakatü'l-fukaha*, I, 83.

³⁰ Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 144.

³¹ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 233.

³² İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 272.

Şa'bi, Nehaî'nin defninden sonra Şuayb b. Habhab'a (v. 734) "insanların en fakihini defnettiniz" dediği zaman, Şuayb, "Hasan-ı Basrî'den (v. 728) de mi?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Şa'bi: "Evet Hasan'dan, Basra, Küfe, Şam ve Hicaz ehlinde daha fakih" cevabını vermiştir.³³

Nehaî'nin vefat zamanı ilgili farklı iki görüş vardır. Bu görüşlerden ilkinde Nehaî, Haccâc zamanında vefat etmiştir. Haccâc'tan gizlendiği dönemde vefat etti. Öğrencilerinden olan Şuayb b. Habhab, Nehaî'nin cenaze namazını geceleyin Haccâc zamanında kılanlarla beraber olduğunu ifade eder.³⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, Zehebî *Tarihu'l-İslam* adlı eserlerinde Nehaî'nin Haccâc'dan gizlenirken vefat ettiğini zikrederler.³⁵ Öğrencisi İbn Avn'nın "İbrâhim'i korku içinde gece defnettik" sözü de bu duruma delil teşkil eder.³⁶ İbn Hacer bu korkunun nedenini *Tehzibu't-Tehzib* adlı eserinde şöyle açıklar: İbrâhim en-Nehaî, Haccâc tarafından arandığı için ondan gizleniyordu. Nehaî'nin defin işini üstlenenler Haccâc tarafından Nehaî'nin dostları olarak itham edilerek cezalandırılmaktan korkmuşlardı.³⁷ Bu görüşe göre Nehaî'nin vefat tarihi Hicri 95 yılında Ramazan ayından öncedir. Çünkü Haccâc Ramazan'ın sonlarında ölmüştür.

İkinci görüşe göre Nehaî, Haccâc'ın ölümünden sonra vefat etmiştir. Bu görüşe göre Nehaî, hicri 96 yılında, Velid b. Abdülmelik'in (v. 715) halifeliği döneminde 49

---

³³ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 233

³⁴ Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ*, IV, 220.

³⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 177; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, III, 336.

³⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 284.

³⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 177.

yaşındayken vefat etmiştir.³⁸ Ebû Nu'aym, Nehaî'nin kızının oğluna ölüm hakkında soru sorulduğunda, Haccâc'ın ölümünden dört ya da beş ay sonra vefat ettiğini ifade etmiştir. Ebû Nu'aym de Nehaî'nin hicri 96 yılının başlarında vefat ettiğini belirtir.³⁹ Bu görüşü destekleyen başka bir rivayette Hammâd'ın, Nehaî'ye Haccâc'ın ölüm haberini verdiğiinde, Nehaî'nin secdeye kapanıp sevinçten ağladığı ifadesidir. Hammâd, İbrâhim en-Nehaî'den başka sevinçten ağlayan birini görmediğini söyler.⁴⁰

Nehaî mezarında kerpiç kullanılmamasını, kabrine lahit açılmasını ve cenazesinin cahiliye devrinde olduğu gibi ateşle takip edilmemesini ayrıca vasiyet etmiştir.⁴¹ Yine öldükten sonra yanında dört kişi olması halinde, ölüm haberinin duyurulmamasını vasiyet etmiştir.⁴²

---

³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 284.

³⁹ Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, III, 335.

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 270.

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 283.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 284.

BİRİNCİ BÖLÜM

NIKÂH AKDİ

Sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik, cinsel ilişki” gibi anlamlara gelmektedir.⁴³ Şer’i istılahta nikâh; “evlenmeden, akdi tezviceden ibarettir. Yani; bir akittir ki, kasten mülki müt’ayı müfid olur. Bu akit ile bir aile teşekkül eder, bir erkek ile bir kadın arasında bir takım haklar teessüs ederek bunların birbirinden meşru surette istifadeleri caiz olur.”⁴⁴

Klasik fıkıh edebiyatında nikâh kelimesi hem evlenme akdini hem bu akitle kurulan evlilik bağı ve eşler arasındaki hukukî ilişkiyi ifade etmek üzere kullanılmıştır. “Eşlerin meşru ölçüler içerisinde birbirinden cinsel bakımdan faydalanmasını helal kılan akit” şeklinde tanımların yapıldığı görülür.⁴⁵

İslâm dininin evliliğe verdiği önem, gerek ayet-i kerime ve gerekse hadislerdeki teşvik edici ifadelerden anlaşılmaktadır. Nur Suresi 24. ayette “İçinizden bekârları, köle ve cariyelerinizi evlendirin”⁴⁶ buyrulmuş, Hz. Peygamber (s.a.v) de hadis-i şeriflerinde evlenmenin kendisinin sünneti olduğunu, imkânı olduğu halde evlenmeyenlerin onun sünnetinden yüz çevirmiş olacağını ifade etmiştir.⁴⁷ Yine pek çok ayette evlilikle ilgili hususlar ayrıntılı bir şekilde açıklanırken, aile hayatıyla

⁴³ Feyyûmî, *el-Misbâhü'l-münîr*, II, 624.

⁴⁴ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 5.

⁴⁵ Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA*, XXXIII, 113.

⁴⁶ Nur, 24/32.

⁴⁷ Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Sıyam”, 74,79.

Peygamber (s.a.v) ümmetine bu hususta da en güzel örnek olmuştur. Evliliğe yapılan bu ısrarlı teşvik fakihler evlenmeye imkânı olan ve evlenmemesi halinde harama düşme endişesi bulunan kişinin evlenmesinin farz olduğu kanaatine varmasına neden olmuştur.

Nikâh akdinin kurulup geçerli sayılabilmesi için birtakım rükün ve şartları taşınması gerekir. Fukaha nikâha ait hükümleri en ince ayrıntısına kadar ele almış; rükünleri, şartları belirlemiş; yaşanmış ya da akla gelebilecek pek çok soruya cevap vermiştir. Bu tespit esnasında bazı hususlarda görüş birliğine varılırken bazı konularda ihtilaf edilmiştir. Hanefîlere göre nikâhın rükünü, sadece icap ve kabuldür.⁴⁸ Malikilere göre nikâhın rükünleri: Veli, mahal ve sigadır.⁴⁹ Şafilere göre nikâhın rükünleri beştir: Siga, zevç, zevce, iki şahit ve veli.⁵⁰ Hanbelîlere göre ise rükünler üç tanedir: Zevç, zevce, icap ve kabul.⁵¹

1.1. İCAB-KABUL (EVLİLİĞİN SİĞASI)

İcap ve kabul, tarafların evliliğe dair iradelerini beyan etmeleridir. Bu da bir tarafın teklifte bulunması, diğer tarafında bu konuda kabulünü ifade etmesiyle gerçekleşir. Teklifin ve kabulün ifade edilmesinde de uyulması gereken birtakım usul ve kaideler vardır. Fukaha nikâhın icap ve kabul ile münakit olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu da lafızla ya da lafız yerine kaim olan şeylerle gerçekleşir.⁵²

⁴⁸ Kâsâni, *Bedâi'*, III, 317.

⁴⁹ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 334, 335.

⁵⁰ Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 139; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, VII, 36,43-45.

⁵¹ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 37.

⁵² İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 259; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 334; Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 139; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 36; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 428.

Fakihlerin, evliliğin kendisiyle yapılması hususunda ittifak ettikleri sözler “nikâhladım” ve “evlendirdim” sözleridir. Sebebi ise “Seni onunla evlendirdik”⁵³ ve “Babalarımızın nikâhladıklarımı nikâhlayamayız”⁵⁴ ayetlerinde olduğu gibi nas yoluyla gelmiş olmalarıdır. Evliliğin kendisiyle yapılmamasında ittifak ettikleri sözler ise, mülkün hayat boyunca kalışına değil de faydalanma mülkiyetine o an için delalet eden sözlerdir ki bunlar da mübah kılma, ödünç verme, kiralama, mut’a, vasiyet etme, rehin, emanet vb. dir. Evliliğin yapılmasında fakihlerin ihtilaf ettikleri sözler ise satmak, hibe etmek, sadaka vermek, bağışta bulunmak vb. gibi, mülkün hayat boyunca kalması ve kadının mülkiyetine o an için delalet eden sözlerdir.⁵⁵

Nehâî temlike delalet eden lafızlarla akdin yapılabileceğini söyler. Hibe lafzıyla nikâh akdini caiz görür. Nehâî’ye göre bir kadın kendini bir adama beyyine ile hibe etse zifafan sonra bu kadın mehr-i misil alır. Zifaf olmadan adam ayrılırsa kadın mut’a alır.⁵⁶

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ihtilaf edilen sözlerle evlilik akdi yapılmaz. Kur’an’da zikredildiği için yalnız “nikâh” ve “evlendirme” sözleriyle evlilik akdi meydana gelir. Çünkü evlilik niyetle birlikte kendisine özgü sözlerle olması gereken bir akittir.⁵⁷

---

⁵³ Ahzâb, 33/37.

⁵⁴ Nisâ, 4/22.

⁵⁵ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 193-196; Derdîr, *eş-Şerhu’l-kebîr*, II, 221; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 140; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 430.

⁵⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 77.

⁵⁷ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 140; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 429.

Hanefiler ve Mâlikîler, örfе göre evlenme iradesini ortaya koyan başka lafızlarla da bu akdin kurulabileceğini savunmuşlardır. Hanefiler, nikâhın süreklilik ifade eden bir akit olduğunu dikkate alarak kinevi lafızlar söz konusu olduğunda mülkiyetin nakli sonucunu hemen doğuran; hibe, sadaka, temlik, hediye, borç, selem, icare, sulh, sarf, satmak ve almak gibi akidleri ifade eden kelimelerin kullanılabileceğini söylemişlerdir.⁵⁸

Mâlikîlere göre ise evliliğin istendiğine karine olması için mehrin belirtilmesi şartı ile evlendirme ve temlik etme ya da onların benzeri kabul edilen satmak, hibe, sadaka, vermek gibi sözlerle evlilik yapılabilir. Mehir belirtilmezse evlilik yapılmaz. Dolayısıyla Mâlikîlere göre lafızlar dört türdür:

1. Mehir belirtilsin ya da belirtilmesin, mutlak olarak evliliğin yapıldığı sözler; “nikâhladım, evlendirdim” gibi.
2. Mehrin belirtilmesi halinde akdin yapıldığı, aksi durumda yapılmadığı sözler; “hibe ettim” gibi.
3. Hakkında tereddüt edilen sözler. Bunlar hayat boyu kalmayı gerektiren sözlerdir; “kızımı sana şu miktar mehirle temlik ettim, helal kıldım, verdim veya bağışladım” gibi.
4. İttifakla mutlak olarak evliliğin yapılmadığı sözler; “hapis, vakıf, kira, ödünç verme” gibi hayat boyu kalmayı gerektirmeyen sözler.⁵⁹

Evlilik akdinin yapılmasında kullanılacak sözler hakkında Hanefî mezhebinin Nehaî'nin görüşünü benimsediğini görüyoruz.

---

⁵⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 317; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 276.

⁵⁹ Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, II, 221; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 350.

1.1.1 SAHİH ŞARTLAR

Evlilikte şartlar, bir gayeye matuf olarak karı kocadan birinin diğerine koştuğu şartlardır. Bununla icap ve kabule bağlanan şartlar kastedilmektedir.⁶⁰ Fakihler, akdin muktezasına uygun düşen şartların sahih, evliliğin amacına aykırı ve şeriatın hükümlerine muhalif olan şartların da fasit olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁶¹

İbrâhim en-Nehaî'ye göre fasit şart akdi ifsat etmez. Akit geçerlidir, şart ortadan kalkar. Nikâh akdi koşulan her fasit şartı iptal eder yani akdin yapılmasıyla fasit şart geçersiz olur. Kadının, erkeğe üzerine kuma getirmeyeceğine veya cariyeye edinmeyeceğine dair şart koşması gibi... Fakat boşamayı şart koşmak ve kocasından ayrılan kadının eski kocasına dönebilmesi için ikinci kocanın boşamak üzere kadını nikâhlanmasının şart koşulması bu kaidenin istisnasıdır.⁶² Erkek akit esnasında “şöyle şöyle yaparsan boşsun” derse, o zaman bu şart geçerli olur. Yine ikinci koca kadını eski kocasına tekrar dönebilmesi için nikâhlarsa bu durumda da bu şart akdi ifsat eder. Nehaî şu üçünden biri; eski koca, kadın, yeni evlenecek koca hülleyle niyet etse nikâh akdinin fasit olacağını belirtmiştir.⁶³

Hanefilere göre sahih şartlar: Şart akdin gereğine uygun düşüyorsa ve şer'in hükümlerine ters değilse o şartların yerine getirilmesi vacip olur. Kadının, kocasına

---

⁶⁰ Zühayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 46

⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 105; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 384; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 47; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 448.

⁶² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 225 ve VIII, 26.

⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 574.

ailesiyle ya da kumasıyla beraber oturmamayı şart koşması gibi...⁶⁴

Mâlikîlere göre sahih şartlar iki çeşittir.

1. Akdin muktezasına uygun olan şartlar. Kadının ihtiyaçlarını gidermek, kadına iyi muamelede bulunmak bu şartlardandır. Bunların zikredilmesi akde etki etmez.

2. Akde bağlı olmayan veya akdin maksadına aykırı düşmeyen ancak yerine getirmekte erkek için zorluk bulunan şartlardır. Kadını memleketinden başka yere götürmemesi veya yolculuğa çıkarmaması gibi şartlar. Bu şartlar mekruhtur. Talâk ya da köle azadına bağlanan şartların yerine getirilmesi gerekir ve bu yemin olarak kabul edilir. Herhangi bir şeye bağlanmayan bu kısımdaki şartların ise yerine getirilmesi zorunlu olmayıp yerine getirmek müstehap olarak kabul edilir.⁶⁵

Şâfilere göre sahih şartlar şartın akde etkisinin olmaması nedeniyle iptal edilir.⁶⁶ Hanbelîlere göre sahih olan şartlar akdin gerektirdiği veya gerektirmediği fakat akdi yapanlardan birine yararı olan ve akdin asıl amacına zarar vermediği müddetçe şer'ân yasaklanmayan şartlardır. Kadının eşine kendisine iyi muamelede bulunmasını, ihtiyaçlarını gidermesini şart koşması gibi.⁶⁷

1.1.2. FASİT ŞARTLAR

Hanefîlere göre eğer şart fasit olursa, yani akdin gereğine uymuyor veya şer'in

⁶⁴ Mevslî, *el-İhtiyâr*, III, 105-106; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, II, 148-149; İbn Nüceym, *Bahrü'r-râ'ik*, III, 171.

⁶⁵ İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, 145; Derdîr, *eş-Şerhus-sağîr*, II, 384-386.

⁶⁶ Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 226; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 47.

⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 450,451; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 98.

hükümleri ona cevaz vermiyorsa akit sahih şart batıl olur. Fasit şart akdi ifsat etmez. Şartın kendisi ortadan kalkar akit ise sahih olur.⁶⁸

Mâlikîlere göre fasit şartlar akdi batıl kılar. Henüz zifaf olmamışsa akdin feshedilmesi gerekir. Eğer zifaf olmuşsa akit geçerli olup şart ortadan kalkar, istenilen şey batıl olur ve kadına mehr-i misil verilmesi vacip olur.⁶⁹

Şâfilere göre fasit şartlar:

1. Fasit şart nikâh akdinin muktezasına aykırı düşüyor fakat asıl amacına (cinsel ilişki) zarar vermiyorsa evlilik sahih, şart fasittir.
2. Eğer şart evliliğin amacına zarar verirse şart akdin asıl amacına ters düştüğü için akit batıl olur. Şart akdi geçersiz kılar.⁷⁰

Hanbelîlere göre fasit şartlar:

1. Şartı batıl kılıp akdi sahih kılan şartlar. Erkeğin kadına mehir vermeyeceğini nafakasını vermeyeceğini ve ya mehir verirse tekrar geri isteyeceğini şart koşması gibi. Tüm bu şartlar kendiliğinden batıldır.
2. Aslen evliliği batıl kılan şartlar. Muvakkat nikâh gibi evliliği zamanla sınırlamak, belirli bir vakitte boşamak gibi. Bu şartlar kendiliğinden batıldır, bunlarla yapılan evlilik de batıl olur.⁷¹

---

⁶⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 105-106; Zeylaî, *Tebyînü 'l-hakâ'ik*, II, 148-149; İbn Nüceym, *Bahru 'r-râ'ik*, III, 171.

⁶⁹ İbn Cüzey, *el-Kavânînu 'l-fikhîyye*, 218-220; Derdîr, *eş-Şerhus-sağîr*, II, 384-386.

⁷⁰ Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 226; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 47.

⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 449,451; Buhûtî, *Keşşâfü 'l-kına'*, V, 98.

1.2. NİKÂHTA VELİ

Nikâhta velayet: “Bir şahsın evlenmesi hususunda diğer bir şahsın haiz olduğu velayet ve salahiyet demektir.”⁷²

Nikâhta velinin izninin akde etkisi üzerinde fakihler ısrarla durmuş, Hanefiler dışındaki cumhur, velinin iznini gerekli görürken Hanefî fakihler arasında konuyla ilgili farklı görüşler belirtilmiştir.

İbrâhim en-Nehaî’ye göre nikâhta velinin izni gereklidir. Velisiz nikâh olmaz. Akdi yapanın kadının velisi olması şart değildir, fakat nikâh için velinin izni şarttır. Kadının kendisinin, annesinin veya kadın akrabalarından birinin izni nikâh akdi için yeterli değildir. Çünkü akit kadınların eliyle değil, erkeklerin eliyle olur.⁷³ İbrâhim en-Nehaî “Nikâh ancak veli ile olur. Eğer velisi yoksa veli devlet başkanıdır”⁷⁴ demiştir.

Fukaha velinin izninin nikâhın bir rüknü mü, sıhhat şartı mı ya da cevaz veya nefaz şartı mı olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Mâlikîler ve Şâfîlilere göre veli nikâhın rükünlerindedir. Velisiz nikâh sahih değildir. Veli nikâhın rükünlerinden olduğu için onsuz akit gerçekleşmez. Yine Mâlikî ve Şâfîlilere göre kadınlar veli olamaz. Kadının icap ve kabul ibareleri geçerli olmaz. Gerek velinin izni bulunsun

---

⁷² Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 8.

⁷³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 35.

⁷⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 44; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 200.

gerek bulunmasın kadın kendini veya başkasını evlendiremez bu hususta başkasına da vekil olamaz.⁷⁵

Hanefilere göre ise kadın evlilik ehliyetine sahip değilse velinin onayı akdin nefaz şartlarındandır. Onaylarının alınması gereken durumlarda bu onay alınmamışsa akit yürürlüğe girmez. Veli, kadının dengi olmayan biriyle ya da mehr-i misilden daha az mehirle evlenmesi halinde bu duruma itiraz ederek akdi feshedebilir. Hanefiler evliliğin kadınların ifadesiyle ve velisiz gerçekleşmesinin sahih olduğunu söyler.⁷⁶

İmam Ebû Hanîfe, Züfer ve ilk görüşünde Ebû Yusuf'a göre hür, buluğa ermiş ve âkil olan kızlarla, dul kadının velisinin rızası olmadan yaptığı nikâh geçerlidir. Fakat evliliğin sıhhat şartı olarak kocanın denk (küfüv) olması ve mehrin, mehr-i misilden az olmaması gerekir. Aksi halde velinin bu evliliğe itiraz hakkı olur. Hâkim de akdi fesh eder.⁷⁷

İmam Muhammed'e göre ise veli ile kız arasında müşterek bir velayet söz konusudur. Veli kızın rızasını almadan kızı evlendiremez, kız da velisinin iznini almadan evlenemez.⁷⁸

Malikîlere göre mücbir veli: baba, babanın olmaması halinde onun vasisi. Mücbir olmayan veli; asabe, efendi, kefil kimse, daha sonra da hâkimdir. Asabe

---

⁷⁵ Derdîr, *eş-Şerhus-sağîr*, II, 335, 369; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, I, 138; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 147; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 38.

⁷⁶ Zühayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, IX, 150.

⁷⁷ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 345, 358; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 360-361.

⁷⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 364.

akrabalar ise; oğul, kardeş, dede, amca ve amcaoğludur. Bunlar ancak baliğ olmuş kadını onun izni olmak şartı ile evlendirebilirler. Duldan izni sözle alınır. Bakirenin izni ise susmasıdır.⁷⁹

Şafilere göre evlilik akitlerinin hangisi olursa olsun sıhhati için kadının mutlaka velisi olması şarttır. Kadın izin ile kendisini evlendiremediği gibi, başkasını da vekâletle evlendiremez. Kimse için evlilik akdini kabul edemez.⁸⁰

Hanbelîlere göre veli nikâhın sıhhat şartıdır. Şaffi ve Mâlikîlerde olduğu gibi kadının velisiz olarak nikâhı sahih değildir. Kadın, kendisini veya kızı ve kız kardeşi gibi başkasını evlendirse bu nikâh akidleri sahih olmaz. Velisinin izni dahi olsa, kadının kendisini evlendirmesi için velisinin dışında birini vekil tayin etmesi de aynıdır. Çünkü nikâhta gereken şart bulunmamıştır.⁸¹

Nehaî'nin cumhur ile aynı kanaatte olduğu ve zevcenin velisi olmaksızın kıyılan nikâhı sahih görmediği anlaşılmaktadır. Hanefîler ise Nehaî'nin görüşünün aksine veliye böyle bir görev yüklememişlerdir.

1.2.1. VELİDE BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR

Velayet yetkisinin sabit olması için velide bulunması gereken birtakım şartlar vardır. Bu şartlardan bazısı hakkında fakihler ittifak ederken bazıları hakkında ihtilaf etmişlerdir.

---

⁷⁹ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 133; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 351-363; Derdîr, *eş-Şerhül-kebir*, II, 221, 222, 241.

⁸⁰ Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 147-150; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 35.

⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 356; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 46.

Nehaî'ye göre velide bulunması gereken şartlar: Akıl, buluğ, hürriyet, müslüman ve erkek olmaktır. İbrâhim en-Nehaî velide akıl, buluğ ve hürriyeti şart koşar. Çünkü delilik, küçüklük ve kölelik hacir sebebidir. Zevce müslüman ise kâfirin ona veli olma hakkı yoktur. Bu konuda icmâ vardır.⁸² Nehaî nikâh akdinin erkeklerin eliyle olacağını, kadınlar vasıtasıyla gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiş,⁸³ “Kadın kadını evlendiremez” demiştir.⁸⁴

Hanefilere göre velide bulunması gereken şartlar dörttür: Akıl, buluğ, hürriyet ve din birliği. Adalet ve rüşd şartını kabul etmezler.⁸⁵ Mâlikîlere göre velinin şartları: Akıl, buluğ, hürriyet, erkek olmak, müslüman kadın için İslam, ihramda olmama ve ikrah bulunmaması. Mâlikîler de adalet ve rüşdü şart olarak kabul etmezler.⁸⁶ Hanbelî ve Şâfîilerde velinin şartları: Akıl, buluğ, hürriyet, erkek olma, din birliği, adalet ve rüşttür. Rüşd, Hanbelîlere göre denklik ve nikâhın faydalarını bilmektir, malın muhafazası değildir. Şâfîilere göre ise rüşd; malı saçıp savurmamaktır.⁸⁷

Burada Nehaî'nin velinin şartları arasında saydığı erkek olmak maddesinin Hanefiler dışındaki üç mezhepte de şart koşulduğunu Hanefilerde ise böyle bir şartın bulunmadığını görüyoruz.

---

⁸² Kâsânî, *Bedâi'*, III, 347; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 370; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 36; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 356.

⁸³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 44.

⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 44.

⁸⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 346-349; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 201.

⁸⁶ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 369.

⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 355,356, 357; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 154,155.

1.2.2. EVLENECEK OLAN KIZIN RIZASINI ALMAK

Evlenecek olan kızın rızasının bulunması gerekir mi? Velisi onu rızası olmaksızın evlendirebilir mi? Nikâh akdi için kızın rızasının olup olmamasının akde etkisini fakihler kadının dul ya da bakire olmasına göre farklı değerlendirmişlerdir. İbrâhim en-Nehaî'den konuyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden ilkinde evlenecek kadın bakire ise babası onu izni olmaksızın evlendirebilir. Kadının ailesi ile birlikte yaşayıp yaşamaması hükmü değiştirmez. Kadın dul ise ve ailesiyle beraber yaşıyorsa hüküm yine aynıdır. Fakat dul kadın ailesi ile birlikte yaşamıyorsa bu durumda babası ondan izinsiz onu evlendiremez, rızasını alması gerekir.⁸⁸

İkinci rivayette; kızı küçük olsun büyük olsun dul olsun bakire olsun fark etmez, kız istemese de babanın onu evlendirmesi caizdir.⁸⁹

Üçüncü rivayette; kendisinden izin alınmadıkça bakire evlendirilemez. Onun rızası susmasıdır. Rivayetin devamında der ki “O kız kendini daha iyi bilir, belki erkeklerin ona tahammül edemeyeceği bir ayıbı var. Evlendirenin kızın babası olması veya başkası olması da kızıdan izin alınması gerektiği hükmünü değiştirmez.”⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v)’in şu sözü de buna delalet etmektedir. “Dul kadın kendi nefsi hakkında karar verir, bakireden ise izin istenir, izni susmasıdır.”⁹¹

Nehaî'nin bu son görüşüne göre kadının sonradan evliliğe icazet vermesi akdi sahîh kılmaz. Çünkü kadının rızası nikâh akdinin şartlarındandır. Velisi, kızın rızası

---

⁸⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 144; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 48.

⁸⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 409; Şevkânî, *Neylû 'l-evtâr*, VI, 144.

⁹⁰ Şeybânî, *el-Âsâr*, 86.

⁹¹ Müslim, “Nikâh”, 64-68; Ebû Davûd, “Nikâh”, 26.

olmadan evlendirirse kız sonradan evliliğe razı olsa bu nikâh geçerli olmaz, yeni bir nikâh akdi gerekir.⁹²

Mezhepler evlenecek olan kadının rızasını almada onun bakire veya dul olmasına göre farklı hükümler vermişlerdir. Dul kadının kendi izni olmaksızın velisi tarafından zorla evlendirilemeyeceği konusunda fakihler ittifak etmişlerdir.⁹³ Bakireye gelince Hanefîler dışındaki cumhura göre icbarî velayet sabit olur. Çünkü illet bekârettir. “Dul kadın kendi nefsi hakkında tasarrufa velisinden daha hak sahibidir, bakireden ise izin istenir.”⁹⁴ hadisinin mefhumunca bakire, kendi nefsi hakkında tasarrufa, velisinden daha hak sahibi kabul edilmemiştir. Şâfîlilere göre baba ve dede, Mâlikîlere göre yalnız baba kızın iznine başvurmaksızın ya da rızasını almaksızın onu dengi ile evlendirebilir. Bu konuda Ahmed b. Hanbel’den müspet ve menfî iki görüş nakledilmiştir.⁹⁵ Hanefîlere göre velayet-i icbar akıllı ve buluğa ermiş bakire kızlar için sabit değildir. “Bakireden ise izin istenir.” hadisi buna delildir. Dolayısıyla ondan izin istenmesi zaruri olup rızası olmaksızın evlendirilmesi sahih olmaz.⁹⁶

Nehaî’den konuyla ilgili gelen farklı rivayetlerin hem Hanefîlerin görüşü hem de cumhurun görüşüyle uyumlu olduğunu görüyoruz. Bakireden izinsiz velisinin onu evlendiremeyeceği görüşü Hanefîlerin görüşü ile uyumlu iken diğer bir rivayette

---

⁹² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 453.

⁹³ Kâsânî, *Bedâi’*, III, 357; Derdîr, *eş-Şerhu’s-sağîr*, II, 359; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 37; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 380.

⁹⁴ Müslim, “Nikâh”, 64-68; Ebû Davûd, “Nikâh”, 26.

⁹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 380, 381; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 37; Derdîr, *eş-Şerhu’s-sağîr*, II, 353.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedâi’*, III, 360; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 260.

bakirenin izni olmadan velisinin onu evlendirebileceği görüşü cumhurun görüşü ile uyumludur. Bir üçüncü rivayette ise Hanefiler ve cumhurdan farklı olarak gerek bakire gerek dul olsun kadının izni olmaksızın velisinin onu evlendirebileceğini belirtmiştir.

1.2.3. KÖLELERİN VELAYETİ

Erkek olsun kadın olsun kölelerin evliliği efendisinin iznine mevkuftur. Bu hususta icma vardır. Allah Teâlâ iffetlerin korunması için efendileri köleleri evlendirmeye teşvik etmiştir. Ayet-i kerimede: “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁹⁷ buyurulmuştur.

Kölenin aynı anda kaç kadını nikâhı altında bulundurabileceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Nehâî'ye göre köleler hür erkeklerden farklı olarak en fazla iki kadınla evlenebilirler. Köle ikiden fazla kadınla aynı anda nikâhlanamaz.⁹⁸ Hanefî ve Hanbelî mezhebinin de görüşü bu şekildedir.⁹⁹ Bu görüşte olanlar Hakem b. Uteybe'den şu rivayeti delil olarak getirirler: “Hz. Peygamber'in ashabı kölenin ikiden fazla kadını aynı anda nikâhlayamayacağına icma etmiştir.” Çünkü kölenin ahkâmı hürlerin ahkâmının yarısıdır. Mâlikîler ise “köle aynı anda dört kadınla evlenebilir” derler. Nisa Suresi üçüncü ayetin umumi olduğunu delil olarak getirerek,

---

⁹⁷ Nur, 24/32.

⁹⁸ Şeybânî, *el-Âsâr*, 83; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 263.

⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 437; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 240.

nikâhın ibadet olduğunu, ibadetlerde ise köle ve hürün eşit mükellefiyete sahip olduğunu belirtirler.¹⁰⁰

İbrâhim en-Nehaî'ye göre efendisi köleyi zorla evlendirme hakkına sahiptir. Evlenme konusunda kölelerin kendi iradesi hukuken aranmaz. Nehaî'den nakledildiğine göre "Sahabiler, kölelerini zorla evlendiriyor, nikâhladıkları köle ve eşini eve koyup üstlerine kapıyı kapatıyorlardı."¹⁰¹ Efendisinin izni olmaksızın evlenen kölenin nikâhının sıhhati efendisinin iznine mevkuftur. Efendi izin vermezse köle ile akit yaptığı hanımın arası ayrılır. Efendi izin verirse nikâh geçerli olur. Nehaî'ye göre köle efendisinin izni olmaksızın evlenirse akit fasittir. Evlendikten sonra efendisi nikâha izin verirse nikâh sabit olur.¹⁰²

Hanefî, Mâlikî mezheplerine ve İmam Şâfiî'nin kavli kadimine göre de efendisi köleyi zorla evlendirebilir. Çünkü kölelerin maslahatına efendisi vekildir. İmam Şâfiî'nin kavli cedidine ve Hanbelîlere göre efendi kölesini zorla evlendiremez. Çünkü köle ibadetlerde hür gibi kâmil mükellefiyete sahiptir.¹⁰³

Köle ile akit yaptığı kadının arası ayrılınca efendi kölenin kadına verdiği mehri, mehir eğer aynıyla duruyorsa iadesini ister. Çünkü mal efendinin malıdır. Efendi o malı nerede bulursa geri alma hakkına sahiptir. Kadın mehirsiz olarak kalır. Eğer nikâha icazet verirse yaptıkları nikâh akdi üzere evlilikleri devam ederler. Talâk

---

¹⁰⁰ Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 3, 235; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 5, 81; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 240.

¹⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 470.

¹⁰² Şeybânî, *el-Âsâr*, s.84; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 65.

¹⁰³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 397; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, VI, 504; Nevevî, *Minhacü't-tâlibîn*, III, 210-212; Zürkânî, *Şerhu'z-zürkânî*, III, 235; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 81.

yetkisi kölenin elindedir.¹⁰⁴ Mehir harcanmışsa tüketilen kısmını kadın, efendiye tazmin eder mi? Bu hususta İbrâhim en-Nehâîden iki rivayet vardır:

Birincisi: Kadın mehirden bir şey tazmin etmez. Muğire'nin, Nehâî'den rivayetinde: Efendi ikisinin arasını ayırdığında malın aynından kadının yanında bulunduğu miktar efendinin olur. Kadının harcıyı tükettiği kısmı tazmin etmesi gerekmez.¹⁰⁵

İkincisi: Kadın harcıyı tükettiği kısmı tazmin eder. Ubeyde'nin, Nehâî'den rivayetinde: Kadın mehrin ne kadarını harcıyı tükettiyse o miktar kadının üzerine borçtur.¹⁰⁶

Gerek hür gerek köle olsun hanımı müslüman olan erkeğin kendisinin de müslüman olması gerekir. Nehâî'ye göre eşlerin her ikisi de yahudi veya hristiyan iken kadın müslüman olsa, erkek de İslâm'a girmeye davet edilir. Eğer o da İslâm'a girerse hanımıyla daha önceki nikâhları devam eder. İslâm'a girmeyi kabul etmezse hanımıyla arası ayrılır.¹⁰⁷

1.3. TARAFLAR

Nikâh akdinde taraflar, evlenecek olan kişiler ve bunların velileri veya vekilleridir. Taraflar akdi kendileri gerçekleştirebilecekleri gibi velileri veya vekilleri vasıtasıyla da gerçekleştirebilirler. Hanefiler tarafları akdin unsurları arasında

---

¹⁰⁴ Ebi Yûsuf, *el-Âsâr*, s.263; Şeybânî, *el-Âsâr*, s.84; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 241-244; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 468- X, 231.

¹⁰⁵ İbni Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 467.

¹⁰⁶ İbni Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 468.

¹⁰⁷ Şeybânî, *el-Âsâr*, s.89, 90.

saymaz. Çünkü icap ve kabul, tarafları zorunlu olarak kapsamaktadır. Diğer mezhepler ise tarafları açıkça akdin unsurları arasında sayarlar. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre taraflar nikâhın rükünlerindedir.¹⁰⁸ Akdin yerine getirilebilmesi için taraflarda akit yapma ehliyeti veya velisinin onayı bulunmalıdır. Evlenecek tarafların evlenmelerine engel bir maninin de bulunmaması gerekir.

Evlilik akdinin kurulabilmesi için tarafların bulunmasıyla birlikte evlenmelerine mani bir engelin bulunmaması da gerekmektedir. Evlenilmesi yasak olan kimseler (muharremat), Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Evlenme engelleri sürekli ve geçici olmak üzere iki kısımdır:

1.3.1. SÜREKLİ EVLENME ENGELLERİ

Sürekli evlenme engelleri, kan akrabalığı, evlilik akrabalığı ve süt akrabalığı olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.

1. Kan akrabalığı; Nisa suresinde de belirtildiği üzere dört gruptur ve bu konuyla alakalı mezhepler arasında bir ihtilaf olmayıp icmâ vardır.

2. Evlilik akrabalığı (Hürmet-i Musâhere); aralarında evlenmeden doğan hısımlık bulunan bu dört grupta, bu hısımlık ölüm veya boşama ile sona ermediği için ebediyen evlenilemez.

a. Usulün eşleri: Üvey anne, üvey nine.

b. Furû'un eşleri: Gelinler.

---

¹⁰⁸ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 335; Nevevî, *Minhacü't-tâlibîn*, III, 149; Buhûtî, *Keşşâfü'l-knâ'*, V, 37.

c. Karının usulü: Kayınvalide.

d. Karının furû'u: Üvey kızlar.

İlk üç grupta haramlığın oluşması için mücerred nikâh akdi yeterlidir. Dördüncü grupta ise haramlığın oluşması için nikâh akdiyle birlikte cinsel birleşmenin de olması gerekir. Bu husus Nisa Suresi 23. ayette de belirtilmiştir. Bu konuda dört mezhebin ittifakı vardır.¹⁰⁹

Nehâî'ye göre hürmet-i musâhere cinsel ilişki, şehvetle dokunmak ve ferce bakmakla sabit olur. Dolayısıyla hürmet-i musâhere helal ya da haram olan cinsel ilişki ile yani zina ile de sabit olur. İbrâhim en-Nehâî bir adamın şehvetle bir kadını öpmesi, şehvetle dokunması veya kadının fercine bakmasıyla o kadınla evlenmenin bu adamın babasına ve oğluna haram olacağını,¹¹⁰ bir adam bir kadını şehvetle öpse o kadının kızının bu adamla evlenmesinin helal olmayacağını, kızını öpse annesiyle evlenmesinin helal olmayacağını ifade etmiştir.¹¹¹ İbrâhim en-Nehâî “Kim hem bir kadının hem de kızının fercine bakarsa Allah (c.c.) kıyamet günü o kimseye bakmaz”¹¹² “Allah (c.c.) kıyamet günü o kimseden yüz çevirir”¹¹³ demiştir. Nehâî'ye göre hürmet-i musâhere zina ile de sabit olacağı gibi cinsel ilişkiye götüren öpmek, dokunmak, tenasül uzvuna bakmak gibi şeylerle de sabit olur.

¹⁰⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 210; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 440; Derdir, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 403; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 474.

¹¹⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 278-282; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 526.

¹¹¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 389; Şeybânî, *el-Âsâr*, s.94.

¹¹² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 194.

¹¹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 195; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 180.

Hanefî, Hanbelî ve Mâlikîlerin bir kısmına göre zina ile de hürmet-i musâhere sabit olur. Şâfîiler ve Mâlikîlerdeki meşhur görüşe göre ise zina ile hürmet-i musâhere meydana gelmez.¹¹⁴ Hanefîlere göre sadece cinsel ilişkiyle değil şehvetle öpme, dokunma ve tenasül uzvuna bakma ile de sabit olur.¹¹⁵ Mâlikîler de el ve yüz dışındaki yerlere şehvetle dokunma ve bakmanın da aynı sonucu doğuracağını söylemiştir. Buna göre Nehaî'nin hürmet-i musâherenin zina ile ve cinsel ilişkiye götüren öpmek, bakmak, dokunmakla sabit olacağı görüşüyle Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşlerinin uyumlu olduğunu görüyoruz.

3. Süt akrabalığı; süt emme ile sabit olan hısımlık İslâm hukukunda devamlı evlenme engellerindendir. Soy bağı ile meydana gelen haramlığın süt emmeyle meydana gelen hısımlıkla da olacağına ittifak vardır.¹¹⁶ Süt emme ile sabit olan haramlığın delili Nisa Suresi 23. ayeti ve “Nesep yoluyla haram olan süt yoluyla da haram olur”¹¹⁷ hadisidir. Bir kadın bir çocuğu emzirirse o kadın bu çocuğun sütannesi olur. O kadının çocukları süt emen çocuğun kardeşleri ve kadının erkek kardeşleri de çocuğun dayısı olur. İbrâhim en-Nehaî de sütle haram olanın nesep haram olan gibi olduğunu belirtmiştir.¹¹⁸

Lebenü'l-fahl: Fahl, süt veren kadınla evli olan sütün kendisi sebebiyle geldiği erkek demektir. Nehaî'ye göre erkeğin sebep olduğu süt nedeniyle bu erkek ve onun

¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 204-205; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 29; Şâfî, *el-Üm*, V, 165; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 90.

¹¹⁵ Komisyon, *el-Fetâva'l-hindiyye*, I, 275.

¹¹⁶ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, VI, 115-307; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 373 Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 442; İbn Kudâme, *Muğnî*, VII, 476.

¹¹⁷ Buhârî, “Şehâdet”, 7; Müslim, “Radâ”, 1.

¹¹⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 389.

hanımından süt emen çocuk arasında haramlık meydana gelmez. Kadının kocasının başkasından olan oğulları süt emen çocuğun kardeşleri olmaz. Çünkü Nehaî'ye göre erkeğin sebep olduğu süt, bu erkekle süt emen çocuk arasında haramlık meydana getirmez. Koca için süt hısımlığı hükmü sabit olmaz.¹¹⁹ Fahl sütü bir şey ifade etmez.¹²⁰ Fahl sütünden öncesi için süt emme haramlık oluşturmaz.¹²¹ Bu görüş Şâfiî'nin de iki görüşünden biridir. Bu konudaki delilleri, Allah Teâlâ'nın, emzirmenin neden olduğu haramlığı sadece kadınlar tarafında anmasıdır. Bu ayette "...Sizi emziren anneleriniz ve süt kız kardeşleriniz... haram kılındı".¹²² buyurulmaktadır. "Haramlık erkekler tarafından da sabit olsaydı, Allah Teâlâ nesep yönünden haramlıkta açıkladığı gibi burada da açıklardı" derler.¹²³

Sahabenin çoğunluğu, tabiin, müçtehit imamlar ve dört mezhebe göre bu süt sebebiyle süt veren kadının kocası süt emen çocuğun babası olur. Böylece çocuk erkeğe ve onun akrabalarına haram olur. Kocanın bütün çocukları süt emen çocuğun kardeşleri olur. Bu çocuklar süt veren karısının ya da diğer karısının çocukları olsun fark etmez. "Emzirme eti oluşturan ve kemikleri geliştirendir"¹²⁴ hadisi emzirmeyle meydana gelen yasaklığın anneler tarafından sabit olduğu gibi babalar tarafından da sabit olacağına delildir. Hanefiler de bu görüşte olup¹²⁵ delilleri şunlardır: Urve'nin

¹¹⁹ Şevkânî, *Neylül-Evtâr*, VI, 377.

¹²⁰ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 288; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 389; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 474.

¹²¹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 288.

¹²² Nisa, 4/23.

¹²³ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 206.

¹²⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 463; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 432.

¹²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 476; Meydânî, *Lübâb*, III, 32; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 417.

Âişe (r.a)'den rivayet ettiği hadiste Âişe (r.a) şöyle anlatıyor. Resulullah (s.a.v) evimdeydi. Hafsa (r.a)'nın yanına girmek için izin isteyen bir erkek sesi duydum. “Ya Resulallah! Bir adam evinize girmek için izin istiyor” dedim. Resulullah (s.a.v): “Zannediyorum o, Hafsa'nın süt amcası falanca,” dedi.¹²⁶ “Evet, doğumun haram kıldığını emzirme de haram kılar,” buyurdular.¹²⁷ Âişe (r.a)'nin rivayet ettiği bir başka hadiste de şöyle deniyor: “Ya Resulallah! Eflah b. Ebî Ku'ays (r.a) benim yanıma giriyor. Ben hep dış elbiselerimi giyiyorum, dedim. Resulullah (s.a.v): “Eflah yanına girebilir. O, senin süt amcandır” buyurdular. Ben: “Beni kadın emzirdi, erkek değil” dedim. Resulullah (s.a.v) ; “Yanına girebilir, o amcandır,” buyurdular.¹²⁸

1.3.2. GEÇİCİ EVLENME ENGELLERİ

Bu evlenme engelleri arızı bir sebep nedeniyle olan engellerdir. Sebep ortadan kalkınca evlenme haramlığı da ortadan kalkar.

1.3.2.1. Zevcenin Yakın Akrabası Olmak

Aynı anda iki yakın akrabanın bir nikâh altında toplanamamasıdır. İki kız kardeşle ya da bir kadının teyzesi veya halasıyla birlikte evlenmek gibi...

İbrâhim en-Nehaî'ye göre bir adam, hanımının halası veya teyzesiyle aynı anda evlenemez.¹²⁹ Talâk iddeti de evlilik hayatından sayılır. Bu nedenle iddet süresi

¹²⁶ Muvatta, “Radâ”, 1254; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 178.

¹²⁷ Muvatta, “Radâ”, 1255, 1268; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 66; Müslim, “Radâ” I; Ebû Davûd, “Nikâh”, 6; Nesâî, “Nikâh”, 98.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI; 271; Buhârî, “Şehâdet”, 7; Müslim, “Radâ”, 3; Ebû Davûd, “Nikâh”, 7; Nesâî, “Nikâh”, 103.

¹²⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 220.

devam ederken erkek, iddet bekleyen kadının, aynı anda nikâhlayamayacağı hısımları ile iddet süresi bitmeden evlenemez.¹³⁰ Boşanmanın ric'î veya bâin boşama olması da hüküm bakımından farksızdır.¹³¹ Hanefîler ve Hanbelîler, iki kız kardeş ve onların hükmünde olan iki mahremin, biri bâin talâkla boşanmış- buynunet-i suğra ya da kübra olsun- ve iddet bekleme süresinde ise cem edilmelerinin haram olduğunu söylerler.¹³² Mâlikîler ve Şâfîlilere göre ise, bâin talâktan dolayı iddet beklemekte olan kız kardeş ve onun hükmünde olan mahremlerle evlenmek sahihtir. Çünkü artık eski kocanın eseri kalmamıştır. Kadın kendisini boşayana yeni bir akit olmadıkça helal olmaz. Bu durumda da iki kadın bir nikâh altında birleştirilmemiş olur.¹³³

Nehâf'ye göre iki kız kardeşle evli olan bir adam daha sonra müslüman olsa ikinci olarak evlendiği kadından ayrılır. Eğer her ikisiyle de tek bir akitle evlenmişse her ikisinden de ayrılır. Çünkü ikisinden birinin nikâhı kesin olarak batıldır. İkisinden birini tayin etmeye gerek yoktur. Ayrılık taayyün eder.¹³⁴

Cumhura göre, iki kız kardeş ya da benzeri mahrem iki kadını bir akitle cemetmekle nikâhları batıl olur.¹³⁵ İki ile iki ayrı nikâhla evlenmişse Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre birincinin nikâhı geçerli, ikincinin nikâhı geçersizdir. Bu konuda şu ayet ile istidlal etmişlerdir: "... iki kız kardeşi birden almak da size haram

¹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 218; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 288

¹³¹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 147.

¹³² İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 323; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 22; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 209.

¹³³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 43; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâ'*, V, 81-82.

¹³⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 162.

¹³⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 214; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 180; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 209; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 478.

kılındı.”¹³⁶ Birinci kardeşin nikâhında cem söz konusu olmadığından İslâm’a göre nikâhı geçerlidir. İkincinin nikâhıyla cem olduğundan onun nikâhı İslâm’a göre geçerli değildir.¹³⁷ Muhammed ve Şâfiî’ye göre koca eşlerden dilediğini seçer, diğerini terk eder.¹³⁸ Bu konuda delilleri ise, Gaylan b. Seleme sekiz eşi olduğu halde müslüman olmuş, eşleri de kendisiyle beraber müslüman olmuşlar, Peygamber (s.a.v) “Onlardan dört tanesini seç diğerlerini bırak”¹³⁹ buyurmuştur. Yine Dahhak b. Firuze ed-Deylemî iki kız kardeşle evli olduğu halde müslüman olmuş, Peygamber (s.a.v) “Hangisini istersen seç”¹⁴⁰ buyurmuştur. Bu rivayetlerde hanımlarından birini seçip diğerini boşama hususu kocaya bırakılmış, önce veya sonra nikâhlanmış olma ile ilgili bir ayrıma gidilmemiştir.

İbrâhim en-Nehaî iki yakın akrabayı bir nikâh altında toplamak hususunda Hanefî ve Hanbelîlerde olduğu gibi gerek ric’i, gerek bâin talâk iddeti olsun erkeğin, kadının iddet süresi içinde aynı anda nikâhlayamayacağı yakın akrabası ile iddet süresi bitmeden evlenemeyeceği görüşündedir. İki mahremi bir nikâh altında toplayan kişiyle ilgili olarak ise İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf’un Nehaî ile aynı görüşte olduğunu görüyoruz. Onlara göre ilk kadının nikâhı geçerli, diğerinin nikâhı batıldır.

---

¹³⁶ Nisa, 4/ 23.

¹³⁷ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, V, 323.

¹³⁸ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 196.

¹³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 13; İbn Mâce, “*Nikâh*”, 40; Ebû Davûd, “*Talâk*”, 24; Tirmizî, “*Nikâh*”, 33.

¹⁴⁰ İbn Mâce, “*Nikâh*”, 39; Tirmizî, “*Nikâh*”, 34; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 184.

1.3.2.2. Köle ve Cariye İle Evlenme

Fukaha hür bir erkeğin veya kadının cariye veya köle ile evlenip evlenemeyeceğini, bunlar arasında bir evlilik engeli olup olmadığı hususu üzerinde durmuş, bunun hangi durumlarda caiz olacağı hakkında da görüşlerini şöyle beyan etmişlerdir.

Nehaî'ye göre hür bir erkek hür kadınlarla evlenir. Hür bir erkek ancak zaruret halinde nefesine hâkim olamamaktan korkarsa veya hür bir kadınla evlenmeye güç yetiremezse bu durumda cariye ile evlenir.¹⁴¹

Hanefilere göre, hür erkek, eğer nikâhı altında hür bir kadın yoksa, dört cariye ile evlenebilir.¹⁴² Şâfiî ise: “Hür erkek sadece bir cariye ile evlenebilir” der. Hanefilere göre hür bir erkek, hür bir kadınla evli değilse hür bir kadınla evlenmeye gücü yetse bile, cariye ile evlenebilir, fakat bunu yapmaması daha iyidir. Şâfiî'ye göre ise hür bir kadınla evlenmeye gücü yeten hür erkek cariye ile evlenemez. Nisa Suresi 25. ayet-i kerime de Allah Teâlâ cariye ile evlenebilmek için, hür kadınla evlenmeye gücün yetmemesini şart koşturmuş ve hür erkeğin cariye ile evlenebilmesinin, kendisinin zinaya düşeceğinden korkması zaruretinden dolayı olduğunu da açıklamıştır. Bu da ancak hür kadınla evlenmeye gücü yetmediği zaman ortaya çıkar. Hanefilerin delili ise “Beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan ikişer üçer dörder alın”¹⁴³ mealindeki ayeti kerimedir. Cariyeyi nikâhlamak helal olduğuna göre, ayetin zahirine göre, hür erkeğin onunla evlenmesi de caiz olur. Nikâh helal kadınlara mahsustur. Cariye de hür erkek için helal olan kadınlardandır.

---

¹⁴¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 263.

¹⁴² Şeybânî, *el-Âsâr*, 83.

¹⁴³ Nisa, 4/3.

Dolayısıyla cariye ile evlenmek bedel değil asıl olur. Bunda zaruret (koşulu) da yoktur.¹⁴⁴

Mâlikîlerden İbnü'l-Kasım (v. 191/806) dışındaki cumhura göre hür bir erkeğin cariyesi ile evlenebilmesinin caiz olması için iki şart vardır. Bunlar: Zinaya düşme korkusu ve hür ya da kitabi kadınla evlenmek için gerekli mehri ödeyememesi.¹⁴⁵ “Sizden her kim, hür olan mü'min kadınları nikâh edecek bir zenginliğe kudreti olmazsa ellerinizin altındaki mü'min cariyelerinizden nikâhlaşın... Bu cariye ile evlenme izni içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir.”¹⁴⁶ İbn Rüşd (v. 595/1198) ise, “İbnü'l-Kasım'ın görüşü Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüştür,” der. Ona göre hür bir erkeğin cariyeyle evlenmesi mutlak olarak caizdir.¹⁴⁷

Cariye ile evli olan bir adam ikinci eş olarak hür bir kadınla evlense bu nikâh sahihtir. Fakat cariyeyi boşayıp boşamaması konusunda İbrâhim en-Nehaî'den iki rivayet var. Birinci rivayette her ikisiyle de evliliği devam eder, diğer rivayette ise “cariyeden çocuğu yoksa cariye ile arası ayrılır” der.¹⁴⁸ Hür bir kadınla evli olan bir adam ikinci eş olarak bir cariye ile evlenirse bu nikâh batıldır. Hz. Peygamber bu hususta şöyle buyurmuştur: “Hür bir kadının üzerine cariye ile evlenme”.¹⁴⁹ Nehaî'ye göre hür bir kadınla evli bir adam ikinci eş olarak cariye ile evlense bu nikâh

---

¹⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5, 171; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 341.

¹⁴⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 503.

¹⁴⁶ Nisâ, 4/25.

¹⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 503.

¹⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 71.

¹⁴⁹ Darekutnî, “*Talâk*”, 4, 39.

fasittir.¹⁵⁰ Bir adam hür bir kadın ve cariye ile bir tek akitle evlense bu nikâh akdi fasit olur. Çünkü hangisinin nikâhı önce bunu tayin etmek mümkün değildir. Bu sebeple akdin iptaline gidilir.¹⁵¹

1.3.2.3. Ehl-i Kitap ve Harbî Kadınlarla Evlilik

Kitap ehlerinden kastedilen yahudilik ve hristiyanlık gibi bir semavi dine iman eden kimselerdir. Müslüman erkeklerin kitap ehli kadınlarla evliliği caizdir. Cessas Kitap ehliyle evlenmenin haram olduğunu gerek sahabeden gerekse tabiinden söyleyen kimse olmadığını ifade etmiştir.¹⁵² Kitap ehli bir kadını hür ve cariye bir eşten sonra nikâhlamak da caizdir. Nehaî'ye göre hür bir kadınla evli olan kişinin ikinci eş olarak yahudi ve hristiyan bir kadınla evlenmesinde bir beis yoktur.¹⁵³

Gayr-ı müslim ülkede yaşayanlar ise biraz daha farklı değerlendirilmiştir. İbrâhim en-Nehaî'ye göre harbî kadınlarla evlenmek caiz değildir.¹⁵⁴ Bu konu İbn Abbas'a sorulduğunda İbn Abbas "helal değil" demiş ve Tevbe Suresi 29. ayeti okumuştur: "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslam'ı din edinmeyen kimselerle küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye

---

¹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 432.

¹⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 229.

¹⁵² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 333.

¹⁵³ Şeybânî, *el-Âsâr*, 89.

¹⁵⁴ Şeybânî, *el-Âsâr*, 90.

kadar savaşın.” Bu rivayet İbrâhim en-Nehâf’ye nakledildiğinde o da bu görüşü benimsemiştir.¹⁵⁵

Harbî kadınlarla evlenme konusunda dört mezhebin görüşü şöyledir; Daru’l-harbte ise Hanefilere göre onunla evlenmek tahrimen mekruhtur. Şâfîlere ve bir görüşe göre Mâlikîlere göre mekruhtur. Hanbelîlere göre ise, harbi kadınla evlenmek evla ve münasip değildir.¹⁵⁶

1.3.2.4. Mecusi Kadınlarla Evlilik

Fukaha mecusilerin ehl-i kitaba dâhil olup olmayacağını tartışmış ve onları ehl-i kitap olarak kabul etmemiştir. Nehâf’ye göre mecusi bir kadınla cinsel ilişkide bulunmak helal değildir. Mecusi karı kocadan biri İslam’a girse diğeri de İslam’a girmesi teklif edilir, diğeri de İslam’ı kabul ederse var olan nikâhları üzerine evlilikleri devam eder. Eğer diğeri İslam’a girmeyi kabul etmezse araları ayrılır.

Cumhur ulema mecusi kadınlarla evlenmenin haram olduğu görüşündedir. Bakara Suresi 221 ve Mümtehine Suresi 10. ayeti bu hususta delil getirirler. Ebû Sevr (v. 240/854) mecusilerle evliliğin helal olduğunu söyler. Mâlikîlerden İbnü’l-Kassar (v. 397/1007) da, mecusilerin kitabı olduğunu dolayısıyla onların da kitap ehli olduklarını söyleyenlerin olduğunu ifade eder. Bu görüşü kabul edenler Maide Suresi 5. ayeti delil olarak getirirler.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, VIII, 109.

¹⁵⁶ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, V, 338; Kâsânî, *Bedâi’*, III, 462; Nevevî, *Ravdatü’t-tâlibîn*, VII, 135; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 539.

¹⁵⁷ Kâsânî, *Bedâi’*, III, 464; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 230; Derdîr, *eş-Şerhu’s-sağîr*, II, 374; Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’ân*, III, 70; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 187; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kanâ’*, V, 502.

1.3.2.5. Karı - Kocadan Birisinin İrtidat Etmesi

Müslüman olan karı kocanın dinden dönmesi halinde nikâhlarının durumu hakkında şunlar ifade edilmiştir: Nehaî'ye göre koca irtidat etse karısı ondan boşanmış olur. Nehaî, mürtedin karısının iddet süresi içinde İslâm'a dönerse karısıyla evliliğinin devam edeceğini, hanımı üzerinde başkalarından daha fazla hak sahibi olduğunu ifade etmiştir. Konuyla ilgili olarak, koca İslâm'dan irtidat etse karısının ondan ayrılmış olacağını ve bu ayrılığın da talâk olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸

Şâfiiler, Mâlikîler ve Hanbelîlerin racih olan görüşüne göre, karı koca ikisi birden ya da sadece birisi cinsel ilişkiden önce irtidat ederlerse aralarının ayrılması ve nikâhın hemen feshedilmesi gerekir. Eğer irtidat cinsel ilişkiden sonra olursa fesih iddet bitimine kadar durdurulur. Hanefilere göre irtidatın sahîh olduğu şeklinde bir hükmün verilmesi halinde karı-koca arasında ayrılık vaki olur.¹⁵⁹ Burada da Nehaî'nin görüşüyle Hanefîlerin görüşünün uyumlu olduğunu görüyoruz.

1.3.2.6. İddet Bekleyen Kadın

Boşanma veya eşinin vefatı nedeniyle iddet bekleyen kadına mu'tedde denir. Mu'teddenin iddet müddetini tamamlamadan başkasıyla evlenmesi caiz olmaz. Bu hüküm fasit ya da şüpheli evlilikten sonraki iddet bekleme için de geçerlidir. "Farz olan bekleme müddeti dolmadan onlarla evlenmeye kalkışmayın."¹⁶⁰ ayetinin hükmü gereği iddet bekleyen kadınla evlenmek haramdır. Bununla birlikte bu süre

¹⁵⁸ Şeybânî, *el-Âsâr*, 90.

¹⁵⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 271; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 422; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 189-191; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 564.

¹⁶⁰ Bakara, 2/235.

zarfında evlilik yapılmışsa bu durumla ilgili fakihlerin görüşleri şöyledir: İbrâhim en-Nehâf'ye göre iddet müddeti içinde kadının evlenmesi haramdır. Eğer bu iddet müddeti bitmeden bir nikâh akdi yapılmışsa bu akit fasittir. Her fasit nikâh akdinde olduğu gibi iddet müddeti içinde yapılan nikâh akdinden sonra da eğer zifaf olmuşsa bu durumda kadına mehir vermek gerekir.¹⁶¹ Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre de araları ayrılır, kadının iddeti bitince tekrar evlenebilirler.¹⁶² Zifaf olmadığı durumda Mâlikîler de bu görüştedir. Eğer zifaf olmuşsa Mâlikîlere göre kadın o erkeğe ebedi haram olur.¹⁶³

1.3.2.7. Dört Kadınla Evli Erkeğin Beşinci Karısı

Ehl-i sünnete göre bir erkek aynı anda en fazla dört kadını nikâhlayabilir. Çünkü Nisa Suresi 3. ayet bir erkeğin dörde kadar kadınla evlenmesini mübah kılmaktadır. Beşinci bir kadınla evlenmek isterse hanımlarından birini boşayıp o kadının iddetinin bitmesini beklemesi gerekir.¹⁶⁴

Bir adam İslam'ı kabul etmeden önce dörtten fazla kadınla evli olsa; İbrâhim en-Nehâf'ye göre İslâm'a girince hanımlarından ilk dördünü nikâhında tutar.¹⁶⁵ Hanefîler de bu görüşü benimsemiştir. “Burada haramlık beşinci kadının nikâhlanmasıyla meydana gelmektedir, bu yüzden de sadece onun nikâhının geçersiz olması uygundur” derler. Şâfiîler ise, hanımlarından dilediği dördünü nikâhında

¹⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 352.

¹⁶² Kâsânî, *Bedâi'*, III, 452; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 45; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 80.

¹⁶³ Derdîr, *Şerhu's-sağîr*, II, 380.

¹⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 216; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 29.

¹⁶⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 162-165.

kalması için seçeceğini belirtmişlerdir.¹⁶⁶

1.3.2.8. İhramda Olan Kişinin Evlenmesi

Nehaî'ye göre ihramlı olan kişinin evlenmesinde bir beis yoktur, caizdir.¹⁶⁷ Ebû Hanîfe bu konuda varit olan iki hadis arasında tearuz ve tenakuz olduğunu dolayısıyla bunda bir beis olmadığını söylemiştir. İbn Abbas'ın hadisinde; “Resulullah (s.a.v) Meymune'yi kendisi ihramlı iken nikâhladı.” denilmiştir. Meymune'nin hadisinde ise, Resulullah (s.a.v)'in onunla ihramlı değilken evlendiği ifade edilmiştir. İbn Abidin'in *Reddü'l-muhtar* adlı eserinde de konuyla ilgili olarak nikâhtan kasıt cima ise bu nehyedilmiştir kasıt akit ise bunda kerahet vardır, denilmektedir.¹⁶⁸ Hanefiler dışındaki cumhura göre ihramlı olanı nikâhlamak caiz değildir. İhramlı nikâhlanamaz, nikâh kıyamaz.¹⁶⁹ Bu konuda Nehaî ile Hanefilerin aynı görüşte olduğu, ihramlıyken nikâh akdinin yapılmasını caiz kabul ettikleri görülmektedir.

1.3.2.9. Ölüm Hastası Olan Eşin Nikâhı

Sözlükte “ölüm hastalığı” demek olan maraz-ı mevt örfte ve fıkıh literatüründe, tıbben ve hayat tecrübelerine göre ölümcül olan ve araya sıhhat hali girmeden ölümlle sonuçlanan hastalığın adıdır.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 85; Şâfiî, *el-Üm*, V, 53.

¹⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VIII, 90; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VII, 198.

¹⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, V, 342; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 232-234.

¹⁶⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 505; Derdîr, *Şerhu's-sağîr*, II, 373; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 156; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 578.

¹⁷⁰ Bakkal, Ali, “Maraz-ı Mevt”, *DİA*, XXVIII, 39.

Nehâf'ye göre ölüm hastası olan erkeğin nikâhı caizdir. Nehâf evliliği zaruriyyat olarak kabul eder. Bundan dolayı ölüm hastanın evliliğinde mehir malının üçte birinden hesaplanmaksızın evlenir.¹⁷¹ Bir başka ifadesinde şöyle der: “Hastanın evliliğindeki mehir miktarı malın üçte birinden ibaret değildir.”¹⁷²

Ölüm hastasının evlenmesi yabancı bir kadını mirasçı ve mehir alacaklısı yaparak varislere zarar verme kastıyla da olabileceğinden fakihler arasında tartışma konusu olmuş, çoğunluk böyle bir ihtimali değil dışa vurulan irade beyanını esas alarak mehr-i misille yapılan böyle bir evliliği sahih görmüştür. Mehr-i misli aşan kısmın ödenmesi varislerin rızasına bağlıdır. İmam Malik'e göre ise burada kastın esas alınması gerekir. Onun için de bu nikâh fasittir, aralarında miras hükümleri cereyan etmez.¹⁷³

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlerden oluşan cumhura göre ölümcül hastalığı olan hastanın nikâh akdi sağlıklıyken yaptığı nikâh akdi gibi sahih ve geçerlidir. Eşler birbirlerine mirasçı olurlar.¹⁷⁴ İhtilafın sebebi nikâhın satış ve hibe arasında bir yerde olmasıdır. Çünkü hastanın ancak malının üçte birini hibe etmesi caizdir. Oysa tamamını satabilir. İhtilafın bir başka sebebi ise hastanın mirasçılar arasına yeni bir mirasçı sokmakla itham edilip edilemeyeceğidir. Bu konuda Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlerin Nehâf ile aynı görüşte olduğunu anlıyoruz.

---

¹⁷¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 240.

¹⁷² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 407.

¹⁷³ Bakkal, Ali, “Maraz-ı Mevt”, *DİA*, XXVIII, 41; Derdîr, *eş-Şerhu's-Sağîr*, II, 372, 427.

¹⁷⁴ Kâsânî, *Bedai'*, VII, 225; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 212; Şâfiî, *Üm*, IV, 31.

1.3.2.10. Zina Eden Kadınla Evlenmek

Zina eden bir adamın zina ettiği kadınla daha sonra evlenmesi hususunda fakihler “ittifakla helaldir” derler.¹⁷⁵ İbrâhim en-Nehaî bir adamın daha önce zina ettiği kadınla, kadının tövbe etmesinden sonra evlenmesinin caiz olduğunu söyler. İbrâhim en-Nehaî hocası Alkame’ye daha önce bir kadınla zina etmiş adamın o kadınla evlenmesi hakkında sordu. O da şu ayeti okudu: “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.”(Şura, 25)¹⁷⁶ İbrâhim en-Nehaî, Abdullah b. Mes’ud’dan şöyle rivayet etti: Abdullah b. Mes’ud’a daha önce bir kadınla zina eden adamın o kadınla evlenmesi sahih olur mu? diye soruldu. O da “O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir” ayetini okudu.¹⁷⁷

Fakihler bir adamın karısının zina etmesi halinde nikâhın fesh olmayacağını söyler. Zina, gerek zifaktan önce olsun gerek zifaktan sonra olsun durum değişmez. Çünkü kadının zina ettiği henüz hükmen sabit olmamıştır. Bu bir iftira olabilir. Bu durumda erkeğe kazf suçundan dolayı had cezası gerekir. Erkekten hadd cezasının kalkması ve nikâhın fesh olması için lian yapılması gereklidir.¹⁷⁸

İbrâhim en-Nehaî evli kadının zina etmesi halinde; zinanın zifaktan önce ve zifaktan sonra olmasını farklı değerlendirir:

---

¹⁷⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, V, 344; Derdîr, *Şerhu'l-kebîr*, II, 220; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 43; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 518.

¹⁷⁶ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 262; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 206; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 225.

¹⁷⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 205.

¹⁷⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 43.

Nikâh akdi yapılmış ve kadın zifaktan sonra zina etmiş ise; evlilik devam eder. Fakat erkek kadın tövbe edinceye kadar onunla cinsel ilişkide bulunmaz. Ne zaman ki kadın tövbe eder, o zaman erkeğin o kadınla cinsel ilişki kurması caiz olur. Nehaî dedi ki: Biriniz karısının veya ümmü veledinin zina yaptığını görürse ona yaklaşmasın.¹⁷⁹ Burada Nehaî “ona yaklaşmasın” sözünden talâk, fesh ve haramlık manası kastetmemiş; bu sözle kadın tövbe edinceye kadar onunla cinsel ilişkide bulunmamayı kastetmiştir.¹⁸⁰

Nikâh akdi yapılmış henüz zifaf olmadan zina hadisesi vuku bulmuşsa; bir erkeğin zina eden bir kadınla zifafa girmesi caiz olmaz. İbrâhim en-Nehaî “Zina eden bir erkek ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadın da ancak zina eden veya Allah’a ortak koşan bir kadınla evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.” şeklindeki Nur Suresi 3. ayet hakkında dedi ki: İşte bu ayet zifaktan önce zina yapan kadın ve o kadınla evlenen erkek arasındaki hükmü belirtmektedir. Bundan dolayı nikâh akdinden sonra henüz zifaf olmadan kadın zina etse bu kadınla kocasının arası ayrılır, kadının mehir alma hakkı da düşer. Çünkü bu ayrılık kadının neden olduğu bir ayrılıktır. Zifaktan önce kadın tarafından sebep olunan ayrılıklarda, kadın mehir alma hakkını kaybeder.¹⁸¹

Görebildiğimiz kadarıyla zina eden biriyle evlilik hususunda zifaktan önce ve sonrasını farklı değerlendiren İbrâhim en-Nehaî’dir. Zina eden biriyle evliliğin caiz olması için fakihlerden farklı şartlar ileri sürenler olmuştur. Bu fakihler zina edenin tevbe etmesi ya da kendisine had cezasının uygulanmış olması gibi şartları evliliğin

---

¹⁷⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 478

¹⁸⁰ Konuya ait ayrıntılı bilgi için bkz; Erturhan, Sabri, “Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fikhî Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 157-183.

¹⁸¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 476.

sahih olması için gerekli görmüşlerdir. Nehâf de tevbe etme şartını ileri sürmesinin yanında bu durumu zifaf öncesi ve sonrası olarak farklı değerlendirmiş, zifaf sonrası olan böyle bir durumda evliliğin devam edeceğini, zifaf öncesi böyle bir şey olması halinde ise evliliğin devam etmeyip ayrılığın vaki olacağını belirtmiştir.

1.4. NİKÂHTA ŞAHİT BULUNMASI

Nikâhta şahit bulunması, karı kocanın birlikteliğinin töhmet altında kalmasını önler. Akdin önemini, eşlerin bu husustaki ciddiyetini ortaya koyar. Kocanın nikâh akdini ve çocuğun nesebini inkâr etmesi halinde kadının ve çocuğun haklarının korunmasını sağlar.

Nehâf'ye göre akit şahitler ile münakit olur.¹⁸² Fukaha nikâhta şahitlerin bulunmasının rükün mü şart mı olduğu hususunda ihtilaf etmiştir. Hanefiler, Şâfîler ve Hanbelîlerden oluşan cumhur iki şahit olmaksızın yapılan nikâhın sahih olmayacağını belirtmiş; Hz. Âişe (r.a)'nin, Resulullah (s.a.v)'dan naklettiği: “Veli ve iki adil şahit huzurunda yapılmayan nikâh sahih olmaz”¹⁸³ hadisini bu konuda delil olarak almışlardır.¹⁸⁴

Hanefî ve Hanbelîler nikâhın şahitler huzurunda yapılmasını sıhhat şartı olarak görür.¹⁸⁵ Şâfîlere göre ise şهادet akdin rükünlerindedir.¹⁸⁶ Mâlikîler dışındaki

¹⁸² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 340; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 251.

¹⁸³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 202.

¹⁸⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 394; Şîrâzî, *Mühezzeb*, II, 40; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 9.

¹⁸⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 389; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 199; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 10.

¹⁸⁶ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 144; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, VII, 144.

cumhura göre şahitlerin, akdi yapanlardan icap ve kabulü işitmesi için akdin yapıldığı sırada şahitliğin yapılması gerekir. Eğer şahitlik olmaksızın akit yapılırsa fasit olur.¹⁸⁷ Mâlikîlere göre şahit bulunması akdin rüknü ve sıhhat şartı değil, müstakil bir vaciptir. Mâlikî mezhebine göre şahitliğin akit sırasında yapılmasıyla vacip ve mendup yerine getirilmiş olur. Zifaktan önce olmak şartıyla akitten sonra da yapılabilir. Bu durumda mendup kaçırılmış vacip yerine getirilmiş olur. Şahit olmaksızın yapılan nikâhtan sonra zifaf olmuşsa bâin talâkla akit fesh olur.¹⁸⁸

1.4.1. ŞAHİTTE ARANAN ŞARTLAR

Şahitliğin geçerli olması için şahitlerde bulunması gereken birtakım şartlar vardır. Bu şartların bir kısmında ittifak edilirken bir kısmında ihtilaf edilmiştir.

1.4.1.1. Teklif

Kişinin dinî-hukukî yükümlülüklerine muhatap olması için akıl sağlığının yerinde olması ve bulûğ yaşına erişmesi gerekir. Akıl sağlığı yerinde olmayan kişinin ve bulûğa ulaşmamış çocuğun şahitliği geçerli olmaz. Nehaî, İbn Mes'ûd'dan naklederek bulûğa ermemiş çocukların kendi aralarındaki meselelerde şahitliğinin geçerli olacağı görüşündedir. Bu görüş Mâlikîlerin ve belli şartlarla Hanbelîlerin de kabul ettiği görüştür.¹⁸⁹ Hanbelîlerin aradığı şartlar, çocukların şahitliğin anlamını bilmeleri, hür olmaları ve olay yerinden dağılmamaları gibi hususları içerir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 235; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 144.

¹⁸⁸ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 339; Desûkî, *eş-Şerhu'l-kebir*, II, 216, 220.

¹⁸⁹ Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 165.

¹⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, X 130.

1.4.1.2. Hürriyet

Nehaî'den bu konuyla ilgili iki rivayet yer almaktadır. Birinci rivayette, kölenin efendisi hakkındaki şahitliğinin geçerli olmayıp başkaları hakkındaki şahitliğini geçerli olduğu görüşündedir.¹⁹¹ İkinci rivayette ise kölenin şahitliğinin ancak önemsiz, kıymetsiz şeylerde geçerli olacağını belirtir. İki rivayetten anlaşılan kölenin efendisi hakkındaki şahitliğinin mutlak olarak geçerli görmeyip başkaları hakkındaki şahitliğinin ise ancak önemsiz hususlarda geçerli olarak kabul ettiği'dir. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîlere göre hürriyet şahitlik ehliyetinin temel şartlarındandır. Hanbelîler ise kölenin şahitliğini hadler dışında kabul eder.¹⁹²

1.4.1.3. İslam

Bakara Suresi 282. ayette beyan edildiği üzere müslüman olmayanın, müslüman hakkındaki şahitliği geçerli görülmez. Yolculuk esnasında müslümanlardan şahitlik edecek kimse bulunmadığında vasiyyet konusunda Nehaî'den iki farklı rivayet vardır. Birinci rivayette böyle bir durumda ehl-i kitaptan olanların müslüman hakkındaki şahitliğinin geçerli olacağını ifade eder.¹⁹³ Diğer rivayette ise kâfirin müslüman hakkındaki rivayetinin ne yolculukta ne yolculuk dışında ne vasiyyet konusunda ne de başka bir konuda geçerli olacağını söyler.¹⁹⁴ Çünkü Maide Suresi 106. ayet müdayene ayeti ile neshedilmiştir. “Şahitliğinden razı

¹⁹¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 413; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 325 ve 344.

¹⁹² Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 266; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 165; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 437; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 131;

¹⁹³ İbn Kudame, *el-Muğnî*, IX, 182; Taberî, *Camîu'l-Beyân*, XI, 175.

¹⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 408; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 350.

olacağınız kimseler” ifadesinden bunların kâfir olamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü kâfir şahitliğinden razı olunacak kişi değildir.” “Sizden adalet sahibi kimse” ifadesinden de bunların ancak müslüman kimseler olacağı anlaşılmaktadır. Zira kâfir adalet sahibi değildir.¹⁹⁵ Sadece Hanbelîler yolculuk sırasında vefat etmek üzere olan müslümanın yapacağı vasiyete gayr-i müsliminin şahit olabileceğini kabul etmiştir.¹⁹⁶

1.4.1.4. Adalet

Bakara suresi 282 ayette yer alan ve şahitler için “kendilerinden razı olduğunuz” ve “adalet sahibi” nitelendirmeleri mezheplerin ittifakla şahitlerde adalet sahibi olma şartını aramalarını gerektirmiştir. Adalet şartını taşımayan kişiye fâsık denir. Kişinin böyle nitelendirilmesine neden olacak fiil ve davranışlar dini önemsemediği dine bağlılığının zayıf olduğu izlenimini veren tutumlardır. Bununla birlikte bazı hususlarda mezhepler arasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Nehai’ye müslümanın adalet sahibi olduğunu gösteren şeyin ne olduğu sorulduğunda, onun cevabı “o kişide şüphenin olmaması adaletinin göstergesidir” olmuştur.¹⁹⁷ Şâfiîler fasığın şahitliğini hiçbir durumda kabul etmez.¹⁹⁸ Hanefîler adalet şartını gözetmekle birlikte fasığın bazı durumlarda şahitliğini caiz görürler.¹⁹⁹ Hangi suçu işlemiş olursa olsun tövbe ettikten sonra kişinin şahitliği kabul edilir. Nehaî zina iftirası suçundan dolayı celde cezasına çarptırılmış kişinin şahadetini tövbe etse bile kabul etmez. Bir gün şahitlik etmek üzere Nehaî’ye bir adam gelir.

¹⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 408; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur’ân*, VI, 350.

¹⁹⁶ Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 165; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 450; İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 131.

¹⁹⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII,319; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 394; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 124.

¹⁹⁸ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 450.

¹⁹⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 268-270.

Nehai onu görünce şöyle der: Kalk biz seni tanıdık. Zina iftirası suçundan dolayı sana celde vurulmuştu. Böyle söyleyerek onun şahadetinin geçerli olmayacağı şahitliğinin kabul edilmemesinin had cezasının bir parçası olduğu görüşündedir.²⁰⁰ Hanefiler de bu konuda aynı şekilde düşünür, zina iftirası suçunu diğer suç ve günahlardan ayrı tutarak tövbe etse de bu suçu işleyen kişinin şahadetini kabul etmezler.²⁰¹

1.4.1.5. Töhmetin Bulunmaması

Bir kimse için töhmet endişesi hakkında şahitlik ettiği kişiyle kan bağı ve sosyal-hukuki ilişkileri bulunması sebebiyle olabileceği gibi kendisinin bazı özellikleri nedeniyle de olabilir. Nehaî şu kimselerin birbirine yapacağı şahitliğin kabul olmayacağını söyler: Babanın çocuğuna, çocuğun babasına, kadının kocasına, kocanın karısına, kölenin efendisine, efendinin kölesine, bir ortağın diğer ortağa yapacağı şahadet.²⁰² Nehaî aynı şekilde töhmet altında olan ve suçlanan kişinin şahitliğinin talâkta geçerli olmadığını belirtir.²⁰³

1.4.1.6. Erkek Olmak

Bu konu fakihlerin ihtilaf ettiği hususlardandır. İbrâhim en-Nehaî'ye göre kadınların erkeklerle birlikte şahitliği ancak köle azadı, borç ve vasiyet konularında geçerlidir.²⁰⁴ Erkeklerle beraber kadının şahitliğinin geçerli olması için Bakara suresi

²⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 197; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 431; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 387.

²⁰¹ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 271.

²⁰² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 344.

²⁰³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 394; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 321.

²⁰⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 330.

282. ayette belirtildiği üzere bir erkek yerine iki kadının olması gerekir. Kadınların münferit olarak veya erkeklerle beraber şahitliği malla ilgili konularda geçerli olur, bunun dışında nikâh, talâk hadler ve kısasta kadınların şahitliği kabul edilmez. Talâk ve nikâhta kadınların erkeklerle birlikte olsa da şahitliği geçerli olmaz.²⁰⁵ Nehaî, iki kadın Resulullah (s.a.v)'ın ashabından bir adamla birlikte şahitlik yapsa bu şahitliği kabul etmeyeceğini belirtir.²⁰⁶ Şahitler bir erkek ve iki kadın olsa nikâh münakit olmaz.²⁰⁷ Erkeklerle birlikte kadınların şahitliği nikâhta caiz olmaz.²⁰⁸ Bir adam bir grup kadının şahitliği ile evlense; Nehaî'ye göre bu durum anlaşıldığında kadınlara adamın arası ayrılır.²⁰⁹ Zina eden bir adam hakkında üç erkek ve iki kadının şahadetinin geçerli olup olmayacağı Nehaî'ye soruldu. O dört erkek olmadıkça şahitliğin kabul olmayacağını söyledi.²¹⁰ Bununla birlikte doğum, süt emzirme gibi kadınların muttali olduğu konularda bir erkek olmaksızın tek bir kadının şahitliği geçerli olur.²¹¹

Mâlikîler, Şâfiîler ve Hanbelîler şahitlerin erkek olmasını şart koşarken²¹² Hanefîler had ve kısas dışındaki konularda kadınların şahitliğini geçerli görür.²¹³

²⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 132; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 329; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 450.

²⁰⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 33.

²⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 341.

²⁰⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 329; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 397.

²⁰⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 199.

²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 132.

²¹¹ Şeybânî, *el-Âsâr*, 112; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 399-400; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 334.

²¹² Derdîr, *eş-Şerhu 's-sağîr*, II, 335; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, III, 144; İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 131.

Nikâhta bir erkek ile iki kadının şahitliği caizdir.²¹⁴ Şâfî mezhebine göre hadler yanında nikâh akdinde de kadınların şهادeti kabul edilmez. Yine boşama, köle azadı, velâ, vekâlet ve kıyası affetme konuları da nikâh akdine ilhak edip bu konularda da kadınların şahitliğini kabul etmezler.²¹⁵ Hanbelîlerin görüşü de böyledir.²¹⁶ Borçlar hukuku alanına giren konularda kadınların şahitliği bütün mezheplerce geçerlidir. Ancak bir erkekle iki kadın nisabına uyulması gerekir. Kadınların muttali olacağı konularda ise kadınların şahitliği ittifakla kabul edilir. Şâfîlere göre bu konularda kadın şahit sayısının en az dört olması gerekir. Mâlikîlere göre bu sayı ikidir. Hanefilere göre böyle konularda bir kadının şahitliği de yeterlidir. Hanbelî mezhebinde biri Hanefilerin diğeri Mâlikîlerin görüşüne uyan iki rivayet mevcuttur.²¹⁷ Şahitte aranan erkek olmak dışındaki diğeri şartlar hususunda Nehâî ile Hanefilerin görüşleri uyumlu olup sadece şahitlerin erkek olması konusunda ise Hanefilerin Nehâî'den farklı düşündüğünü ve cumhurun onunla aynı görüşte olduğunu görüyoruz.

1.5. NİKÂH AKDİNİN SONUÇLARI

Evlilik akdi tıpkı diğeri akitler gibi taraflara birtakım haklar verdiği gibi birtakım sorumluluklar da yükler. Evlilik hayatında kadınların eşlerine karşı görev ve

---

²¹³ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 277.

²¹⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 277.

²¹⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 450.

²¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 130.

²¹⁷ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 278; Desûkî, *Hâşiye*, IV, 184; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, X, 137.

sorumlulukları olduğu gibi erkeğin de karısına karşı görev ve sorumlulukları vardır. Mehir vermek de erkeğin karısına karşı yüklendiği sorumluluklardan biridir.

1.5.1. MEHİR

Erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mal veya paraya mehir denmektedir. Erkeğin evliliğe gönülden niyetli olduğunun ve eşine bağlılığının sembolik bir nişanesi olması yanında mehir, dul kalması halinde kadının belli bir süreyle de olsa güvencesini sağlayan bir ödemedir.²¹⁸

Sadak, sadaka, nihle, ecir, fariza, alaik, atıyye kelimeleri de mehir anlamında kullanılmaktadır.²¹⁹

Şu ayet-i kerimeler mehrin gerekliliğine işaret eder: “Nikâh ettiğiniz kadınların mehirlerini seve seve verin”²²⁰ “...Haram olanlar dışındaki kadınlarla evlenmeniz, iffetli kalarak ve zinaya düşmeden yaşamak ve mallarınızdan onlara mehir vermek şartıyla size helal kılındı. Onlardan yararlanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin! Mehir miktarını belirledikten sonra karşılıklı rıza ile indirim yapmanızda bir sakınca yoktur.”²²¹

Mâlikîler mehri rükün olarak kabul eder.²²² Cumhura göre ise mehir nikâhın ne bir şartı ne de bir rükündür. Bu yüzden mehir konuşulmasa ya da mehir

²¹⁸ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 61.

²¹⁹ Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 10.

²²⁰ Nisâ, 4/4.

²²¹ Nisâ, 4/24.

²²² Derdîr, *eş-Şerhu 's-sağîr*, II, 336; Derdîr, *eş-Şerhu 'l-kebir*, II, 294.

verilmeyeceğine kadın razı olsa akdedilecek nikâh geçerli olur, kadın mehr-i misil almaya hak kazanır.²²³ Mâlikîlere göre ise karı koca mehrin iskatı yani mehrin olmaması şartıyla nikâh akdi yapsalar; zifaktan önce ise nikâh fasittir, feshi gerekir. Zifaktan sonra ise kadına mehr-i misil vermek gerekir.²²⁴

1.5.1.1. Mehrin Üst ve Alt Sınırı

“Onlardan birisine yüklerle mehir vermiş olsanız bile, içinden bir şey almayınız”²²⁵ ayeti mucebince mehrin üst sınırı olmadığında tüm mezhepler ittifak etmişlerdir.²²⁶ Alt sınırı hakkında ise farklı görüşler belirtilmiştir.

İbrâhim en-Nehaî’ye göre mehir kadına verilen değer bir işaretidir. Bu nedenle Nehaî bu değeri hissettirmeyecek miktarda az mehri hoş görmez. Nehaî, mehrin, zina yapan kadının ücreti gibi düşük olmasını kerih gördüğünü belirtir. “Mehir on veya yirmi dirhem olmalıdır” der.²²⁷

Mehrin en az miktarı hakkında Nehaî’den farklı rivayetler vardır. Bir rivayette bu miktar daha önce geçtiği üzere on dirhem bir başka rivayette ise yirmi dirhemdir. Üçüncü bir rivayette ise bir rıtıl (bir rıtıl 480 dirhemdir²²⁸) gümüşdür.²²⁹ İbn Kudâme

²²³ Kâsânî, *Bedâi’*, III, 485; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 229; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 3.

²²⁴ Derdîr, *eş-Şerhu’l kebîr*, II, 303.

²²⁵ Nisâ, 4/20.

²²⁶ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, V, 474; Derdîr, *eş-Şerhus’s-sağîr*, II, 429; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 229; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 5.

²²⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, IX, 495; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 431.

²²⁸ Sahillioğlu, Halil, “Dirhem”, *DİA*, IX, 369.

²²⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 495.

Nehaî'den rivayette bu miktarın bir rıtıl altın olduğunu söylüyor.²³⁰ Bir başka rivayette ise bu miktar kırk dirhemdir.²³¹ Hakem b. Uteybe İbrâhim en-Nehaî'den yaptığı rivayette Nehaî'nin “Bir adam kırk dirhemden az mehirle evlenmez” dediğini nakleder.²³² İbn Ebî Şeybe, İbrâhim en-Nehaî'nin bir adamın kırk dirhemden az mehirle evlenmesini kerih gördüğünü rivayet etmiştir.²³³ Buradan anlaşılıyor ki, Nehaî'ye göre mehrin alt sınırındaki genel ilke kadına ve evliliğe verilen değeri hissettirecek bir miktar olmasıdır.²³⁴ Rivayetlerdeki miktarların farklı olması eşlerin darlık ve bolluk hallerinin göz önüne alınmasından kaynaklanmış olma ihtimalini akla getirmektedir.

Hanefî mezhebine göre mehrin en az miktarı on dirhemdir.²³⁵ Mâlikîlere göre mehrin en az miktarı çeyrek dinar veya saf üç gümüş dirhemdir.²³⁶ Şâfiî ve Hanbelîlere göre mehrin en az miktarı için bir sınır yoktur.²³⁷ Hanefî mezhebinde mehrin en az miktarı olarak kabul edilen on dirhemle ilgili Nehaî'den de bir rivayet mevcut olup arada bir ihtilafın olmadığını ve asgari bir miktar belirleme yönüyle de Nehaî ile Hanefî mezhebinin görüşlerinin uyumlu olduğunu görüyoruz.

---

²³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 4.

²³¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 4.

²³² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 495; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 178.

²³³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 134.

²³⁴ Kal'âcî, *Mevs'uâtü İbrâhim en-Nehaî*, II, 896.

²³⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 487.

²³⁶ Derdîr, *eş-Şerhu'l kebîr*, II, 302.

²³⁷ Şîrâzî, *Mühezzeb*, II, 56; Şîrbînî, *Muğnil-muhtac*, IV, 367; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 129.

1.5.1.2. Mehir Olması Uygun Olan Şeyler

Nehaî'ye göre alışverişte semen olabilen her şey nikâhta mehir olabilir. Mehirdeki bilinmezlik, aşırı olmadıkça bağışlanır. Aşırı bilinmezlik ise cins belirtilerek ortadan kaldırılır. Mehir olarak bir kılıç veya bir elbise belirlense ama bunların vasıfları belirtilmese bu durumda bunların orta hallisi anlaşılır.²³⁸

Hanefîlere göre mehir teslim edilebilen, bilinen, değeri belirlenmiş olan her türlü maldır. Altın, gümüş, süs eşyası, ölçülen ve tartılan bir madde, hayvan ve arazi gibi. Bir kişinin ve aynı eşyasının karşılığında ücret alınabilen bir menfaati de olabilir. Bir evde oturmak, bir araziyi ekmek gibi... Fakat Hanefîlerin önceki âlimlerine göre, Kur'an-ı Kerim ayetlerini veya dinin helal ve haram bazı hükümlerini öğretmek mehir olarak kabul edilmez. Çünkü bunlar Allah'a yaklaşmak içindir. Hanefîlerin ilk üç imamına göre bunlardan ücret alınmaz. Dolayısıyla Kur'an ve dini hükümleri öğretmek ücret alınamayan bir menfaattir. Hanefîler anlaşmazlığa götürmeyecek az bir bilgisizlik derecesinde mehirle evlenmeyi sahih kabul ederler.²³⁹

Mâlikîlere göre mehir şer'i olarak malik olunabilen mal, hayvan veya arazi, temiz olup necis olmayan, şer'i olarak ondan yararlanılabilen, teslim edilebilen, süre, sınıf ve miktar olarak bilinen her şeye denir.²⁴⁰

Şâfiî ve Hanbelîlere göre satılabilen veya az olsa bile ücret veya değer olarak kabul edilebilen her şey mehir olabilir. Bu da peşin veya borç, hemen veya vadeli, az veya çok ya da belli bir menfaat ki elbiseyi dikmek, ev yapmak, yeri belli olan kaçan köleyi getirmek gibi alışverişte semen, icarede ücret olabilen her şey mehir olabilir.

²³⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 519.

²³⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 491, 500.

²⁴⁰ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 385, 429-432.

Onlara göre Kur'an öğretmek veya mübah ve faydalı bir ilim (fıkıh, dil, nahiv veya mübah şiir) ya da sanat öğretmek mehir olabilir.²⁴¹ Fakat Hanbelîlere göre bir adam kadını hacca göndermeyi mehir olarak tayin etse bu mehir binitin meçhul olması nedeniyle sahih olmaz. Nehaî, Şâfiî, Mâlik, Sevrî ve Evzaî bu mehrin sahih olduğunu söyler. Şâfiî ve Hanbelîler ise vasfin belirlenmemesinin de cinsinin belirlenmemesi gibi olduğunu ve bu durumun da anlaşmazlığa götüreceğini belirtmişlerdir.²⁴²

Mezheplerde mehir olması uygun kabul edilen şeylere baktığımızda genel ilkenin mehrin meçhul olmaması, satılması ve mülk edinilmesi caiz olan şeylerden olması, teslim edilebilir olması gibi hususlar olduğunu görüyoruz. Menfaatin mehir olması hususunda ise mezhepler arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Burada İbrâhim en-Nehaî'nin mehrle ilgili görüşlerinin gerek menfaatin mehir kabul edilmesi gerekse az cehaletin affedilmesi hususu olsun Hanefî mezhebiyle uyumlu olduğu görülmektedir.

1.5.1.3. Cariyenin Azad Edilmesinin Onun Mehri Sayılması

İbrâhim en-Nehaî cariyenin azad edilmesinin onun mehri yapılmasını caiz görür. Nehaî'ye göre cariyenin azad edilmesinin onun mehri sayılmasında bir beis yoktur.²⁴³ Nehaî sahâbeden şu bilgiyi nakletmektedir: “Onlar (sahabe) bir kişinin cariyesini azad edip sonra onu nikâhlamayı mekruh görüyorlar, fakat cariyenin azadının onun mehri sayılmasında bir beis görmüyorlardı.”²⁴⁴

²⁴¹ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 368; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 56; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 6-8.

²⁴² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 7.

²⁴³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 107.

²⁴⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 107.

Ebû Hanîfe, Muhammed b. Hasan, Züfer b. Huzeyl ve Mâlik cariyenin azad edilerek bu azad etmenin onun mehri sayılmasını caiz görmezler. Onlar eğer böyle yapılırsa mehr-i misil gerekeceği ve cariyenin hür olacağı kanaatindedirler.²⁴⁵

1.5.1.4. Mehr-i Muaccel ve Mehr-i Müeccel

İbrâhim en-Nehâî ertelenen mehrin (mehr-i müeccel) ölüm veya boşanmaya kadar ertelenebileceğini söyler.²⁴⁶

Hanefîlere göre de mehrin tamamının veya bir kısmının yakın veya uzak bir müddete (ölüm ve boşanma gibi) ertelenmesi sahihtir. Fakat erteleme aşırı bilinmezlik içermemelidir.²⁴⁷ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler de belli bir müddet ertelemeyi caiz görmüşlerdir. Mâlikî ve Şâfiîlere göre mehrin ertelenmesinin caiz olması için verme zamanının belli olması gerekir. Eğer mehir ertelenir ve ertelenme zamanı söylenmez ya da ölüm ve ayrılma gibi belirsiz bir vakte ertelenirse akit fasit olur. Hanbelîlere göre verilme zamanı mutlak söylenmişse hemen verilmesini gerektirir. Eğer ertelenir ve ertelenme zamanı söylenmezse mehir sahihtir, verilme zamanı da ölüm veya boşanma zamanıdır.²⁴⁸ Konuyla alakalı Nehâî ile Hanefî mezhebi arasında bir ihtilaf olmadığını görüyoruz.

---

²⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 101.

²⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 21; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 90.

²⁴⁷ İbn Âbidîn, *Reddî'l-muhtâr*, V, 545.

²⁴⁸ Derdîr, *eş-Şerhu'l kebîr*, II, 297; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 432-433 Şirbînî, *Muğnî'l-muhtac*, III, 222; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 21.

1.5.1.5. Mehrin Verilme Zamanı

Nehaî mehirden hiçbir şey vermeden zifaf yapılmasını kerih görür.²⁴⁹ Bununla birlikte kadına mehrinden herhangi bir miktar vermeden bir adamın evlendiği kadınlı zifafta bulunması caizdir. Nehaî bir adamın mehrinden bir şey vermeden evlendiği kadınlı zifafta bulunmasının caiz olduğunu belirtmiştir.²⁵⁰ Fakat bundan daha güzeli zifaftan önce kadına mehirden bir miktar vermektir.

1.5.1.6. Mehr-i Müsemma

Sahih olan akit sonrası zifaf veya ölüm sebebiyle mehrin vücubunun kesinleştiğine dair fakihler ittifak etmişlerdir. İbrâhim en-Nehaîye göre kadın zifaf ile mehrin tamamını almaya hak kazandığı gibi akit sonrası halvet-i sahiha ile de mehrin tamamını almaya hak kazanır.²⁵¹ Bununla birlikte Nehaî'ye göre kadın, erkeğin akit sonrasında ondan faydalanması ile de mehrin tamamını almayı hak eder. Bu faydalanma bakmak suretiyle ya da cinsel ilişki olmaksızın dokunmakla olabilir. Nehaî'ye göre erkek, başkasına yapması helal olmayacak bir şeyi –bakmak, dokunmak vs.- akit sonrası kadına yaptığında erkeğin bundan dolayı mehir vermesi, ayrılık olursa kadının iddet beklemesi gerekir.²⁵² Ahmed b. Hanbel de başkasının yanında da olsa şehvetle dokunmayı ve öpmeyi sahih halvet gibi kabul eder.²⁵³

²⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 154.

²⁵⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 489; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 182.

²⁵¹ Cessâs, *Ahkâmu'l- Kur'ân*, 436.

²⁵² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 484.

²⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 251.

Hanefî ve Hanbelîler sahih olan halvet ile de mehir kesinleşir derken Şâfiî ve Mâlikîler bunu kabul etmezler.²⁵⁴ Mâlikîler de cumhura muhalif olarak zifaktan sonra cinsel ilişki olmaksızın kadının erkeğin yanında bir yıl kalmasıyla mehir sabit olur derler.²⁵⁵

Hanbelîler ise ölümcül hastalık durumunda zifaktan önce mirasçı olmasından kaçmak için yapılan boşamada mehrin kesinleştiğini eklemiştir. Kadın zifaf sonrasında mehr-i müsemmanın tamamını almaya hak kazanır.²⁵⁶

Nehaî'nin, kadının sahih halvetle mehrin tamamını almaya hak kazandığı görüşü Hanefîlerin bu konudaki görüşü ile uyumlu olmasının yanında zifaf ve sahih halvet dışında erkeğin başkasına yapması helal olmayacak bir şeyi -bakmak dokunmak gibi- kadına yaptığında kadının mehrin tamamını alacağı konusundaki görüşünde yalnız kalmadığını, bu konuda Ahmed b. Hanbel'in de Nehaî ile aynı görüşte olduğunu görüyoruz.

1.5.2. NAFKA

Nafaka: Lügatte çıkmak, gitmek, sarf etmek manalarını ifade eder. Ve bir insanın ailesine sarf ve infak ettiği şeye denir. Fıkıh ıstılahınca: yiyecek, giyecek ve kalacak yer ile bunlara tabi olan şeylerden ibarettir. Örfte mutlak olarak yiyecek

---

²⁵⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 324; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 439; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 57; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 62.

²⁵⁵ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 438.

²⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 58.

anlamında kullanılır. ²⁵⁷ Kişinin nafakayla sorumlu olmasını gerektirecek sebepler şunlardır: evlilik, akrabalık ve mülkiyet.

1.5.2.1. Nafakayı Gerektiren Akrabalık

Nafakayı gerektiren akrabalığı sınırlamada mezheplerin görüşleri birbirinden farklıdır. Bazı mezhepler bu akrabalık sınırını daha geniş tutarken bazıları daha dar tutmuştur. Bu sınırı en geniş tutan mezhebin hanbelîler olduğunu görüyoruz. Genişten dara doğru değerlendirmede Hanbelîleri, Hanefîler, Şâfîler ve Mâlikîler izlemektedir.

İbrâhim en-Nehâî'ye göre zengin kişinin, zî rahm-i mahrem (evlenilmesi haram olan yakın akraba)²⁵⁸ olan fakir akrabalarının nafkasını vermesi gerekir.²⁵⁹ Bir adam zengin, kardeşi fakir ise kardeşinin nafkasını vermeye zorlanır.²⁶⁰ Mahrem olmayan (evlenilmesi haram olmayan) akrabalarından birinin fakir olması durumunda ona nafaka vermeye de zorlanır.²⁶¹ Nehâî, “Varise de bunun misli vardır”²⁶² ayetinin tefsirinde “Çocuğun malı yoksa babanın sorumlulukları ne ise varis de aynı sorumlulukları taşır. Çocuğun kendisine varis olabilecek amcaoğlu veya asabesi

---

²⁵⁷ Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 444.

²⁵⁸ Zî rahm-i mahrem: Nikâhları birbirlerine haram olan neseb akrabaları; usûl, furû, kardeşler ve bunların çocukları, amca, hala, dayı, teyze gibi. Amca, hala, dayı ve teyzenin çocukları “zî rahm” ise de “mahrem” değildir. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 622.

²⁵⁹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 314; Şeybânî, *el-Âsâr*, 156.

²⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 103.

²⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 589.

²⁶² Bakara, 2/233.

varsa çocuğun nafakası bunların üzerindedir” der.²⁶³

Usulün nafakası ile ilgili olarak İbrâhim en-Nehaî oğlunun malından onun bilgisi olmaksızın ihtiyacı kadar almanın, babanın hakkı olduğunu söyler.²⁶⁴ Dört mezhep de “Rabbin ancak ona ibadet etmenizi ve ebeveyne ihsanda bulunmanızı emretti.”²⁶⁵ ayetine binaen ebeveynin nafakasının, ne kadar yukarı çıkarsa çıksın vacip olduğu görüşündedir.²⁶⁶

Hanefî mezhebine göre nafaka evlenmeyi haram kılan akrabalıktan dolayı gerekir. Mahrem dışındaki bir yakına gerekmez. Hanefiler “Varise de bunun misli vardır.”²⁶⁷ ayetinin İbn Mes’ûd kıraatinde gelen: “Mahrem olan yakınlık sahibi varise de bunun misli vardır.” *فِي قِرَاءَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - وَعَلَى الْوَارِثِ ذِي الرَّجْمِ الْمَحْرَمِ مِثْلٌ* şeklindeki lafzına dayanarak akrabalığı mahremlikle sınırlarlar.²⁶⁸

Hanbelî mezhebi nafaka verilmesi gereken akrabalık sınırını en geniş tutan mezheptir. Nafaka, ister ashab-ı feraiz yoluyla ister asabe yoluyla olsun usul, fûru ve kardeşler, amcalar ve çocukları gibi yakınlardan varis olan her akrabaya gerekir. Annenin babası ve kızın oğlu gibi nesep kökünden olan bütün yakınlar da varis

---

²⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 56.

²⁶⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 104.

²⁶⁵ İsrâ, 17/23.

²⁶⁶ Kâsânî, *Bedâi'*, V, 167; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 750; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 446; İbn Kudâme, *Muğni*, IX, 256.

²⁶⁷ Bakara, 2/233

²⁶⁸ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VII, 396.

olsunlar veya olmasınlar nafakayı hak ederler.²⁶⁹

Şâfiî mezhebinde nafaka hakkı getirecek akrabalık, yukarı doğru çıksa bile ana-baba yakınlığı; aşağı doğru inse bile, evlat yakınlığıdır. Dede, baba gibidir. Nine de anne gibidir. Ana-babaların ve çocukların dışında kardeşler ve amcalar gibi akrabalara nafaka gerekmez. Nafaka sadece usûl ve fûrua gerekir.²⁷⁰ Mâlikîlere göre nafaka ana-baba erkek ve kız çocuklarıdır. Dede ve nineye, çocuğun çocuğuna gerekmez.²⁷¹

Nehâî sadece zî rahm-i mahrem olanlara nafakanın gerektiğini söyleyen Hanefîlerden farklı olarak gayr-ı zî rahm-i mahreme de nafakanın verilmesini gerekli görür. Nafaka konusunda Nehâî'nin görüşü Hanbelî mezhebinin görüşüyle benzeşmektedir. Hanefî mezhebindeki gibi mahremiyet şartı yoktur. Amcaoğlu amcaoğlundan nafaka alır. Çünkü varistir. “Varisin üzerine de bunun misli vardır.” ayetince birbirine mirasçı olanlar arasında mirasçının miras bırakanın malında diğer insanlardan daha fazla hak sahibi olmasını gerektiren bir akrabalık vardır.

1.5.2.2. Akrabanın Nafakasının Dağıtımında Pay Miktarı

Akrabanın nafakasını ödeyebilecek olanlar birden çok olursa bu durumda nafaka görevinin paylaşılması mezheplere göre farklılık göstermektedir. İbrâhim en-Nehâî'ye göre evlenilmesi haram olmayan (gayri'l-muharrem) akrabanın nafaka görevini paylaşması mirasta hak ettikleri hisseleri miktarındadır.²⁷² “Varisin üzerine

²⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 261.

²⁷⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 166.

²⁷¹ Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, II, 522; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 750.

²⁷² Mazhari, *Tefsiru'l-Mazheri*, I, 325.

de bunun misli vardır” ayeti nafaka dağıtımında pay miktarına dikkat çekmektedir. “Nimet külfete göre ve külfet nimete göredir” kaidesince de bir şeyin nimetine nail olan, onun külfetine de katlanmak durumundadır.

Hanefilere göre nafakanın, evlenmeyi haram kılan akrabalıktan dolayı gerekeceğini daha önce belirtmiştik. Hanefilere göre nafakayla sorumlu olan akraba dört sınıfa ayrılır. Bu sınıflandırma bakımından Hanefilerin görüşü diğer mezheplerden farklıdır. Her birinin mahrem olması durumunda nafaka miras miktarına göre olur.²⁷³

Hanbelîlere göre nafaka akrabaya miras durumuna göre vacip olur. Şâfiîlere göre nafaka anne baba ve çocuklara bölüştürülür. Mâlikîlerde racih görüşe göre nafaka, zengin çocuklara zenginliklerine göre taksim edilir. Erkek kadın ayırt etmeden her birine aynı şekilde veya erkeğe iki kadına bir düşecek şekilde mirastaki oranlar gibi taksim edileceği de rivayet edilmiştir.²⁷⁴ Burada Nehaî'nin nafaka sorumluluğunun paylaşılmasında Hanefiler ve Hanbelîlerde olduğu gibi mirastaki pay oranını esas aldığını görüyoruz.

1.5.2.3. Zevcenin Nafakası

Zevcenin nafakası evlilik akdi ile kocasına vacip olan asli haklardandır. Vücubunun sebebinde iki görüş vardır. Hanefilere göre nafakanın vücub sebebi kocanın sahih bir nikâh neticesinde karısını alıkoyma hakkına sahip olmasıdır. Bu nedenle fasit bir nikâh sebebiyle nafaka gerekmez. Çünkü fasit evlilikte kadını

²⁷³ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, VII, 396.

²⁷⁴ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 450-541; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 166; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr ve Sâvî, Hâşiyetü's-sâvî*, II, 752; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 258.

evinde alıkoyma hakkı sabit olmaz. Talâk ile veya talâksız olarak meydana gelmiş ayrılık sebebiyle iddet bekleyen kadının nafakası kocaya aittir.

Cumhura göre ise vücubun sebebi karı-kocalıktır. Ric’î talâkla boşanan ya da bâin olup hamile olan için kocanın hakkı baki kaldığı için nafaka gerekir. Bâin talakla boşanmış kadın eğer hamile ise, Mâlikîler ve Şâfiîlere göre mesken hakkı vardır ama kesin ayrılıkla nikâh kalktığı için nafaka yoktur. Aslında bâin talakla boşanmış kadın için nafaka da mesken de olmaması gerekirdi. Fakat şu ayetten dolayı kıyas terk edilmiştir: “Onları imkânınız ölçüsünde oturduğunuz yerde oturtun.”²⁷⁵ Hanbelîler, bâin talakla boşanan kadın için nafaka ve mesken olmayacağı konusunda, kıyası ve Fatıma bt. Kays hadisini delil olarak kabul ettiler.²⁷⁶

İbrâhim en-Nehâî’ye göre zevceye nafaka verilmesi ile ilgili bazı hükümler şunlardır:

1. Kadın gerek müslüman gerek kâfir olsun, eşinin yanına gitmişse kendisiyle cinsel ilişki mümkün olacak büyüklükte ise kocanın ona nafaka vermesi vacip olur. Kendisiyle cinsel ilişki mümkün olmayacak kadar küçük olanın nafaka hakkı yoktur.²⁷⁷ Nafakayı gerektiren kocanın alıkoyması nikâhla hak edilen faydalanmaya vesiledir. Küçük olması halinde ise faydalanma mümkün değildir. Hanefî ve Hanbelîlerin görüşleri de bu şekildedir. Şâfiî’ye göre nafaka alabilir. Çünkü nafaka nikâh akdi ile ödenmesi gereken bir maldır. Mehirde olduğu gibi, nafakada da küçük olan

²⁷⁵ Talâk, 65/6.

²⁷⁶ Kâsânî, *Bedâi’*, IV, 18; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 324; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 435; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 159; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 281-283; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 545.

²⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 281.

- eş ile büyük birbirine eşittir. Çünkü nafakanın gerekli olması, eşin ihtiyacı içindir küçük kız da tıpkı büyük gibi nafakaya muhtaçtır.²⁷⁸
2. Evlilikten sonra duhul gerçekleşmeden önce erkek eşine nafaka vermekle sorumlu mudur? Nehaî'ye göre kadın erkeğin talebiyle onun evinde kalıyorsa erkek nafaka vermekle sorumludur. Kadın kendisi erkeğin evinde durmayı talep etmişse erkek nafaka vermekle sorumlu değildir.²⁷⁹
  3. Nuşuz halinde kadın eşinden nafaka alma hakkını kaybeder. Mesela şer'î bir gerekçe olmadan kocasının evinden kendi evine gitse nafaka hakkı düşer. Kocasının evine döndüğünde nafaka hakkı da döner. Nehaî dört mezhebin de ortak görüşü olduğu üzere naşize kadının nafaka hakkı olmadığını söyler.²⁸⁰
  4. Bir kadının kocası ölse aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen kadın kocasının öldüğünü bilmiyorsa, kendisi için adamın malından ne harcamışsa o kadının hakkıdır. Onları tazmin etmez. Çünkü kadın eşinin ölümünden haberdar olmadığı için kendini eşi için alıkoymaya devam etmiştir. Nafaka da bu alıkoymanın karşılığıdır.²⁸¹
  5. Kadın kendi malından harcama yapmışsa kocası orada hazır olsa da gaip olsa da bu harcamasını kocadan talep edemez. Eğer koca 'sen malından harca ben onu sana veririm' demişse o zaman vermesi gerekir. Kadın nafakası için borç almışsa bunu da koca ödemekle yükümlüdür. Bunun

---

²⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 292; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 281, Merğınâni, *el-Hidâye*, II, 30.

²⁷⁹ Şeybânî, *el-Âsâr*, 112.

²⁸⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 89.

²⁸¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 312; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 41.

dışında kadın kendi malından kendisi için yaptığı harcamaları kocadan talep edemez.²⁸²

1.5.3. NESEP VE İNKÂRI

Nesep “baba ve ana cihetlerinden olan iştirak ve ittisal” demektir. Mesela bir şahıs ile onun babası veya oğlu arasında böyle bir bağ vardır ki, bu bir nesep bağıdır. Nesep, hukuk bakımından baba cihetinden olan karabete, merbutiyete mahsustur.²⁸³

Dört mezhebe göre nesep sabit olduktan sonra çocuğun kendinden olmadığı iddiasına itibar edilmez.²⁸⁴ Çocuğun maslahatı gözetilir. Nehâî de aynı görüşü ifade ederek, bir adamın bir çocuğun kendisinden olduğunu ikrar etmesinden sonra bunu inkârına itibar edilmeyeceğini belirtmiştir.²⁸⁵ Çocuğun kendinden olduğunu ikrar ettikten sonra inkâr eden kişi hakkında “İkrar ettiğinde nesep sabit olur, bundan sonra çocuğun kendinden olduğunu inkâr ederse bu bizzat zina iftirasıdır, lian yapar, önceki ikrarı nedeniyle çocuğun nesebi o kişiye iltihak eder ” der.²⁸⁶ Muhammed ve Ebû Yûsuf ise çocuğun önce kendinden olduğunu ikrar edip nesep sahip olduktan sonra da bunu inkâr eden kişi hakkında İbrâhim Nehâî'nin adamın kadınla liân yapmasından sonra çocuğun nesebinin annede kalacağını söylediğini belirtirler.²⁸⁷

---

²⁸² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 94; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 93.

²⁸³ Bilmen, *Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, II, 396.

²⁸⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, VII, 112; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 130.

²⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 367.

²⁸⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 100; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 529.

²⁸⁷ Şeybânî, *el-Âsâr*, 131; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 305.

Babanın dışında biri, çocuğun nesebinin o babadan olmadığını söylese bu bir zina iddiasıdır ve ispatlayamazsa bunu yapana kazf haddi uygulanır.²⁸⁸

1.5.3.1. Karısını Boşadıktan Sonra Çocuğun Kendinden Olduğunu İnkâr Etmek

Nehaî'ye göre kişi hanımını boşadıktan sonra, kadına geri dönme hakkı yok iken bu kadından olan çocuğun nesebinin kendinden olmadığını söylese o kişiye celde vurulur ve çocuğun nesebi o adamdan sabit olur. Eğer adamın kadına geri dönme hakkı varken çocuğun nesebinin kendinden olduğunu inkâr ediyorsa bu durumda mülâane yaparlar ve adam daha önce ikrarda bulunmamışsa nesep o adamdan sabit olmamış olur.²⁸⁹ Mülâane ancak evlilik halinde veya evliliği sürdürme imkânı varken söz konusu olur. Evlilik bağı tamamen kopmuş ise doğrudan zina iftirası (kazf) hükümleri devreye girer.²⁹⁰

Mülâane Yapıldıktan Sonra Çocuğun Nesebi: Daha önce ikrarda bulunmamış kişi çocuğun kendinden olmadığı hakkında hanımıyla mülâane yaptıktan sonra çocuğun nesebi annesinde kalır. Yine zinadan doğan çocuğun nesebi de annesinden olur.²⁹¹

Önce Nesebi İnkâr Edip Sonra İkrar Etse: Bir adam çocuğun kendinden olmadığını iddia edip karısıyla lanetleştikten sonra yalan söylediğini, çocuğun kendisinden olduğunu itiraf etse bu durumda Nehaî'ye göre adama celde vurulur ve

---

²⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 223; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 305.

²⁸⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 102.

²⁹⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 168.

²⁹¹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 305; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XI, 63; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 170.

çocuğun nesebi o adamdan sabit olur.²⁹² Dört mezhep de bu durumda kocaya kazif cezası verileceğinde ittifak etmiştir. Çocuğun nesebini reddeden kişi ne zaman yalan öylediğini itiraf ederse -bu liandan sonra da olabilir- çocuğu nesebi o kişiden sabit olur.²⁹³

1.5.3.2. Nesebi Birden Çok Babaya Nisbet Etmek

Nehaî'ye göre bir kişinin nesebini birden fazla kişiye nisbet etmek mümkündür. İbn Hazm, Nehaî'den başka mütekaddiminden, nesebi birden fazla kişiye nisbet edenin olduğunu bilmediklerini belirtir.²⁹⁴ İbn Hazm, her ne kadar böyle demişse de bu konuda Ömer b. Hattab (r.a) ve Ali b. Ebî Talip (r.a)'ten gelen iki rivayet vardır. Ömer (r.a)'den rivayet edilen hâdisede iki adam bir çocuk hakkında kendilerinin olduğunu iddia ettiler. O çocuk kaife gösterildi. Hz. Ömer (r.a) ve kaif çocuğu her iki adama da benzettiler. Ömer "O çocuk ikisinin arasındadır. O iki adam bu çocuğa bu çocuk iki adama varis olurlar" dedi.²⁹⁵

Ali b. Ebî Talip (r.a)'ten gelen rivayette ise; bir kadın bir temizlik döneminde iki adamla birlikte oldu. Ali (r.a) "Çocuk ikinizindir, sizden kalan bakiye ise o çocuğundur" dedi.²⁹⁶

²⁹² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 455; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 113.

²⁹³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 812; İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, 245; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 380; Buhûtî, *Keşşafu'l-kınâ*, V, 468.

²⁹⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 151.

²⁹⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 360; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 264.

²⁹⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 360; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 452.

Nehaî nesebin birden fazla kişiden sabit olmasını caiz görürken bu iki sahabiye tabi olmuştur. Nitekim Ebû Sevr (v. 240/854), Hanbelîler ve Hanefîler bu görüşü kabul etmiştir.²⁹⁷

Nehaî'ye göre bir temizlik döneminde iki adamla birlikte olan kadın bir çocuk doğursa ve birinci adam çocuğun kendinden olduğunu iddia ettiği gibi ikinci adam da böyle iddia da bulunsa ve bu konuda şüpheye düşülse çocuk her iki adamın da çocuğu olur. Ve her ikisine de mirasçı olur.²⁹⁸

1.5.4. EVLİLİK HAYATINDA ÂDÂB-I MUAŞERET

Evlilik birlikteliğinin huzur içinde devam etmesi eşlerinin birbirine karşı görev ve sorumluluklarını da yerine getirmesiyle mümkündür. İslâm bu birlikteliğin devamına son derece önem vermiş ve boşanmayı Allah Teâlâ (c.c)'nin en sevmediği helal olarak nitelendirmiştir. Karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesi kişilerin bu görev ve sorumluluklarını bilmesiyle mümkündür. Bu konuda çıkabilecek anlaşmazlığın en aza indirilmesi için bu görev ve sorumluluklar naslarda olabildiğince açıklanmıştır.

1.5.4.1. Eşler Arasında Kasm

Bir kişinin birden fazla hür hanımı varsa onların yanında geceleme ve nafaka konusunda adaletle davranması gerekir. Birinin diğerine bu hususta üstünlüğü yoktur. Nehaî bu konuda müslüman ve ehl-i kitap arasında da bir fark olmadığını belirtmiştir.²⁹⁹ Şâfiî mezhebinde eşler arasında taksimata uymak müstehab, Şâfiîler

²⁹⁷ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VI, 336.

²⁹⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 360; Şeybânî, *el-Âsâr*, 156, 163.

²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 74.

dışındaki cumhura göre ise vaciptir.³⁰⁰ Nehaî'ye göre eşleri arasında hem hür hem de cariye varsa hür kadının kocasının kendi yanında kalma hakkı cariyenin hakkının iki katıdır. Cariyenin yanında geceleme hakkı bir gece ise hürün yanında geceleme hakkı iki gecedir.³⁰¹

Yine Nehaî'ye göre başka eşi de olan bir adam bakire bir hanımla evlense ilk defa bu hanımın yanında kaldığında yedi gece kalır, eğer evlendiği hanım dulsa onun yanında üç gece kalır sonra hanımlar arasında taksimat yapılır. Bu fazlalıktan dolayı diğer eşlerinin hakkını kaza etmez.³⁰² Hanefiler dışındaki cumhura göre de yeni evlilikte taksimat bu şekildedir.³⁰³ Hanefilere göre ise eski eş ile yeni evlenen eş arasında fark yoktur. Yeni evlenen eş farklı bir muamelede bulunulmaz.³⁰⁴

1.5.4.2. Azl

Nehaî'ye göre hür bir kadının izni ile eşi azl yapabilir. Cariyeden ise izin almasına gerek yoktur, onun izni olmadan da azl yapılabilir.³⁰⁵ Dört mezhebin bu konudaki görüşü de aynı şekildedir.³⁰⁶

---

³⁰⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 208; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 505; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 252; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 145.

³⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, IX, 73; Şeybânî, *el-Âsâr*, 83.

³⁰² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 64; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 159.

³⁰³ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 505; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 159; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, VII, 355.

³⁰⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 611; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, VI, 981.

³⁰⁵ İbn Ebî Şeybe *el-Musannef*, IX, 189; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 377.

³⁰⁶ Kasani, *Bedâi'*, III, 612; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, II, 266; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 298.

İKİNCİ BÖLÜM

TALÂK VE SONUÇLARI

Sözlükte talâk “serbest kalmak / serbest bırakmak, bağından kurtulmak/ bağınyı çözmek” anlamındadır.³⁰⁷ Fıkıh terimi olarak talâk belli lafızlarla nikâh akdinin çözümlenmesi demektir. Belli bir lafız ya da onun yerine geçen bir söz ile hemen ya da gelecekte nikâh bağının ortadan kaldırılmasıdır.³⁰⁸ Evlilik bağının derhal kopması “bâin talâk” ile, iddetten sonra kopması da “ric’î talâk” ile olur. Kocanın karısıyla belli bir bedel karşılığında anlaşmasıyla (muhâlea) veya hâkim kararıyla evliliğın sona erdirilmesi de (tefrık) geniş anlamıyla talâk kapsamında görülmektedir. Fesih ise evlilik birliğının akit anında var olan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik yüzünden bozulmasıdır³⁰⁹.

Talâkın meşruluğuyı Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kitaptan delili, “Talâk iki kezdir. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir.” “Ey Nebi kadınları boşadığınız vakit iddetlerini gözeterek boşayın.” ayetleridir.³¹⁰ Sünnetten delili ise, “Ancak evli olanın talâkı sahihtir.”³¹¹ “Cenab-ı Hakkın gazabını en çok

---

³⁰⁷ Râzî, *Muhtârü’s-sıhâh*, I, 191.

³⁰⁸ Haskefi, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, III, 226-227; II, 347; Şirbinî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 279; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 296.

³⁰⁹ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, II, 174,178.

³¹⁰ Bakara, 2/229; Talâk, 65/1.

³¹¹ Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, VI, 238.

celbeden helal talâktır”³¹² manasındaki hadis-i şeriflerdir. Tüm müslümanlar talâkın caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir.

İbrâhim en-Nehâî de talâkın Allah Teâla'nın en çok gazaplandığı helal olduğunu “Helal olan şeylerden, talâktan daha fazla Allah (c.c)’ın nefretini celbeden bir şey yoktur” diyerek ifade eder.³¹³

2.1. BOŞAMA EHLİYETİ

Boşama yetkisinin kullanılabilmesi için bu hakka sahip kişinin bir takım niteliklere sahip olması gerekir. Kocada boşama, kadında da boşanma ehliyeti bulunmalıdır.

2.1.1. BOŞAYANIN (MUTALLIKIN) ŞARTLARI

2.1.1.1. Boşayanın Boşanan Kadının Eşi Olması

“Nikâh olmadıkça talâk mülkiyet olmadıkça azad olmaz.”³¹⁴ hadis-i şerifi gereğince kocadan başkasının boşaması geçerli olmaz. Boşamanın geçerli olması için boşayanla boşanan arasında sahih bir evlilik akdinin bulunması gerekir. Koca ister müslüman ister kâfir olsun talâk hakkına sahiptir. Nehâî, müşrikin talâkının geçerli olduğu görüşündedir.³¹⁵ Hanımlarını boşayan hristiyan, yahudi ve mecusilerin

³¹² Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 238.

³¹³ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 128; Şeybânî, *el-Âsâr*, 89.

³¹⁴ Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 240.

³¹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 22; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 255; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 637.

sonradan müslüman olması üzerine onların önceki talâkının geçerli olduğunu ifade etmiştir.³¹⁶

2.1.1.2. Buluğ

İbrâhim en-Nehâî'ye göre çocuğun talâkı geçerli olmaz. Nehâî'ye çocuğun talâkının geçerli olup olmadığı soruldu. O, çocuğun ihtilam oluncaya kadar talâkının ve köle azat etmesinin geçerli olmadığını ifade etti.³¹⁷ Nehâî bu görüşü seleften nakletti ve onların çocuğun talâkını geçerli görmediğini belirtti.³¹⁸

Cumhur, çocuğun talâkının geçerli olmadığını görüşündedir. İster mümeyyiz ister gayr-i mümeyyiz olsun, bu konuda ona izin verilsin verilmesin ya da veli icazet versin vermesin fark yoktur. Çünkü talâk sırf zarardır. Çocuğun da velisinin de böyle bir hakkı yoktur.³¹⁹ Akıl ve buluş şartının delili Peygamber Efendimizin şu sözüdür: “Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Buluşa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceye kadar deliden.”³²⁰

Hanbelîler talâkın ne olduğunu bilen çocuğun talâkının geçerli olacağı hakkında cumhura muhalefet ederler. Ahmed b. Hanbel'den bu durumda talâkın geçerli olacağına dair pek çok rivayet olduğunu belirtirler. Onu boşadığı zaman hanımının kendisinden ayrılacağını, kendine haram olacağını bilen çocuğun talâkını geçerli sayarlar. Ebû Talip, Ahmed b. Hanbel'den rivayetinde Nehâî ve Zühri'nin

³¹⁶ Şeybânî, *el-Âsâr*, 89; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 131.

³¹⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 359.

³¹⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 85.

³¹⁹ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 3, 230; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 279; Derdîr, *eş-Şerhul-kebir*, II, 365.

³²⁰ Ebû Davûd, “Hudud”, 17.

dediği gibi çocuğun ihtilam oluncaya kadar boşamasının geçerli olmadığını söylediğini nakleder. Ebû'l-Haris, Ahmed b. Hanbel'den rivayetinde ise on ile on iki yaş arasında talâkın ne olduğunu bilen çocuğun talâkının geçerli olduğunu söylediğini belirtir. Çünkü on yaş namaza, oruca alıştırmak için çocuğun dövülebileceği yaştır. Bu durumda on yaşın altındaki çocuğun talâkı geçerli olmaz.³²¹ Burada Nehaî'nin buluğa ermemiş çocuğun talâkının geçerli olmadığı şeklindeki görüşünün Hanefilerin de içinde bulunduğu cumhurun görüşüyle uyumlu olduğunu görüyoruz.

2.1.1.3. Akıl

İbrâhim en-Nehaî kişinin kendi fiili ya da mubah bir fiil olmaksızın aklının yerinde olmaması durumunda yaptığı talâkı geçerli saymaz. Yine matuhun³²² talâkının geçerli olmayacağını “Matuh hariç herkesin talâkı geçerlidir” hadisini söyleyerek ifade eder.³²³ Nehaî aynı şekilde uyuyanın talâkının da geçerli olmadığını belirtir.³²⁴ Ne zaman ki bunların aklı başına gelir, normale dönerse o zaman talâkları geçerli olur. Matuhun aklı başında iken yaptığı boşamayı geçerli sayar.³²⁵

---

³²¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 312-315.

³²² Matuh: Bunak. Şuuru karışmış, anlayışı kıt, konuşması karışık, tedbiri bozuk olan kimse. (Mcl. 945) (bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar neş. İstanbul, 2013, s.347.)

³²³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 78; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 236; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 203.

³²⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 258; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 359.

³²⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 236.

Fukaha akıl hastasının ve matuhun talâkını geçerli saymamıştır.³²⁶ Akıl hastasının eda ehliyetinin bulunmaması matuhun da eda ehliyetindeki eksiklikten dolayı bunların talâkı da buluğa ermemiş çocuğun talâkı gibi geçersiz kabul edilmiştir. Bu konuda getirilen delil buluş şartının da delili olan daha önce belirttiğimiz hadis-i şeriftir. Talâkın geçerli olmaması akıl hastasının bu delilik halinin devamlı olması durumundadır. Eğer akıl hastasının ara sıra akli yerine geliyorsa, delilik hali devamlı değilse, o takdirde talâkı söylediği zamanki haline bakılır. Akli başında ise talâk geçerli olur. Fakihler bu hususta uyuyanın, baygının talâkını da mecnunun talâkı gibi düşünmüşlerdir. Çünkü bu durumlarda da eda ehliyeti yoktur. “Üç kişiden kalem kalkmıştır...” ve “İğlak halinde talâk da köle azadı da geçersizdir.” Nehaî'nin görüşünün Hanefilerden farklı olmadığını görüyoruz.

2.1.2. BOŞANAN KADINDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR

2.1.2.1. Kadının Hakikaten veya Hükmen Boşayanın Karısı Olması

Talâk kadın üzerinde cereyan eder. Boşanan kadının talâka mahal olması şarttır. Bu da kadının sahih bir evlilikle boşayan adamın karısı olması ya da ric'î talâk sonrası iddet bekleme süresi içerisinde olmasıyla olur. Çünkü ric'î talâkta iddet sona ermedikçe evlilik bağı devam eder. Kadın beynunet-i kübranın ardından iddet bekliyor ise bu esnada onun üzerine ikinci bir talâk vaki olmaz. Çünkü koca talâk konusunda bütün hakkını bitirmiştir.³²⁷

³²⁶ Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, III, 230 ve 243 ve 235; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 279; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 311; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, II, 365.

³²⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 230; Desûkî, *Hâşiye*, II, 378; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 293; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 292; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ'*, V, 428.

Beynunet-i suğra sonrası veya fesih sonrası iddet bekleyen hakkında talâkın vaki olup olmayacağına ise fukaha ihtilaf etmiştir. Nehaî'ye göre ric'î talâk veya beynunet-i suğradan sonra iddet süresi içinde olan kadına verilen talâk geçerlidir. Bir adam karısını bâin talâkla bir defa boşasa kadın iddet süresi içindeyken verilen talâk vuku bulur. Bundan dolayı hul'den sonra iddet süresi devam ederken talâk vaki olur.³²⁸

Eğer kadın beynunet-i suğrâ, yani yeni bir nikâh akdi ile dönüşü mümkün olan bir talâkın iddetini bekliyorsa Hanefiler dışındaki cumhura göre onun üzerinde başka bir talâk cereyan etmez. Çünkü talâk-ı bâin ile evlilik bağları kopmuştur, dolayısıyla bu kadın talâka mahal olmaz.³²⁹ Hanefilere göre ise nafakasının koca üzerine vacip olması, evinde oturması, bu esnada kadının başka bir erkekle evlenmesinin caiz olmaması gibi birtakım evlilik hükümlerinin devam etmesi sebebiyle iddet esnasında koca bir başka talâk daha verebilir. Kadın talâka mahal olur, çünkü o hükmen evlidir.³³⁰ Nehaî beynunet-i suğrâ iddetini bekleyen kadının talâka mahal olacağı konusunda Hanefilerle aynı görüşü paylaşmaktadır.

2.1.2.2. İşaret, Sıfat veya Niyetle Boşanan Kadının Belirtilmesi

Fakihler boşanan kadının ta'yin edilmesini şart koşturmuştur. Bu tayin; işaret, vasfını belirtmek veya niyetle olur. Tayin şekilleri birbiriyle çeliştiğinde farklı durumlar ortaya çıkar.

³²⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 488; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 241.

³²⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 292-297; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, II, 356; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 261-262.

³³⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 230, 312-314.

Nehâî iki hanımı olan bir adam o kadınlardan birinin dışarı çıkmasını yasaklasa, yasaklamadığı dışarı çıksa, adam da yasakladığı hanımın çıktığını zannetse onu gördüğünde “Falanca, dışarı mı çıktın? Sen boşsun” dese her iki hanımı da boşamış olduğunu belirtmiştir.³³¹ Birden fazla hanımı olan bir adam, herhangi birini tayin etmeksizin birini boşasa, o adamın daha sonra birini tayin etme hakkı vardır. Hangisini boşamayı niyet etmişse niyet ettiği boşanmış olur. Herhangi birini niyet etmeden boşama lafzını söylediye daha sonra birini seçer.³³²

Bir adamın iki karısı olsa “falanca boştur” dese ve bu sırada talâkı kastetmediği kişiye doğru dönse bu durumda her iki eşini de boşamış olur. Bu Hanefilerin görüşüdür.³³³ Bir kişi dünya kadınlarının hepsi veya tüm şehrin kadınları boş olsun dese ve bununla karısını boşamaya niyet etse karısı boşanmış olur. Niyet etmezse karısı boşanmış olmaz.³³⁴

Bir adamın Zeynep ve Hatice isminde iki karısı olsa, Hatice’yi çağırrsa Zeynep gelse, adam geleni Hatice zannedip boşasa, Malikilere göre diyaneten de kazaen de Hatice boşanmış olur.³³⁵ Şâfiîlerin sahih görüşüne göre gelen hanımı boşanmış olur. Diğer bir rivayete göre ikisi de boşanmış olmaz.³³⁶

---

³³¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 384; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 238.

³³² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 243.

³³³ Haskefi, *Dürrü ’l-muhtâr*, III, 293.

³³⁴ Haskefi, *Dürrü ’l-muhtâr*, III, 293.

³³⁵ Derdîr, *eş-Şerhu ’l-kebir*, II, 366-367.

³³⁶ Şirbînî, *Muğni ’l-muhtâc*, III, 327.

Hanbelîlere göre dört karısı olan bir adam “sizden biri boştur” dese, kimi boşamaya niyet etmişse o kişi boşanmış olur. Herhangi birini boşamaya niyet etmese aralarında kura çeker. Kura kime çıkarsa o boşanmış olur. Mâlikîlere göre hepsi boşanmış olur. Cumhura göre o adam muhayyerdir, o kadınlardan hangisini seçerse o boşanmış olur.³³⁷ Konuyla ilgili Nehaî'nin görüşleriyle Hanefî mezhebinin görüşlerinin uyumlu olduğunu, bir ihtilafın olmadığını görüyoruz.

2.1.2.3. Kocanın Talâkı Kendine İzafe Etmesi

Nehaî'ye göre talâkı kişinin kendine veya boşanan kadına nispet etmesi durumunda nikâh geçerlidir. Örneğin bir kişi “Ben senden boşum” veya kadına “İşin elindedir” dese, kadın da “Seni boşadım” dese bu hallerde talâk vuku bulmuş olur.³³⁸

Hanefî ve Hanbelîlere göre bir kimse hanımına “Ben senden boşum” dese talâka niyet etmiş dahi olsa talâk olmaz. Çünkü erkek talâkı mahalline izafe etmemiştir. Dolayısıyla bu söz hükümsüzdür. Ama “Ben senden ayıryım” sözü irtibatı kesmek, “Ben sana haramım” sözü de helalliğini kaldırmak içindir. Bu iki söz karı-koca arasında müşterektir. Dolayısıyla bu sözlerin hem kadına hem de erkeğe nispeti sahihtir. Talâk ancak kadına nispeti bulunursa sahih olur.³³⁹ Mâlikî ve Şâfîlilere göre erkek “Ben senden boşum” dese eğer bununla kadını boşamayı niyet etmişse boş olur. Talâka niyet etmemiş ise boş olmaz. Çünkü bu söz mahalli olmayan şeye nispet edilmesi ile bu bapta sarih olmaktan çıkmıştır. O halde bunda da kinayeli sözlerde şart koşulan “talâk verme niyetinin” bulunması şarttır.³⁴⁰ Bu konuda

³³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 434-440; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 304-305.

³³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 134.

³³⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, III, 70; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 133.

³⁴⁰ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2, 80; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 292; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fıkhiyye*, 228.

Nehaî'nin görüşü Hanefilerden farklı olarak Malikî ve Şâfiîlerle uyumlu olduğunu görüyoruz.

2.1.2.4. Kâfir Kadının Talâkı

Kadının kâfir veya müslüman, hür ya da köle, kendisiyle zifafa girilmiş veya kendisiyle zifafa girilmemiş olması fark etmez. Nehaî'ye göre müslüman kadının talâkı ile yahudî, hristiyan ve kâfir kadının talâkı hükümleri bakımından aynıdır.³⁴¹

2.1.3. BOŞAMA EHLİYETİ İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

2.1.3.1. Sarhoşun Talâkı

Kişi sarhoşluğa sebep olan maddeyi zaruret icabı veya tehdit altında ya da sarhoş ettiğini bilmeden içtiyse veyahut güvenilir müslüman bir doktorun verdiği kullanması zaruri bir ilacı içmesiyle sarhoş olduysa bu durumlarda o kişinin talâkı dört mezhebe göre de geçerli değildir. Fakat sarhoşluk, ihtiyaç olmaksızın haram olan şeyleri bilerek ve isteyerek içmesinden dolayı oluşmuşsa –içki içmek gibi- bu durumda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

Nehaî haram olan şeyleri ihtiyacı olmadığı halde bilerek ve isteyerek içen kişinin her ne kadar akli başında olmasa da talâkının geçerli olacağı görüşündedir.³⁴² İşlediği harama bir ceza olmak üzere Hanefiler, Mâlikîlerin çoğunluğu, bazı Şâfiî ve Hanbelî fakihleri talâkı geçerli kabul etmiştir. Diğer görüş ise, sarhoşluk mecnun ve uyuyanda olduğu gibi aklın yerinde olmadığı bir haldir. Bu halin de masiyet

³⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 250.

³⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 238; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 209; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 359; İbn Hacer, *Fethü'l-bâri*, XI, 208; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 115-113.

nedeniyle olup olmamasının farkı yoktur. Dolayısıyla bilerek ve isteyerek içmiş olsa da sarhoşun talâkının geçerli olmayacağı şeklindedir. Hanefilerden Tahâvî ve Kerhî, Ahmed b. Hanbel, bir görüşe göre İmam Şâfiî ve bazı Mâlikî fakihleri bu görüştedir.³⁴³

İbrâhim en-Nehâî, Hanefîlerin de içinde bulunduğu cumhurun kabul ettiği görüşte olduğu gibi haram yolla sarhoş olanın talâkının geçerli olduğu görüşü ile aynı olup bu konuda da Hanefîlerin görüşüyle kendi görüşü arasında bir farklılık bulunmamaktadır.

2.1.3.2. Mükrehin Talâkı

Nehâî'ye göre ihtiyar yoksa talâk geçerli olmaz. Her ne kadar mükrehin³⁴⁴ rızası yoksa da ihtiyarı vardır. Bu nedenle mükrehin talâkı geçerlidir. Nehâî, mükrehin talâkını geçerli görür.³⁴⁵ Hammâd, Nehâî'den sultanın talâk ve köle azadına zorladığı bir adam hakkında o adamın talâk ve köle azadının geçerli olduğunu söylediğini rivayet etmiştir.³⁴⁶

Hanefîler dışındaki cumhura göre ikrah mülci olursa öldürme, kesme, şiddetli dövme gibi mükrehin talâkı geçerli değildir. Çünkü zorlanma durumunda bu halden kurtulmak için söylenmiştir. Talâk kastı yoktur. İkrah mülci değilse talâk geçerli olur. Çünkü bu durumda kasıt vardır. Hanefîlere göre ise mükrehin talâkı geçerli

³⁴³ İbn Âbidîn, *Reddü 'l-muhtâr*, III, 239-240; Desûkî, *Hâşiye*, II, 365; Şirbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 279; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 114-115.

³⁴⁴ Mükreh: İkrah altında olan, bir şeyi yapmaya zorlanan kimse. (bkz.Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 417.)

³⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 238; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 118.

³⁴⁶ Şeybânî, *el-Âsâr*, 89.

sayılır. Çünkü o şakadan söyleyen gibi gelecek neticeye razı olmasa da talâk vermeyi kastetmiş demektir.³⁴⁷

Hanefîlerin bu konuda cumhurdan farklı düşündüğünü ve farklı bir görüşü benimsediğini, bu görüşün İbrâhim en-Nehaî'nin görüşüyle aynı olduğunu görüyoruz.

2.1.3.3. Ölümcül Hastalığa Yakalanan Kişinin Talâkı (Talâku'l-Far)

Fakihler ölüm hastası olan kişinini hastalığı esnasında hanımını, onun talebi ve rızası olmaksızın bâin talâkla boşamasını, talâk-ı far diye isimlendirmişlerdir. Çünkü koca bu talâkla karısını mirastan mahrum etmek istemektedir. Fukaha, hastanın talâkını gerek maraz-ı mevt halinde gerekse normal bir hastalık halinde olsun kişi kâmil ehliyeteye sahip olduğu müddetçe geçerli saymıştır. Ric'î talâkla boşanan hanımın kocasının bu iddet süresinde ölmesi halinde kadın kocaya mirasçı olur ve iddeti vefat iddetine dönüşerek yeniden başlar. Bâin talâkla boşanan hanımın henüz iddet içindeyken kocasının ölmesi durumunda hanımının ona varis olup olmayacağına ise fukaha ihtilaf etmiştir.

Nehaî'ye göre hanımını mirastan mahrum etmek için boşayan kimsenin hanımı iddet devam ettiği müddetçe varis olmaya devam eder. Çünkü adam miras hakkında fasit bir kasıttla bulunmuştur murisini öldüren katil gibi kastının zıddıyla hükmedilir. Hz. Osman döneminde bu konuda sahabe icma vuku bulmuştur. Osman (r.a.), Temadur bt. el-Asbağ el-Kelbiyye'yi Abdurrahman b. Avf'a varis yaptı ki Abdurrahman onu hastalığında bâin talâkla boşamıştı. Bu sahabenin huzurunda olmuş ve hiçbirisi buna itiraz etmemişti.³⁴⁸ Nehaî ölüm hastası olan adamın karısını

³⁴⁷ Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, III, 230; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 289; Desûkî, *Hâşiye*, II, 367; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 118.

³⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 330.

gerek bâin talâkla -ister beynunet-i suğra ister beynunet-i kübra olsun- gerekse de ric'i talâkla boşamış olsa, adam kadının iddet müddetinde ölse, kadının adama varis olacağı kanaatindedir.³⁴⁹ İddet bittikten sonra adam ölse kadın adama varis olmaz.³⁵⁰ Adam kadını boşadıktan sonra bu hastalığından iyileşse sonra ölse kadın yine adama mirasçı olur. Çünkü adamın boşamadaki amacı kadından miras kaçırmaktı. Bu nedenle bu hastalığından iyileşse de kadın mirastan men edilmez.³⁵¹ Ölüm hastalığı olan adam zifafa girmeden önce hanımını boşasa kadın adama varis olamaz, der.³⁵²

Koca ölümcül hastalığı olmaksızın, sağlıklı iken karısını bâin talâkla boşasa ve bu talâkın iddetini beklerken adam ölse bu kadının kocasının mirasından pay alamayacağında fakihler ittifak etmişlerdir. Kadın talâk iddetini tamamlar, iddette bir değişiklik olmaz. Ölümcül hastalığı olan koca bâin talâkla karısını boşasa Şâfiîlerin kavli-i cedidine göre sağlıklı iken yapılan bâin talâkta olduğu gibi kadın miras alamaz. Hanefîler ve Hanbelîlerin sahih olan görüşüne ve Şâfiîlerin kavli-i kadimine göre adama kastının zıddıyla muamele edilerek kadına mirastan payı verilir. İddetin hangisinde süre daha uzunsa onu tutar. Kadının bu durumda mirasçı olabilmesi için birtakım şartlar vardır. Bunlar, talâkın kadının isteğiyle olmaması, talâktan kocanın vefatına kadar geçen süre zarfında kadının miras almaya ehil olmasıdır. Muhâlea gibi talâk kadının talebi ile olmuşsa, kadın bu durumda mirasçı olamaz. İddet sona erdikten sonra koca ölse cumhura göre artık kadın bu durumda mirasçı olmaz, bu talâk da talâk-ı far diye adlandırılmaz, iddette de bir değişiklik olmaz. Hanbelîlerden nakledilen ikinci görüşe göre kadın başkasıyla evlenmedikçe varis olur. Mâlikîler ise

---

³⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 330; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 219.

³⁵⁰ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 136.

³⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 331.

³⁵² Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 136; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 67-68; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 220.

boşanma talebi ister kadından gelsin ister başkasından koca, kadının iddeti bittikten sonra ölse ve kadın başkasıyla evlense bile kadın varis olur derler. Çünkü kadının ona varis kılınmasının sebebi kocasının mirası ondan kaçırmasıdır, bu mana iddet bittikten sonra da devam eder.³⁵³

Hanefîlerin ölümcül hastalığı olan kocanın bâin talâkla boşadığı karısının iddet süresi içinde ölmesi halinde kadının kocaya mirasçı olacağı hususunda Nehaî ile aynı görüşte olduğunu görüyoruz.

2.2. BOŞAMA İÇİN KULLANILAN SÖZLER, ŞEKİLLER VE BOŞAMA SAYISI

2.2.1. TALÂK SİĞALARI İLE ALAKALI ŞARTLAR

Talâk sigası, söylendiğinde talâk kastedilen lafızlardır. Kullanılan lafızlar sarih ve kinayeli olmak üzere iki çeşittir. Bazı durumlarda lafız yerine yazı veya işaret de kullanılabilir. Bunlar bir takım şartları taşımalıdır ki kendileriyle talâk vaki olsun.

2.2.1.1. Sarih Lafız

Kişinin maksudını açıkça ifade eden ve örfen genellikle talâk için kullanılan sözler sarih lafızlardır. Örnek olarak “boşsun, seni boşadım” gibi “boşama” kelimesinden türeyen bütün sözler sarih talâk lafızlarıdır. Nehaî’ye göre talâk lafızla olduğunda iptidai bir lafızla olabilir; adamın karısına “seni boşadım” demesi gibi ve ya sorulan soruya verdiği cevapla olabilir; “karını boşadın mı?” sorusuna adamın daha önce boşamadığı halde “evet“ diye cevap vermesi gibi. Bu durumda talâk vuku bulur.³⁵⁴ Talâk lafzı muradı açıkça ifade ediyorsa lafzın Arapça ya da başka bir dilde

³⁵³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 521, 522, 523; Desûkî, *Hâşiye*, II, 352-353; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 294; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 329-334.

³⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 243.

olmasının farkı yoktur. Arapçadan başka dillerde yapılan talâk da caiz ve geçerlidir.³⁵⁵ Sarih lafız olduğunda niyete itibar edilmez. Örneğin bir adam karısını bir kez boşasa ama üç defa boşamayı kastetse bu bir talâk sayılır. Yine üç defa boşasa ama tek boşamayı kastetse bu üç talâk sayılır. Niyete itibar edilmez.³⁵⁶

Fukaha boşamanın sarih lafızlarla yapıldığında niyete ve karineye bakılmaksızın boşama meydana geleceğinde ittifak etmiştir. Yine sarih lafızları Arapça ile sınırlamamış başka dillerde de boşamanın açıkça anlaşıldığı kelimeleri sarih lafız olarak kabul etmiş, bu lafızlarla niyet olmaksızın boşamanın gerçekleşeceğini belirtmişlerdir. Hanefilere göre “Sen bana haramsın”, “seni kendime haram ettim”, yahut “sen haram kılınmış birisin” gibi sözler de yine sarih lafızlardır. Çünkü bunlar kinayeli sözlerse de halk arasında ekseriyetle talâk için kullanıldığından bunlar da bu konuda sarih lafız haline gelmiştir.³⁵⁷ Mâlikîlere göre anlaşılır kinayeli sözler de sarih sözler hükmünde olup bunlar dilde veya dinde talâk vermek için kullanılan adet haline gelmiş sözlerdir. Bu sözlerle boşama yapıldığında niyet aranmaz.³⁵⁸ Şâfiî ve Hanbelîlere göre sarih lafız olarak kabul edilenler “talâk (talâk), ayrılma (fırak) ve salıverme (sirah)” lafızları ve bunlardan türeyen kelimelerden ibarettir. Çünkü bunlar Kur’an-ı Kerim’de Bakara Suresi 229, Nisa Suresi 130, Ahzab Suresi 28. ayetlerde zikredilmiştir.³⁵⁹ Nehaî’nin konuyla ilgili görüşlerinin Hanefîlerin görüşleriyle uyumlu olduğunu görüyoruz.

---

³⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 244.

³⁵⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 239.

³⁵⁷ Bilmen, *Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 184-186; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, III, 247.

³⁵⁸ Desûkî, *Hâşiye*, II, 378.

³⁵⁹ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 280; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 318-319.

2.2.1.2. Kinayeli Lafız

Yeterince açık olmayan, başka şeye de yorumlanması mümkün olan ve toplumun talâk vermekte alışkın olmadığı bir ifade ile verilen talâktır. Nehaî'ye göre talâk, talâk kastedilen şeylerle olur.³⁶⁰ Söyleyenin talâka niyet ettiği her sözle talâk gerçekleşir. Talâka niyet etmemişse talâk olmaz.³⁶¹ Sözüyle tek bir talâka niyet etmişse tek talâk, ikiye niyet etmişse iki, üç talâka niyet etmişse üç talâk olur.³⁶²

Hanefî ve Hanbelîlere göre kinayeli sözlerle verilen talâkın mahkemece geçerli sayılabilmesi ancak niyetin bulunması veya bu boşanmanın kızgınlık halinde veya boşamadan bahsettikleri sırada olması gibi talâk isteğini gösteren bir durumun bulunmasına bağlıdır. Mâlikî ve Şâfîlilere göre kinayeli sözlerle talâk ancak niyet olursa vaki olur. Hal ve durumun talâkı göstermesine itibar edilmez. Buna göre, ancak niyet etmişse talâk vaki olur. Şâfîliler kinayeli sözlerle verilen talâkta niyetin sözle beraber bulunmasını şart koşmuşlardır.³⁶³

Nehaî'ye göre kinaye lafızları iki çeşittir: Boşama kastedildiğinde kendisiyle ric'î talâk gerçekleşen kinayeli lafızlar. Bunlar: “ iddetini say”, “git”, “evlen” sözleri gibi. Bu sözleri kişi boşamaya niyet ederek söylese ric'î talâk gerçekleşir.³⁶⁴

Boşama kastedildiğinde kendisiyle bâin talâk kastedilen lafızlar. Bu lafızlar “Sen kesinlikle boşun”, “Haliyyetün”, “Beriyetün”, “Bâinün”, “Canının istediği

³⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 203; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 237.

³⁶¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 262.

³⁶² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 125-193-194; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 240.

³⁶³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 247-248; Desûkî, *Hâşiye*, II, 378; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 280; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 322.

³⁶⁴ Şeybânî, *el-Âsâr*, 90; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 366; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 236.

yere git”, “Senin için bana yol yok”, “Seni ailene bağışladım” lafızlarıdır. Bu lafızlar ile boşama kastedildiğinde bir bâin talâk verilmiş olur. Eğer iki talâk kastedilmişse iki, üç talâk kastedilmişse üç talâk verilmiş olur.³⁶⁵ Bazı lafızlar hakkında ise ihtilaf edilmiştir. O lafızlarla ric’î talâk mı olacağı yoksa bâin talâk mı olacağı hususunda Nehaî’den farklı rivayetler bulunmaktadır. “Sen bana haramsın.” lafzı gibi. Nehaî bu lafızla bir rivayette ric’î talâk olacağını, bir başka rivayette ise bâin talâk olacağını belirtmiştir.³⁶⁶ Nehaî’nin kinayeli lafızlarla bâin talâk olacağı hakkındaki görüşü Hanefilerin onunla aynı görüşte olduğunu gösteriyor.

2.2.1.3. Yazı ile Talâk

Nehaî yazı ile yapılan talâkın sözlü olarak yapılmış gibi geçerli olduğu görüşündedir.³⁶⁷ Ona göre yazanın talâkın yazı ile vaki olacağına inanmaması talâkın geçerli olmasına engel olmaz. Kişi yazı ile talâkın geçerli olmayacağına inanarak karısını boşadığını yazsa talâk vaki olur. Tıpkı hazilin şaka olarak karısını boşamasının geçerli olması gibi. Nehaî kişinin telaffuz etmeksizin boşama ifadesini yazmasıyla talâkın geçerli olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁸

Fakihler yazı ile talâkın vaki olacağı yönünde ittifak etmişlerdir. Yazı ile talâkın gerçekleşmesi için şu iki şartı koyarlar:

³⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 240; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 194; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 128.

³⁶⁶ Şeybânî, *el-Âsâr*, 91; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 240; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 401.

³⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 238; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 196; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 413.

³⁶⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 413.

Müstebîne Olması: Kâğıt üzerine yazmak gibi kalıcı olup gözle görülür olmasıdır. Su ve havaya yazmak gibi eseri kalıcı olmayıp gözle görülmeyen yazılar müstebine olmayıp cumhura göre bunlarla talâk geçerli olmaz. Ahmed b. Hanbel'den bir rivayette ise müstebine olmasa da talâk vaki olur.³⁶⁹

Mersûme Olması: Şüpheyeye mahal kalmayacak şekilde yazının kimi boşamak için yazıldığına açıkça belirtiliyor ve boşamanın açıkça ifade ediliyor olmasıdır. Hanefîlere göre müstebine ve mersume olan yazı ile talâka niyet edilmese bile talâk vaki olur. Yazı müstebine değilse talâka niyet edilse de talâk vaki olmaz. Yazı müstebine olsa ama mersume olmasa talâka niyet edilirse talâk olur, niyet edilmezse talâk olmaz.³⁷⁰ Mâlikîlere göre bir insan kasten “talâk” kelimesini yazsa eğer mütereddît değilse talâk geçerli olur. Kasten yazsa talâk niyeti olmasa bile “boş” kelimesini yazması ile boş olur.³⁷¹ Şâfiîlere bir adam hanımını boşadığını açık bir ifade ile yazmış olsa fakat niyet etmese talâk vaki olmaz.³⁷² Hanbelîlerin görüşü de Mâlikîler ve Şâfiîlerin görüşü gibidir, talâkı anlaşılır bir ifade ile kâğıda yazmış ve buna niyet etmişse, karısı boş olur.³⁷³ Nehaî'nin yazı ile talâkın gerçekleşmesinde niyet aramaması Hanefîlerin bu konuda onunla aynı görüşte olduğunu gösteriyor.

---

³⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 424.

³⁷⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 246.

³⁷¹ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağir*, II, 568-569.

³⁷² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 284.

³⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 420; Buhûfî, *Keşşâfü'l-kimâ'*, V, 249.

2.2.2. TALÂK ÇEŞİTLERİ

2.2.2.1. Ric'î ve Bâin Talâk

Yeni bir evlilik akdine ve yeniden mehir vermeye gerek olmaksızın, kocaya, tek taraflı iradesiyle iddet süresi içinde boşadığı eşine dönme imkânı veren boşamaya ric'î talâk denir.³⁷⁴ Bâin talâk ise evlilik bağına derhal kaldıran, kocaya yeni bir nikâh ve mehir tesbiti olmadıkça boşadığı eşine dönme imkânı vermeyen talâktır. Bâin talâk, beynunet-i suğra ve beynunet-i kübrâ olmak üzere ikiye ayrılır.

Nehâî'ye göre şu durumlarda bâin talâk olur: Zifaktan önceki talâk,³⁷⁵ bazı kinaye lafızları ile yapılan talâk,³⁷⁶ mal karşılığı verilen talâk,³⁷⁷ îlâda vaktin geçmesi,³⁷⁸ liânda kadının sözünün bitmesi³⁷⁹ ve talâkın üçe tamamlanması.

Hanefilere göre, zifaktan ve halvet-i sahihadan önce verilen talâk, kinayeli sözlerle yapılan talâk, bir bedel karşılığı verilen talâk, mahkeme yoluyla meydana gelen ayrılıklar ve talâkın üçe tamamlanması durumunda bâin talâk olur.³⁸⁰ Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise zifaktan önce verilen talâk, bir bedel karşılığı verilen talâk ve üç

³⁷⁴ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, 86.

³⁷⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 333; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 236; Şeybânî, *el-Âsâr*, 83; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 131.

³⁷⁶ Şeybânî, *el-Âsâr*, 90, 91; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 89, 194; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 128, 140; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 360; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 240.

³⁷⁷ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 481; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 244; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 238; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, V, 56, 58.

³⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 246; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 357.

³⁷⁹ Şeybânî, *el-Âsâr*, 92; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 153.

³⁸⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 592, 617-621; Meydânî, *el-Lübâb*, III, 41-44; Kâsânî, *el-Bedâi'*, III, 109-112.

talâkın tamamlanması durumunda bâin talâk olduğu görüşündedirler.³⁸¹ Mâlikîlerin bu konuda görüşü Şâfiî ve Hanbelî mezhebinin görüşüyle aynı olup tevfidüt-talâk yetkisini kullanmayı bunlara ilave etmişlerdir.³⁸²

Nehaî'nin görüşlerinin Hanefîlerle uyumlu olduğunu görüyoruz.

2.2.2.2. Sünnî ve Bid'î Talâk

Nehaî'ye göre talâk sünnî ve bid'î olarak taksim edilir. Talâkın sünnî olması için vakit ve adet şartlarının yerine getirilmesi gerekir. Bu iki şart yerine getirilmezse talâk bid'î olur. Vakit şartı, boşamanın cinsel münasebet olmayan temizlik döneminde olmasıdır. Nehaî “bir adam karısını boşamak isterse hanımıyla münasebette bulunmadığı temizlik döneminde boşasın” demiştir.³⁸³ Adet şartı ise bir temizlik döneminde bir boşamadan fazla yapılmamasıdır. Bu da iki şekilde isimlendirilir: hasen ve ahsen talâk.

Hasen Talâk: Her temizlik döneminde bir talâk verilecek şekilde üç talâkın verilmesidir. Nehaî der ki: “kişi hanımını üç talâkla boşamak isterse kendisiyle münasebette bulunmadığı üç temizlik döneminde bir defa boşasın, hayız görmüyorsa her ay bir talâk vererek üç ayda üç talâk verir. Karısı hamile ise her ayın ilk günü boşasın.”³⁸⁴

³⁸¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 237; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 274, 278.

³⁸² İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye*, 226; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 526.

³⁸³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 301; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 130.

³⁸⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 301; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 130; Şeybânî, *el-Âsâr*, 82; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 173; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 234.

Ahsen Talâk: Nehaî'ye göre bir adam hanımını boşamak isterse münasebette bulunmadığı temizlik döneminde boşar sonra kadının iddeti bitene kadar bekler. Bu şekilde boşarsa Allah'ın emrettiği şekilde boşamış olur.³⁸⁵ Talâk-ı ahsen Abdullah b. Mes'ûd'un ashabının yanında daha sevimli idi. Nehaî dedi ki "Onlar kadını bir defa boşayıp iddet süresinin dolmasını beklemeyi tercih ediyor ve şöyle diyorlardı: "Bu olaydan sonra belki Allah (c.c) yeni bir şey ortaya çıkarır. Umulur ki erkek hanımına rağbet duyar."³⁸⁶

Fakihler talâkı şer'î vafından dolayı sünnî ve bid'î olarak ikiye ayırdılar. Sünnete uygun olarak yapılan talâk sünnî, sünnete uygun olmadan yapılan talâk bid'î talâk diye isimlendirdiler. Hanefiler de talâkı sünnî ve bid'î olarak ikiye ayırmakla birlikte sünnî talâkı da ahsen ve hasen talâk şeklinde ikiye ayırdılar. Hasen talâk kişinin hanımını kendisiyle münasebette bulunmaksızın üç temizlik döneminde üç ric'î talâkla boşamasıdır. Ahsen talâk kişinin hanımını temiz iken onunla münasebette bulunmadan ric'î talâkla boşaması, iddeti bitinceye kadar ikinci bir talâk vermeden beklemesidir. Bunların dışındaki boşama şekilleri Hanefilere göre bid'î talâktır. Bu da kişinin bir temizlik döneminde iki ya da üç talâkı birden ya da ayrı ayrı vermesi, kadın hayız ya da nifas halindeyken boşaması veya kendisiyle münasebette bulunduğu bir temizlik döneminde boşamasıdır.³⁸⁷

Fakihler talâkı sünnî ve bid'î diye ayırmakla beraber sünnî talâkı Hanefiler gibi taksim etmediler. Onlara göre sünnî talâk tek bir kısımdır. Bununla birlikte bazı Şâfîiler talâkı sünnî, bid'î ve sünnî ve bid'î olmayan şeklinde taksim ettiler. Şâfîilere göre racih olan bu taksimattır. Cumhura göre sünnî talâk Hanefilerin hasen ve ahsen

---

³⁸⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 301.

³⁸⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 302.

³⁸⁷ Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, III, 230-234.

talâkını içine alır.³⁸⁸ Hanefilerin sünnî talâkı hasen ve ahsen şeklinde taksiminin Nehaî'nin taksimi ile aynı olduğunu görüyoruz.

2.2.2.3. Talâk-ı Müneccez, Muzaf ve Muallak

Talâk-ı müneccez kişinin hanımına “Seni boşadım.” vb. sözlerle yaptığı boşamadır. Bu sözlerin ağızdan çıkmasıyla talâk derhal vaki olur.

Talâk-ı muzaf vukuu ileriki bir zamana bırakılan talâktır. Nehaî bir vakit belirtilerek o vakitte gerçekleşeceği belirtilen talâkım vakit geldiğinde vuku bulacağını ifade etmiş, o vakit gelinceye kadar ise karı kocanın birbirine mirasçı olabileceğini ifade etmiştir.³⁸⁹

Talâk-ı muallak ise boşamanın bir fiil veya iradeye bağlanmasıdır. Nehaî'ye göre boşamanın bağlandığı fiilin gerek evlilik devam ederken gerekse kadının iddet bekleme döneminde gerçekleşmesi arasında fark yoktur, her iki durumda da talâk gerçekleşir.³⁹⁰

Boşamayı iradeye bağlamak ise bir şahsın iradesine bağlamak ve Allah (c.c)'ın iradesine bağlamak şeklinde olur. Kişinin iradesine bağlanması durumunda kişi bu boşanma iradesini açıkça beyan ettiğinde talâk gerçekleşir. Örneğin kişi hanımına “babam isterse boşsun” derse, babası “kızımın boşanmasını istiyorum” dediğinde kadın boşanmış olur. Talâk “Allah dilerse boşsun” şeklinde Allah'ın iradesine bağlanırsa bu durumda Nehaî'ye göre Allah'ın iradesi bizce gaip olduğu için bu söz

---

³⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 301; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 311-312; Desûkî, *Hâşiye*, II, 361.

³⁸⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 387; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 356.

³⁹⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 491.

bir şey ifade etmez talâk vaki olmaz.³⁹¹ Hanefilere göre Allah'ın iradesine bağlanan talâk vaki olmaz. Mâlikî ve Şâfîler de Hanefilerle aynı görüştedirler. Hanbelîlere göre ise talâk vaki olur. Çünkü muttali olunması mümkün olmayan şeylerde talâk, talâk-ı münecciz olarak derhal vaki olur.³⁹² Nehaî'nin Allah'ın iradesine bağlanan talâkın vaki olmayacağı görüşü Hanefilerin bu konudaki görüşüyle uyumlu olduğunu görüyoruz.

2.2.3. TALÂKLA İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

2.2.3.1. Talâkta Vekâlet ve Havale

Talâk sözlü bir tasarruf olup bu yetki erkeğe verilmiştir. Koca, diğer sözlü tasarruflarda olduğu gibi bu yetkiyi başkasına devredebilir. Hanımına kendisini boşama yetkisi verdiği gibi üçüncü bir kişiye de hanımını boşama yetkisini verebilir. Nehaî'ye göre bu hususta temlik ve ihtiyar eşittir.³⁹³ Karısına “istersen boşun” diyen adam hakkında “eğer karısı isterse boşanmış olur, istemezse boşanma olmaz” demiştir.³⁹⁴

Koca hanımına üç talâk hakkında vekâlet verse kadın kendini bir talâkla boşasa üç talâkla boşanmış olur. Tek talâk hakkında vekâlet verse kadın üç talâkla kendini boşadığını söylese tek talâkla boşanmış olur. Çünkü vekil ancak müvekkilin izin

³⁹¹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 138; Şeybânî, *el-Âsâr*, 90; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 217.

³⁹² Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, III, 372-377; Şirbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 300; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, II, 388-389; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhîyye*, 243.

³⁹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 8; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 239; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 140; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 117.

³⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 243.

verdiği miktarda tasarruf yapabilir. Nehaî'ye göre koca tahyiri üç kere tekrar etse kadın bir defa tercihini belirtse üç talâk olur. Örneğin koca “tercih et, tercih et, tercih et” diye üç defa tekrar etse kadında “kendimi tercih ettim” dese bu üç talâk olur.³⁹⁵

Koca, kadına talâkı belli bir süreye kadar tevkil ettiğinde talâk hakkı o süreye kadar olur.³⁹⁶ Koca kadına verdiği talâk hakkından veya belirtilen süreden dönebilir. Nehaî, “işin elindedir” sözüyle karısına talâk yetkisi veren adamın “sana verdiğim hakkı feshettim” sözüyle bu hakkı iptal ettiğini belirtmiştir.³⁹⁷ Talâk yetkisi verirken süre belirtilmemişse o hak o mecliste geçerlidir. Koca karısına muhayyerlik verse kadın o mecliste bir şey demese kalksa, talâk yetkisini kullanmamış ve talâk hakkı da kalmamış olur.³⁹⁸ Bir adam İbrâhim en-Nehaî'ye bir mektup getirdi ve şöyle dedi: Bir şahıs karısına mektup gönderdi, mektupta talâk hakkını hanımına vererek “işin elindedir” yazdı. Kadın mektubu okudu, yatağının altına koydu ve kalktı. Bir şey söylemedi. Bunun üzerine Nehaî kadının o anda cevap vermediği için talâk hakkının kalmadığını belirtti.³⁹⁹ Çünkü kadının sükûtu evliliğin devamına rızasını göstermektedir. Nehaî dedi ki; Bir koca karısına “kendini tercih et” dese kadın da sussa, bu sükût kadının evliliğe rızasını göstermektedir.⁴⁰⁰ Kadın kendini boşadığında

---

³⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 121; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 245; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 152.

³⁹⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 5.

³⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 142.

³⁹⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 526; Şeybânî, *el-Âsâr*, 93; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 121; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 239.

³⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 257.

⁴⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 240.

kocasına “sen boşsun” dese veya “ben boşum” dese her iki şekilde boşama da aynıdır.

Koca karısını muhayyer bıraksa, kadın da kendini tercih etse Nehâî bu durumda bir bâin talâk olacağı görüşündedir. Kocasını seçerse kadın daha önce olduğu gibi adamın karısıdır.⁴⁰¹ Erkek karısının boşama yetkisini üçüncü bir adama verse adam da kadını boşasa bu da Nehâî’ye göre bir bâin talâktır.⁴⁰²

Bu konuda mezheplerin görüşleri şöyledir: Hanefî mezhebinde kocanın başkasına talâk yetkisini vermesi havale, vekâlet veya risalet yoluyla olur. Havale için şu üç lafız kullanılır: tahyir (muhayyer bırakmak), işi eline vermek, meşiet (iradesine bırakmak). Koca, karısına “kendini boşa” dese bu sarîh bir talâk olduğu için niyet olmaksızın talâk vaki olur. “Kendini seç” veya “işin elindedir” sözleri ise kinayeli talâk olduğu için bu lafızlarla niyet olmaksızın talâk gerçekleşmez. Risalet, elçinin kendisini gönderen kişinin sözlerini aynen nakletmesidir. Havale ve vekâlet arasında birtakım farklar vardır:

1-Havale yapıldıktan sonra koca artık ondan dönemez. Vekâlette ise boşama gerçekleşmeden önce vekâlet veren bundan dönebilir.

2-Mutlak havale, havale yapılan meclis ile sınırlıdır. Vekâlet mutlak ise vekil vekâlet meclisinde de daha sonra da boşayabilir.

3-Havale sarîh bir lafızla yapılmışsa kocanın “kendini boşa” dediğinde kadının da “boşadım” demesi gibi, bu sarîh bir lafız olduğu için ric’i talâk meydana gelir. Koca, karısına “Kendini tercih et” dediğinde kadın “kendimi tercih ettim” dese koca

---

⁴⁰¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 120.

⁴⁰² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 239.

eğer boşamaya niyet ettiyse bâin talâk vaki olur. Kocanın niyeti boşamak değilse talâk meydana gelmez, çünkü bu kinayeli bir lafızdır.

4- Havale kocanın aklını kaybetmesiyle batıl olmaz, havale devam eder. Vekâlet ise batıl olur. Çünkü delirmek, kocayı ehliyet sahibi olmaktan çıkarmıştır. Müvekkilin veya vekilin ehliyetinin yok olması vekâleti iptal eder.⁴⁰³

Mâlikîlere göre kocanın talâk yetkisini başkasına vermesi dört şekilde olur. Vekâlet, tahyir, temlik, risalet. Vekâlet, kocanın vekili talâk vermekten men etme hakkının baki kalması ile birlikte, talâk verme hakkını başkasına devretmesidir. Temlik, kocanın talâk hakkını hanımının mülküne (tasarrufuna) vermesidir. “Senin işini” veya “talâkını senin eline verdim” demesi gibi. Koca onu bu işten azledemez. Kadının kendisine verilen talâklardan bir veya birden fazlasını kullanma hakkı vardır. Vekâlet, temlik ve tahyirden farklıdır. Kocanın hanımını bu vekâletten azletme hakkı yoktur. Temlik ve tahyirde koca sahip olduğu talâk hakkını hanımına temlik etmiş olur. Vekâlette ise onu kendine vekil kılmıştır. Tahyir, kocanın hanımını evliliğin devam etmesi ya da boşanmak arasında muhayyer bırakmasıdır. “Ya beni ya kendi nefsini tercih et” demesi gibi. Boşanmayı tercih ederse üç talâk olur.⁴⁰⁴

Şâfiî ve Hanbelîlere göre kocanın karısına boşama yetkisini vermesinin caiz olması gibi başka birine bu yetkiyi vermesi de caizdir. Bu yetkilendirme, yetki vermekten geri dönüşün ve sınırlandırmanın mümkün olması ile birlikte vekâlet vermedir. Vekâlette geçerli olan şartlar ve hükümler bunda da geçerlidir. İmam Şâfiî'nin kavli cedidine göre talâkın havalesi onu temlik etmektir. Talâkın derhal vaki olması için hanımın derhal kendini boşaması şarttır. Havale “kendini boşa” gibi

---

⁴⁰³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 314-319.

⁴⁰⁴ Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr* ve *Desûkî*, *Hâşiye*, II, 405-412.

sarih bir ifadeyle ya da “kendini tercih et” gibi kinayeli ifadelerle olur. Koca karısına üç talâka niyet ederek “kendini boşa” dese, kadın da üç talâka niyet ederek “boşadım” dese üç talâk vaki olur. Çünkü lafzın sayıya ihtimali vardır. Koca üç talâka niyet etse hanım herhangi bir sayıya niyet etmese ya da her ikisi de niyet etmeseler veya ikisinden biri niyet etse sahih olan görüşe göre bir talâk verilmiş olur.⁴⁰⁵

Hanbelîlere göre koca, hanımına “işin elindedir” dese bu vekâlet vermedir. O meclisle sınırlı değildir. Fakat vekâlet veren belli bir süre sınırı koyarak vekâlet verdiyse vekil o müddetin dışında boşayamaz. İşin elindedir ifadesinde kadının kendini üç talâkla boşama yetkisi vardır. Bu söz tıpkı “kendini dilediğin gibi boşa” demek gibidir. Kocanın “ben bir talâk kastettim” sözüne itibar olunmaz. “Nefsini tercih et” ifadesiyle ise kadın kendini birden fazla boşayamaz. Meydana gelen talâk ric’î talâktır, “tercih et” ifadesi muayyen bir havaledir. Fakat kadına birden fazla talâkı içerecek bir ifade kullanırsa “dilediğin kadar kendini tercih et” gibi ve bu sözüyle birden fazla talâka niyet etmişse, niyet ettiği kadar talâk vaki olur.⁴⁰⁶

Bu başlık altında incelediğimiz meselelerde Nehâî ile Hanefî mezhebinin görüş farkının olmadığını müşahede ettik.

2.2.3.2. Talâk Sayısı (Hür ve Köleye Göre)

Nehâî’ye göre kocanın hür ya da köle olması talâk sayısına etki etmez. Çünkü Hz. Peygamber boşama sayısını kocayı zikretmeksizin cariyeye has kılmıştır. Bu da, bu konuda kocanın değil kadının dikkate alındığını göstermektedir. Nehâî talâk ve

⁴⁰⁵ Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 285-287.

⁴⁰⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 79; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 254.

iddetin kadınla ilgili olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁷ Köle hür hanımını üç defa boşama hakkına sahiptir, hür kadın da üç hayız müddeti iddet bekler; hür bir koca da cariye olan eşini iki boşama hakkına sahiptir, cariye de iki hayız müddeti iddet bekler.⁴⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, Nehaî'den bu konuda bir başka görüş nakletmiştir. O da “talâk erkekle alakalı, iddet ise kadınla alakalıdır” ifadesidir.⁴⁰⁹

Hanefilere göre talâk sayısında esas olan kadındır. Hür kadının talâkı üç cariyenin talâkı ise ikidir. Erkek hür hanımını boşama hususunda üç talâk hakkına sahiptir. Hanımı cariye ise, onun talâkı hür kadının talâkının yarısıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: “Cariyenin talâkı ikidir. İddeti ise iki hayızdır.”⁴¹⁰

Cumhura göre ise talâk sayısında esas olan erkektir. Kölenin iki, hürün üç talâk hakkı vardır. Hadis-i şerifte “Kölenin talâkı ikidir” buyurulmuştur. Hz. Osman ve Zeyd b. Sabit'ten de rivayet olunmuştur. İmam Şâfiî'nin rivayet ettiğine göre sahabeden bu ikisine muhalefet eden de olmamıştır. Nehaî'den hem Hanefileri hem de cumhuru destekleyen iki farklı görüş nakledilmiştir. Hanefiler'in Nehaî ile bu konuda görüş ayrılığı olmadığını görüyoruz

2.2.3.3. İkinci Evliliğin Önceki Talakları Silmesi Meselesi

Bir adam hanımını bir veya iki talâkla boşasa kadın başka bir adamla evlenip onunla zifafa girse sonra ikinci eşi boşasa kadın da ilk eşi ile tekrar evlense bu

⁴⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 241; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 237.

⁴⁰⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 232.

⁴⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 241.

⁴¹⁰ Ebû Davûd, “Talâk”, 2189.

kocanın kaç talâk hakkı vardır? Bu hususta ihtilaf edilmiştir. Nehaî böyle bir durumda kadın ikinci koca ile zifafa girmişse ilk kocasıyla yaptığı evliliğin kalan bir veya iki talâkı iptal ettiğini ve kocanın yeniden üç talâk hakkına sahip olduğunu eğer ikinci koca ile zifafa girmeden boşanıp ilk kocası ile evlenmişse ilk evlilikten kalan boşama hakkına sahip olduğunu söyler.⁴¹¹ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre de ikinci evlilik talâkı siler, kadın ilk kocasına döndüğünde kocanın üç talâk hakkı da döner.⁴¹² Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise kadın ilk kocasına ilk evlilikten kaç talâk hakkı kalmışsa o kadarla döner. İmam Muhammed'in görüşü de budur.⁴¹³ Nehaî'nin görüşünün Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un görüşleriyle uyumlu olduğunu görüyoruz.

2.2.3.4. Zevac-ı Tahlil

Üç talâk verilerek boşanmış kadın kendini boşayan kocaya geçici olarak haram olur. Kadının başka bir koca ile evlenmeden kendini üç talâkla boşayan koca ile evlenmesi caiz olmaz. Ayet-i kerimede “Onu (üç talâkla) boşarsa artık başka bir koca ile nikâhlanmadıkça ona helal olmaz” buyurulmuştur.⁴¹⁴ Nehaî'ye göre kadını üç talâkla boşandığı eşine helal kılacak evlilik devamlılık niyetiyle ve zifafın olduğu evliliğindir. İkinci kocanın, kadını ilk kocaya helal kılmak için evlenmesi, bu durum akit esnasında şart koşulmamış olsa bile caiz değildir.⁴¹⁵ Nehaî, ilk koca, kadın veya ikinci kocadan herhangi birinin tahlile niyet etmesi halinde nikâhın fasit olacağını, bu

⁴¹¹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 138; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 243-244; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 250; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 262; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 355.

⁴¹² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 178; Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 148; Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, III, 418.

⁴¹³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 293; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 443-444; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, I, 467; İbn Cüzey, *el-Kavânînü'l-fikhiyye*, 226.

⁴¹⁴ Bakara, 2/ 230.

⁴¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 647.

nikâhtan sonra ikinci koca kadını boşasa ilk koca ile evlenmesinin helal olmayacağını belirtmiştir.⁴¹⁶ Nikâh tahlil için yani kadını ilk kocasına helal kılmak için yapılmışsa tarafların arası ayrılır.⁴¹⁷ Çünkü muhallil yani helal kılan ikinci koca Resulullah'ın diliyle lanetlenmiştir. Abdullah b. Mes'ûd şöyle söyledi: “Resulullah (s.a.v) helal kılana da kılınana da lanet etti.”⁴¹⁸ Nehaî helal kılana Resulullah'ın

lanetini “Helal kılan lanetlenmiştir” diyerek ifade etmiştir.⁴¹⁹

Üç talâkla boşanan kadınla onu ilk kocasına helal kılmak için ikinci kocanın akit esnasında bu durum açıkça şart koşularak evlenmesi cumhura göre haramdır. Hanefilere göre tahrimen mekruhtur. Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî ve Ebû Yûsuf yukarda geçen hadisin delaletiyle bu nikâhın fasit olduğunu söylemiştir. Ebû Hanîfe ve Züfer'e göre bu nikâh tahrimen mekruh olmakla beraber sahihtir. İmam Muhammed de “ikinci nikâh sahihtir, fakat kadını ilk kocaya helal kılmaz” demiştir.⁴²⁰

Akit esnasında şart koşulmadan tahlil niyetiyle evlenme Mâlikî ve Hanbelîlere göre batıldır.⁴²¹ Hanefî ve Şâfîlilere göre akit sırasında şart koşmadan helal kılma niyetiyle yapılan nikâh sahihtir.⁴²² Zevac-ı tahlil konusunda akit esnasında şart

---

⁴¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 648; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 150.

⁴¹⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 181.

⁴¹⁸ Tirmizî, “Nikâh” 1120; Nesaî, “Talâk”, 3416.

⁴¹⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 182.

⁴²⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 187-189; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 182; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 645-648; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 46.

⁴²¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 87; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 646.

⁴²² Kâsânî, *Bedâi'*, III, 187-189; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 183; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 220.

koşulmasa bile Nehaî bu nikâhı sahih görmezken Hanefiler bu durumda nikâhın sahih olacağı görüşündedirler. Bu konuda Nehaî ile Hanefilerin görüşlerinin farklı olduğunu görüyoruz.

2.2.3.5. Talâkın İspatı

Kadın kocasının onu boşadığını duyduğu halde koca bunu inkâr etse bu durumda Nehaî'ye göre davanın mahkemeye intikal etmesi ve hâkimin adama yemin teklif etmesi gerekir. Koca yemin ederse, bu durumda kadının bir miktar mal fideye vererek boşanmasının uygun olacağını belirtmiştir.⁴²³ Nehaî bir şahit ve yeminle hüküm vermenin caiz olmadığı görüşündedir.⁴²⁴ Kadının şahitliğini erkeklerle birlikte olsun geçerli kabul etmez. “Talâkta, nikâhta ve hadlerde erkeklerle birlikte kadının şahitliği caiz değildir” der.⁴²⁵ Yine “İki kadın Resulullah'ın ashabından bir adamla birlikte talâk hususunda şahitlikte bulunsa bunu caiz görmem” diyerek talâkta kadının şahitliğini kabul etmediğini ifade etmiştir.⁴²⁶

Kocanın talâkı inkâr etmesi konusunda Mâlikî mezhebine göre kadın iki adil erkek şahit getirebilirse talâk geçerli sayılır. Bir şahit getirirse kocaya yemin ettirilir. Yemin etmezse yemin edinceye kadar hapsedilir.⁴²⁷ Hanbelîlere göre ise kocaya

---

⁴²³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 241.

⁴²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 152; Şevkânî, *Neylû 'l-evtâr*, VIII, 295.

⁴²⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 397; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 329; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 132.

⁴²⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 329.

⁴²⁷ İbn Cüzey, *el-Kavâninü 'l-fikhiyye*, 231.

yemin ettirilir ve kocanın sözü kabul edilir. Çünkü nikâhın devamı ve boşamanın olmaması asıldır. Kadının iki adil şahidi varsa kadının sözü kabul edilir.⁴²⁸

Hanefî mezhebi dışındaki mezhepler, özellikle mali davalarda öngörülen şahitlik nisabının bulunmadığı durumlarda davacının getireceği bir şahidin şahitliğine ve davalının yeminine dayanılarak hüküm verilebileceğini kabul etmişlerdir.⁴²⁹ Hanefiler bu hadisi iki şahit tutmayı emreden ayeti tahsis edecek kadar meşhur görmediklerinden onunla amel etmemektedirler.⁴³⁰ Hanefiler kadının şahitliğini de had ve kısas dışındaki konularda geçerli görürler. Hanefilerin kısas ve hadler dışındaki meselelerde kadının şahitliğini geçerli kabul ederek bu görüş ile Nehaî'den ayrıldığını ve bu konuda ondan farklı düşündüğünü görüyoruz.

2.2.4. KARŞILIKLI RIZA İLE BOŞANMA (MUHÂLEA/HUL')

Hul', kadının teklif ettiği bir bedel karşısında kocanın da rıza göstermesiyle karı kocanın karşılıklı anlaşarak evliliğe son vermeleridir.⁴³¹ Nehaî hul'un şaka yapılamayacak konulardan olduğunu karısına hul' yapmak istemediği halde sana hul' yaptım diyen adam hakkında "hul' gerçekleşti, adamın yapacak bir şeyi yok" diyerek ifade etmiştir.⁴³² Kocanın sözü söyledikten sonra geriye dönüşünün olmadığını belirtmesi Nehaî'nin hul'u Ebû Hanîfe'nin teklifin erkek tarafından gelmesi durumunda talâkı karısının kabulüne bağlama (talik) yani yemin olarak kabul etmesi

⁴²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 259.

⁴²⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 902.

⁴³⁰ Apaydın, H. Yunus, "Şahit" *DİA*, XXXVIII, 278-283.

⁴³¹ Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, I, 95.

⁴³² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 251.

gibi değerlendirdiğini bize göstermektedir. Ebû Hanîfe'ye göre hul' hanım tarafından kabul edilmeden önce koca açısından yemin olması hasebiyle koca kadının kabulünden önce yemininden dönemez karısını kabulden men edemez, kendi lehine muhayyerlik şartı koyamaz. Kadın açısından ise ivazlı akitlerin hükümlerine tâbi bir teberru akdidir. Ebû Yûsuf ve Muhammed de "Hul', eşlerden her ikisine göre de yemindir" demişlerdir.⁴³³ Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre hem karı hem de koca bakımından muâvaza akdidir.⁴³⁴

Hul'de Bedel: Nehaî'ye göre hul'un az ya da çok mal mukabilinde yapılması caizdir. Kocanın hul' bedeli olarak, verdiği mehirden daha çok veya daha az almasında aralarında anlaşmaları takdirde beis yoktur. Koca, kadının haklarına dikkat ettiği halde hoşnutsuzluk kadından kaynaklanıyorsa az ya da çok kadından bedel almasında günah yoktur. Fakat koca kadına zulmediyorsa kadından mal alması helal olmaz.⁴³⁵ Kocanın hanımını hul'e zorlamak için ona kötü davranması, baskı yapması halinde kadından bir şey alması helal olmaz. Kadın verdiği kocadan geri isteyebilir. Çünkü hul' bu şekilde yapıldığında batıl olur.⁴³⁶ Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîler de kocanın hanımına zarar vererek onu hul' istemeye zorlaması halinde kadından bir şey almasını helal görmezler. İbn Kudâme de Nehaî'nin bu konudaki görüşünü naklederek "kocanın hanımını döverek, baskı yaparak, nafaka ve nöbeti gibi

---

⁴³³ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, II, 768-769; Kâsânî, *Bedâi'*, III, 145; Atar, Fahrettin, "*Muhâlea*", XXX, 400-401.

⁴³⁴ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağir*, II, 518; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, III, 269; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 72-73; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 58-66.

⁴³⁵ Şeybânî, *el-Âsâr*, 91; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 498.

⁴³⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 55.

haklarını vermeyerek kadın kendini kurtarsın diye hul'e zorlaması halinde hul' batıldır" der. Bedel geri verilir, evlilik devam eder.⁴³⁷

Hul'un Sonuçları: Nehaî'ye göre hul' bâin talâktır.⁴³⁸ Hul'un bâin talâk mı fesih mi olduğu fakihler arasında ihtilâfıdır. Hanefîlerde fetvaya esas olan görüşe göre hul' bâin talâktır. Mâlikîler, kavli- cedid görüşünde İmam Şâfî ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. Ahmed b. Hanbel'den gelen bir başka rivayete göre hul' fesihtir.⁴³⁹

Nehaî'ye göre koca iddet nafakasını vermemeyi şart koşarsa bu şart sahihtir. Fakat kadına mesken hakkından vazgeçmesini şart koşarsa hul' sahih, şart batıl olur. Eğer şart koşmazlarsa iddet süresince kadının hem nafaka hem mesken hakkı vardır. Hamile olup olmaması bu hususta hükmü değiştirmez.⁴⁴⁰ Hanefîler de nafaka konusunda Nehaî ile aynı görüştedirler.⁴⁴¹

2.2.5. YARGI YOLUYLA BOŞANMA/TEFRİK VE SEBEPLERİ

Hâkim tarafından yapılan boşamalar "tefrîk" olarak adlandırılır. Bu, boşama hakkına sahip olmayan karının bazı gerekçelerle mahkemeye başvurması suretiyle

⁴³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 43; Kâsânî, *Bedâi'*, III, 150; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 232; Şîrâzî, *Mühezzeb*, II, 70.

⁴³⁸ Şeybani, *el-Âsâr*, 72-74; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 59.

⁴³⁹ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 144-151; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, II, 778; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 518, 526; Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 268, 271, 277; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 72; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 56-59.

⁴⁴⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 508-509; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 247-248.

⁴⁴¹ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 152.

gerçekleşir. Mahkemeye başvurmak için gereken sebepler mezheplere göre farklılık göstermektedir.

2.2.5.1. Özür ve Hastalık Sebebiyle Ayırma

Nehaî'ye göre karı koca evlendikten sonra ortaya çıkan bir ayıp nedeniyle nikâh feshedilmez. Nehaî, kadında ortaya çıkan bir ayıp hakkında “Hür bir kadın ayıp nedeniyle iade edilmez” der.⁴⁴² Bir başka rivayette “ O kadın onun karısıdır, dilerse tutar, dilerse boşar, duhul olsun ya da olmasın fark yoktur. Hür kadınlar cariyelerle aynı değildir. Hür bir kadın hastalık nedeniyle geri verilmez” der.⁴⁴³ Kocada ortaya çıkan ayıp hakkında ise unne dışındaki ayıplarda ayrılığın olmayacağı, kocaya kadını boşaması konusunda zorlama yapılamayacağı, ancak kocada unne varsa bu durumda bir sene ertelendikten sonra ayrılığın olacağı görüşündedir.⁴⁴⁴ Nehaî kocada unne olması durumunda kocanın halinin bilinmesi için ayrılığın erteleneceği görüşündedir. Ona unne hakkında sorulduğunda “ertelenir” diye cevap verir. “Ne kadar ertelenir” diye sorulunca tekrar “ertelenir” der. Bu soruyu her tekrar edişlerinde “ertelenir” cevabından başka bir şey söylemez.⁴⁴⁵ Bir başka rivayette erteleme süresini bir sene olarak belirtir.⁴⁴⁶ Ertelemenin başlangıcı davanın mahkemeye intikal ettiği günden itibaren başlar, evlilik gününden itibaren değil.⁴⁴⁷ Kadının unne nedeniyle ayrılık talebi olmasıyla beraber bir sene içerisinde

---

⁴⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 212; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 246; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 650; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 113.

⁴⁴³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 113; Şeybânî, *el-Âsâr*, 73.

⁴⁴⁴ Şeybânî, *el-Âsâr*, 71.

⁴⁴⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 58;

⁴⁴⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 254; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 59; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 668.

bir kere de olsa duhul olsa kadının bu ayıptan dolayı ayrılığı talep hakkı olmaz.⁴⁴⁸ Bir sene içinde duhul olmazsa kadının muhayyerlik hakkı vardır. Dilerse kocasını seçer ve evlilik böylece devam eder. Dilerse de ayrılmayı seçer.⁴⁴⁹

Özür sebebiyle ayrılma talebi Hanefilere göre sadece kadının hakkıdır. Çünkü erkeğin boşama yetkisi vardır. Diğer üç mezhebe göre karı kocadan her biri diğerindeki ayıp sebebiyle ayrılma talebinde bulunabilir. Bu hususta her ikisi de eşit hak sahibidir. Fakihler ayrılığa sebep olacak ayıpların neler olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, cebb, unne ve hasa olmak üzere sadece bu üç ayıp nedeniyle ayrılığın olacağını belirttiler. İmam Muhammed bu üç ayıba cünunu eklemiştir.⁴⁵⁰

Cumhur, ayrılığa neden olan ayıpların bazısında ittifak etmekle birlikte bazısında ihtilaf etmişlerdir. Bu ayıpları erkekte görülen ayıplar, kadında görülen ayıplar, hem kadın hem erkekte görülen ayıplar şeklinde üç kısma ayırmışlar ve bu başlık altında çeşitli hastalıkları saymışlardır. Cınnet,⁴⁵¹ cüz zam,⁴⁵² beres,⁴⁵³ retak,⁴⁵⁴

⁴⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 215.

⁴⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 215.

⁴⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 215; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 254.

⁴⁵⁰ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, IV, 126; İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, III, 267.

⁴⁵¹ Cınnet: Akıl hastalığı, delilik, kişinin aklını ve temyiz kudretini yok eden durumdur. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 80.)

⁴⁵² Cüz zam: Daha çok yüzde olan ve cerahattan dolayı zamanla etin dökülmesine kadar varan bir hastalık. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 81.)

⁴⁵³ Beres: Ak cüz zam. Derinin alacalı bir hal almasına sebep olan bir hastalık. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 51.)

⁴⁵⁴ Retak: Kadının cinsel organında biten ve ilişkiyi imkânsız kılan et parçası. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 480.)

karen,⁴⁵⁵ cebb⁴⁵⁶, unne,⁴⁵⁷ hisa⁴⁵⁸ bu ayıplardandır. ⁴⁵⁹ Fakihler ayrılığa sebep olacak ayıpları belirlerken fahiş zarar, bulaşıcılık, cinsel birleşmeyi engelleme hususlarını illet olarak tayin etmişler; bu durumlara neden olan rahatsızlıkları ayrılığa neden olacak ayıp olarak kabul etmişlerdir.

Nehaî'ye göre muhayyerlik hakkı olan kadın, kocasını tercih ederse bundan sonra muhayyerlik hakkı yoktur.⁴⁶⁰ Kadın ayrılığı seçerse kadı ikisinin arasını ayırır, kadın mehrini tam olarak alır.⁴⁶¹ Bu ayrılık bâin talâktır.⁴⁶² Hanefilere göre kadın kocasıyla kalmayı sarahaten veya delaleten seçse artık muhayyerlik hakkı kalmaz.⁴⁶³ Mâlikîlere göre hâkimin bir senelik te'cil süresinin dolmasının ardından ya da kadının mutlak bir şekilde rızasının olduğunu bildirmesinin ardından kocasından ayrılmayı isterse buna hakkı vardır. İbnü'l-Kâsım demiştir ki “kadın kocasının yanında ebedi olarak kalmaya razı olduğunu belirttikten sonra ayrılmak isterse buna

⁴⁵⁵ Karen: Kadının cinsel organında bulunan ve kendisine yanaşmaya engel olan bir ur ya da kemiktir. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 292.)

⁴⁵⁶ Cebb: Erkeklik organının kesilmiş olması. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s.67.)

⁴⁵⁷ Unne: İktidarsızlık; erkeğin cinsel organı olduğu halde ilişkiye muktedir olamaması hali. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 252.)

⁴⁵⁸ Hisa: Erkeklik organı mevcut olduğu halde yumurtalarının burulması, iğdiş edilmesi. (bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 193.)

⁴⁵⁹ Derdir, *eş-Şerhul-kebîr*, II, 277; Derdir, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 467-478; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 202; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 582.

⁴⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 215.

⁴⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 215; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 59; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 254.

⁴⁶² Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 141; Şeybânî, *el-Âsâr*, 82.

⁴⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 104.

hakkı yoktur”.⁴⁶⁴ Şâfiîlere göre kadın hâkimin süre te’cilinin bitmesinden sonra kocasının yanında kalmayı seçerse muhayyerlik hakkı kalmaz. Ama müddet esnasında veya hâkim bir süre tayin etmeden önce bu seçimi yapmışsa muhayyerlik hakkı iskat olmaz. Çünkü hakkı henüz sabit olmamıştır.⁴⁶⁵ Hanbelîlere göre kadın herhangi bir zaman kocasının innin olmasından razı olduğunu ifade etse, bundan sonra fesih talep edemez. Çünkü hakkını iskat etmiştir.⁴⁶⁶

Hanefîlere göre kadın mehrini tam olarak alır.⁴⁶⁷ Hanbelîlerde sahih olan görüşe göre kadın mehr-i müsemmayı alır. Ahmed b. Hanbel’den nakledilen bir rivayete göre ise kadın mehr-i misil alır. “İnnin ile olan halvet herhangi bir kocayla olan halvet gibi mehir gerektirir” derler.⁴⁶⁸ Mâlikîlerdeki meşhur görüşe göre senenin tamamlanmasının ardından kadın mehrin tamamını alır. Bu meşhur görüşün yanında İmam Malik’den mehrin yarısını alacağına dair de bir rivayet vardır. Sene dolmadan koca, karısını boşarsa kadın mehrin yarısını alır.⁴⁶⁹ Şâfiîlere göre koca kadından faydalanmış olsa bile kadın zifaf olmadığını söylüyorsa mehrin yarısını alır, çünkü “ayrılık zifaf gerçekleşmeden önce olmaktadır” görüşündedirler.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁴ Derdîr, *eş-Şerhu’s-sağir*, I, 424.

⁴⁶⁵ Şâfiî, *el-Üm*, V, 40.

⁴⁶⁶ Buhûtî, *Keşşâfü’l-kınâ*, V, 107.

⁴⁶⁷ İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, IV, 130,

⁴⁶⁸ Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 312.

⁴⁶⁹ Haraşi, *Şerh ‘ala Muhtasarı Halîl*, III, 241.

⁴⁷⁰ Şâfiî, *el-Üm*, V, 41.

Hanefî ve Mâlikîlere göre bu ayrılma bir bâin talâktır.⁴⁷¹ Talâk sayısını üçten eksiltir. Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise özür sebebiyle ayrılma talâk değil fesih talâk sayılarını eksiltmez.⁴⁷²

2.2.5.2. Hakem Tayini

Karı koca arasında çıkan problemlerin çözülmesinde izlenecek yöntemlerden biri hakem tayin edilmesidir. Nehâî'ye göre karı koca arasında anlaşmazlık çıkarsa hakem tayin edilir. İki hakem ivazlı olsun veya ivazsız olsun, aralarını birleştirmek yahut ayırmak noktasında uygun gördükleri şeyi icra etmeye hak sahibidirler. Karı kocaya vekil kılınmaya veya onların rızasını almaya ihtiyaçları yoktur.⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel'den nakledilen iki görüşten biri ve İmam Mâlik'in görüşü de bu şekildedir.⁴⁷⁴

İki hakem konusunda Ahmed b. Hanbel'den farklı görüşler gelmiştir. Ondan gelen birinci görüşe göre bu iki hakem, karı koca arasında vekil sayılırlar, ancak karı kocanın izni olmadan aralarını ayırmaya hak sahibi olmazlar. Bu görüş İmam Şâfiî'nin iki görüşünden biridir.⁴⁷⁵ Hanefîlere göre hakemler istedikleri şeyi hâkime götürürler. Boşanmayı gerçekleştiren kişi kadı olur ve bu bâin talâk olur. Hakemler ayırmaya ancak bununla yetkili kılınırsa karar verebilirler.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 102; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 159; Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 265.

⁴⁷² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 185.

⁴⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 49; İbn Hazm, *Muhallâ*, X, 88.

⁴⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*,

⁴⁷⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, III, 261.

⁴⁷⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, V, 27.

2.2.5.3. Kocanın Kaybolması

Kocanın evinden ayrılıp kendisinden haber alınamaması halinde iki durum söz konusu olur; gaip veya mefkud olmak. Gaip hayatta olduğu bilindiği halde nerede olduğu bilinmeyen kendisinden haber alınamayan kimsedir. Mefkud ise kaybolup ölü veya diri olduğu bilinmeyen kişidir. Bu şahıs tehlikeli bir ortamda kaybolmuş olabilir, savaşta kaybolması gibi. Veya zahiren tehlikeli görünmeyen bir ortamda kaybolmuş olabilir; ticaret için ya da ilim tahsili için yolculuk esnasında. Nehaî'ye göre iki halde hüküm ayındır. O tehlikeli ya da tehlikesiz ortamda kaybolmayı farklı değerlendirmez.⁴⁷⁷

Mefkud, kendi hakları hususunda diri başkalarının hakları hususunda ise ölü kabul edilir. Hakları korunur, yeni haklar elde edemez. Var olan hakları bakımından sağ kabul edilmesinden dolayı nikâhı devam eder. Her ne kadar Nehaî “mefkudun hanımı dört sene bekler” ifadesini nakletmiş olsa da⁴⁷⁸ hanımının, mefkudun ölümü tebeyyün edinceye kadar beklemesi gerektiği görüşündedir. Mefkudun hanımının beklemesi hakkındaki bu görüşünü şu sözlerle ifade eder: Bana bazı insanların bu konuda dört seneyi zikrettiği haberi ulaştı, bence daha güzel olan beklemektir.⁴⁷⁹ Mefkudun hanımı hakkında ise: “O hanım bu şekilde imtihan edilmektedir, kendisine ölüm ya da talâk gelinceye kadar sabretsin” demektedir.⁴⁸⁰ Nehaî mefkudun hanımı kocasının ölümü kesin bir şekilde bilinene kadar evlendirilmez, görüşündedir.

---

⁴⁷⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 140.

⁴⁷⁸ Bu söz Ömer ve İbn Abbas'tan, bu ikisi dışında sahabeden ve tabiinden bir cemaatten mervidir. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 352.

⁴⁷⁹ Şeybânî, *el-Âsâr*, 80.

⁴⁸⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 91.

Ona göre kocanın ölüm haberi gelirse, kadın vefat iddeti bekler, sonra dilerse evlenir. Bundan sonra adamın ölmediği ve sağ olduğu ortaya çıkarsa evlendiği ve zifafa girdiği ikinci koca derhal kadından ayrılır. İlk koca dönerse şu iki şeyde muhayyerdur. Dilerse hanımını tercih eder, dilerse hanımına verdiği mehir kendisine ödenir. Eğer mehiri tercih etmişse kendisine mehir ödenir. Bu durumda kadının iddet beklemesine gerek yoktur. İkinci kocasıyla evliliği devam eder. Adam hanımını tercih ederse kadın iddet bekler.⁴⁸¹ Adam sağ olduğu halde ölüm haberi karısına ulaşsa, kadın, kocasının öldüğü zannıyla ikinci kocayla evlense, bu evlilik haberi öldüğü zannedilen kocaya ulaşınca o da kadını boşasa Nehaî, “kadın diğer kocaya haram olur” der. Kadın üç kur’u iddet bekler. Sonra her ikisinden ayrılır.⁴⁸²

İslam hukukçularının hemen tamamı ölümüne kesin gözüyle bakılacak şartlar altında kaybolan mesela savaş saflarında görülen bir kimse hakkında artık ölmüş olduğuna kanaat getirilecek bir süre geçmişse hükmen ölüm kararı verilebileceği hususunda hemfikirdir.⁴⁸³

Mefkudun ne kadar süre geçtikten sonra ölümüne hükmedileceği konusunda fakihler arasında ihtilaf vardır. Hanefîler ve Şâfiîler mefkudu tehlike şartlarında kaybolup kaybolmamasına bakmaksızın tek bir sınıf olarak değerlendirmişlerdir. Mâlikî ve Hanbelîler ise bu şartları göze alarak mefkudu tehlike şartlarına göre farklı değerlendirmişlerdir. Hanefî fakihler mefkudun doğumundan 90, 100, 120 yıl geçmesi halinde ölümüne hükmedileceğini belirtmişse de yaygın olan görüşe göre mefkudun ölümüne hükmedilecek süre yaşlılarının hayattan gitmesidir. Tercih edilen

---

⁴⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 218; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 131; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 137; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 492.

⁴⁸² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 93.

⁴⁸³ Gözübenli, Beşir, “Mefkud”, *DİA*, XXVIII, 354.

görüş ise süre tayininin, kayboluş şartları da göz önüne alınarak hâkime bırakılmasıdır.⁴⁸⁴

Mâlikîlere göre savaşta veya salgın hastalık gibi şartlar söz konusu değilse yetmiş yaşından önce mefkudun ölümüne hükmedilmez. Ancak eşi mahkemeye başvurursa, mahkeme gerekli araştırmayı yapar, mefkudun hayatından ümit kesilmesi halinde kadın dört yıl bekler, vefat iddetinin ardından evlenebilir.⁴⁸⁵

Şâfiî mezhebinde yaygın görüş mefkudun daha fazla yaşayamayacağına kanaat getirildiğinde ölümüne hükmedilmesidir.⁴⁸⁶ Hanbelî mezhebinde mefkudun kayboluş şartları hayatta olabileceğini düşündüyorsa ölüm kararı için kişinin ortalama yaşayabileceği sürenin dolmasına kadar beklemek gerekir.⁴⁸⁷

Hanefîlere göre mefkud döndüğünde eşi evlenmiş ise kadının ilk kocaya geri dönmesi mümkün değildir, ikinci kocanın nikâhı devam eder.⁴⁸⁸ Mâlikîlerden bu konuda iki görüş nakledilir: birincisi; mefkud döndüğünde kadın evlenmiş ama henüz zifaf olmamışsa ilk eş kadının kocası olmakta daha hak sahibidir. Zifaf olmuşsa ikinci eşin nikâhı devam eder, araları ayrılmaz. İkinci görüş, zifaf olmasa da kadın ikinci kocasıyla evliliğe devam eder.⁴⁸⁹ İmam Şâfiî'nin kavli-i kadîm ve kavli-i cedîd olmak üzere iki farklı görüşü vardır: kavli-i kadîmi, mefkud hanımı veya mehr-i

---

⁴⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 35-36; Kâsânî, *Bedâi'*, V, 197.

⁴⁸⁵ Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 448-453.

⁴⁸⁶ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, IV, 83.

⁴⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI, 391-392.

⁴⁸⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, II, 300.

⁴⁸⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, II, 449-451; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, IV, 157; Muvatta', II, 28.

misilden birini tercih etmekte muhayyerdir. Kavlı-i cedîdi ise kadın mefkudun eşidir. İkinci nikâh batıldır. Kadın iddet bekledikten sonra mefkud olan kocasına döner.⁴⁹⁰ Hanbelîlere göre ise zifaf olmamış ise sahih olan görüşe göre mefkudun eşidir. Diğer bir görüşe göre ise mefkud muhayyerdir. Zifaf olmuşsa mefkud dilerse karısını ilk nikâh ile geri alır, dilerse de kadın ikinci kocada kalır mefkuda kadının mehri verilir. Mefkud karısını tercih ederse kadın iddet bekler.⁴⁹¹

2.2.5.4. Hanımına Zina İsnadı Sebebiyle Yeminleşme ve Lânetleşme (Mülâane/Liân)

Sözlükte taretmek, hayırdan uzaklaşmak anlamındadır.⁴⁹² Fıkıh terimi olarak liân: Hanefî ve Hanbelîlere göre; kadın hakkında zina haddi, koca hakkında kazif haddi yerine kaim olmak üzere hanımın gazap sözü erkeğin lanet sözü ile beraber söylediği yeminlerle kuvvetlendirilmiş şahitliklerdir.⁴⁹³

Mâlikîlere göre müslüman mükellef bir kocanın hâkimin huzurunda hanımı için “Allah şahittir ki onu zina ederken gördüm” gibi ifadelerle onun zina ettiğini gördüğüne veya karnındaki çocuğun kendisinden olmadığına ve hanımının da onun yalan söylediğine dört defa yemin etmesidir.⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 397-398.

⁴⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 98-100.

⁴⁹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, XIII, 387.

⁴⁹³ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 241; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, V, 390.

⁴⁹⁴ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 657.

Şâfiilere göre yatağını kirletip yüz karası olan karısına karşı bunu söylemek veya çocuğun nesebini reddetmek zorunda kalan kişi için hüccet kabul edilen malum kelimelerdir.⁴⁹⁵

Genel bir tarifile karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin masum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir.⁴⁹⁶ Liânın sebebi kocanın yabancı bir kadına söylerse kazf haddini gerektirecek bir şeyi hanımına söylemesidir.⁴⁹⁷

Nehaî'ye göre liân Allah Teâla'nın Nûr Sûresi altıncı ayette isimlendirdiği üzere şahitliktir. Bundan dolayı şahitliği caiz olan kişiler liân yapabilir. Liân yapacak karı kocanın hür ve müslüman olması gerekir.⁴⁹⁸ Akıl, buluğ, kazif haddi uygulanmamış olma Nehaî'ye göre liân yapanlarda aranan şartlardandır.⁴⁹⁹ Hanefîler'e göre liân kazf fiilinin yerine ikame edilebilen bir işlemdir ve bir tür şahitliktir. Kimlere karşı kazf suçu işlenebiliyorsa ancak o kimselere karşı liân söz konusu olabilir. Hanefîler, Nehaî'nin de belirttiği üzere liânı şahitlik olarak kabul ettikleri için lanetleştirecek karı kocada aynı şartları ararlar.⁵⁰⁰ Diğer mezheplere göre ise liân kazften bağımsız bir işlemdir ve şahitlik değil yemin sayılır.⁵⁰¹ Yemin

---

⁴⁹⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 367.

⁴⁹⁶ Aydın, Mehmet Akif, "Liân", *DİA*, XXVIII, 172.

⁴⁹⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, II, 585.

⁴⁹⁸ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 154; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 392.

⁴⁹⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 420; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 132.

⁵⁰⁰ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 241.

⁵⁰¹ Aydın, Mehmet Akif, "Liân", *DİA*, XXVII, 173.

olduğuna göre de şahitlikte aranan şartlar liân yapacak kişilerde aranmaz. Müslüman olsun kâfir olsun, adil olsun fasık olsun, herhangi biri veya her ikisi kazif cezası almış olsun her mükellef karı koca arasında liân caiz olur.⁵⁰²

Nehaî'ye göre liânın sabit olması için sahih bir nikâhın olması gerekir. Nikâh sahih değilse karı koca arasında liân mümkün olmaz. İddet süresi içindeyken bir kadınla evlenen adam o kadınla zifafa girse, sonra kadına zina iddiasında bulunarak lanetleşseler, sonra adamın kadınla iddet süresinde evlendiği ortaya çıksa liân batıl olur. Adama had cezası da verilmez. Dilerse kadının iddet süresi bittikten sonra onunla evlenir.⁵⁰³ Nikâhın sahih olması, Hanefîlerin liânın olması için gerekli gördükleri şartlardandır. “Sahihi bir nikâh yoksa liân yapılamaz çünkü kadın yabancıdır” derler.⁵⁰⁴ Cumhur ise sahih nikâhı şart koşmaz, şahsın fasit bir nikâhla evlendiği hanıma liân yapmasına cevaz verirler. Çünkü bu nikâhla da nesep sabit olur.⁵⁰⁵

Liânî İskat Eden Şeyler:

1. Koca liândan önce yalan söylediğini belirterek kendini yalanlarsa, kendisine had cezası uygulanır. Kadınla evliliği devam eder.⁵⁰⁶

⁵⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 118; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 374; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 392; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 126.

⁵⁰³ Ebü Yûsuf, *el-Âsâr*, 154.

⁵⁰⁴ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 241; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 259.

⁵⁰⁵ Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, II, 658; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 201; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 398-400.

⁵⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, II, 128.

2. Kadın, kocasının söylediğini doğrularsa, o takdirde kadına zina haddi uygulanır.
3. Koca liândan önce karısını üç talâkla boşarsa liân yapılmaz, kocaya had cezası da tatbik edilmez.⁵⁰⁷
4. Kadın liândan önce ölürse liân da yoktur, adama had cezası da uygulanmaz. Çünkü kadın ölmeseydi belki de adamı doğrulayacaktı.⁵⁰⁸

Liânın Sonuçları:

1. Nehaî'ye göre liân sonucunda oluşan ayrılık bir bâin talâktır.⁵⁰⁹ Liân tamamlanınca koca kendini yalanlamazsa ayrılık gerçekleşir. Lanetleşen karı kocanın bir nikâh altında birleşmesi artık ebediyen caiz olmaz.⁵¹⁰ Ancak koca liândan sonra kendini yalanlarsa yeni bir nikâhla tekrar bir araya gelmelerinin caiz olup olmadığı hakkında Nehaîden iki farklı rivayet vardır; Bir rivayette bunun caiz olduğunu ifade ile şöyle der: “Lanetleşmeden sonra bir bâin talâk olur ve kocanın ebediyen o kadınla evlenmesi caiz olmaz. Fakat kendini yalanlarsa o zaman o kadınla evlenebilir.”⁵¹¹ Karısıyla lanetleşen bir adam hakkında da yalan söylediğini itiraf ederse kadınla evlenebileceğini ve kendisine had uygulanacağını belirtir.⁵¹² Diğer bir rivayette ise bunun caiz olmadığını belirtir. “Adam

⁵⁰⁷ Şeybânî, *el-Âsâr*, 92; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 151.

⁵⁰⁸ Şeybânî, *el-Âsâr*, 105.

⁵⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 143; Şeybânî, *el-Âsâr*, 91.

⁵¹⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XI, 63; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 24; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 414.

⁵¹¹ Şeybânî, *el-Âsâr*, 153.

⁵¹² Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 153.

kendini yalanlarsa had cezası uygulanır, çocuğun nesebi babaya ilhak edilir, karı koca artık birleşemez” der.⁵¹³

2. Liân çocuğun kendinden olduğunu reddetmek için yapılmışsa liândan sonra çocuğun nesebi annesine nisbet edilir.⁵¹⁴

Liân neticesinde meydana gelen ayrılık İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre talâk-ı bâindir. Kadın ancak, delalet yoluyla da olsa kocasının kendini yalanlamasıyla ya da karı kocanın birinin şahitlik ehliyetini yitirmesi halinde kocasına dönebilir.⁵¹⁵ Cumhura ve Ebû Yûsuf’a göre liân ayrılığı fesihdir ve “liân yapanlar ebediyen birleşemezler” hadis-i şerifince bundan sonra asla birbirleriyle evlenemezler. Kocanın kendini tekzip etmesi ya da karı kocadan birinin şahitlik ehliyetini kaybetmesi ayrılık sebebini kaldırmaz. O nedenle hüküm de değişmez.⁵¹⁶ Nehaî’nin gerek liânı şahitlik olarak değerlendirmesi ve kazifle ilişkilendirmesi, gerek liân için sahih nikâhı şart koşması, gerekse liân sonucu oluşan ayrılığı bâin talâk olarak değerlendirmesi liân hakkındaki görüşlerinin Hanefî mezhebinin liân hakkındaki görüşleriyle aynı olduğunu göstermektedir.

2.2.5.5. Eşine Yaklaşmama Yemini (Îlâ)

Sözlükte “yemin etmek” anlamına gelen îlâ kelimesi⁵¹⁷ terim olarak kocanın, dört ay veya daha fazla süre eşine yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir.⁵¹⁸ Araplar

⁵¹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 112; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 410.

⁵¹⁴ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 153; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, XI, 63.

⁵¹⁵ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 244; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 253.

⁵¹⁶ Derdîr, *eş-Şerhus-sağîr*, II, 668; Şîrbînî, *Muğnîl-muhtâc*, III, 376; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 127; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 410-416.

⁵¹⁷ Râzî, *Muhtârü's-sihâh*, I, 21.

îlâ'yı kadına eziyet etmek amacıyla kullanıyor bir sene veya daha uzun bir müddet karısına yaklaşmamaya yemin edip süre bitiminde yemini yenileyerek ne karısını boşuyor, ne de evlilik hayatına devam ediyordu. İslâm bu durumu düzenledi. Bakara suresi 226 ve 227. ayetlerde “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir. Eğer boşamayı kastederlerse muhakkak Allah her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.” buyrulurak ilâyı bir talâk olarak bırakmış, süreyi dört ayla sınırlamıştır.

Nehâî ilâyı “dört ay müddetince cinsel ilişkiyi yasaklayan her yemin îlâdır” şeklinde tanımlar.⁵¹⁹ Îlâ kocanın karısına yaklaşmayacağına dair Allah’a yapılan yeminin yanında cinsel ilişkiden uzak kalmayı kendisine zor gelecek bir adağa veya boşama gibi bir şarta bağlamak şeklinde de yapılır. Nehâî selefin îlâyı sadece cinsel ilişkiyle ilgili yemin olarak gördüklerini belirtir.⁵²⁰ Bununla birlikte kadınla konuşmamaya, cinsel ilişkide bulunmamaya, onun başı ile kendi başının bir araya gelmemesine yemin etmesinin de îlâ olduğunu söyler.⁵²¹

Nehâî talâk ve zıhârda olduğu gibi îlâyı ancak kocanın yapabileceğini belirtir.⁵²² Müslüman veya zimmi kadına yapılan îlâ geçerlidir.⁵²³ Az ya da çok süre karısıyla cinsel ilişki kurmayacağına yemin eden kişi dört ay müddetince eşine

---

⁵¹⁸ Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, II, 245; Meydânî, *el-Lübâb*, II, 240.

⁵¹⁹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 61; Şeybânî, *el-Âsâr*, 135.

⁵²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 298; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 247.

⁵²¹ Taberî, *Camîu'l-Beyân*, IV, 462.

⁵²² Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 149.

⁵²³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 313.

yaklaşmamışsa ayette “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler” şeklinde ifade edildiği üzere îlâ yapmıştır. Çünkü îlâ yemindir.⁵²⁴ Koca, karısına “Vallahi bu gece sana yaklaşmayacağım” dese ve dört ay yaklaşmasa bu yaklaşmama yeminden kaynaklanıyorsa bu îlâdır.⁵²⁵ Bu İbn Mes’ûd’dan nakledilmiştir.⁵²⁶ Eğer koca dört aydan fazla bir süre karısına yaklaşmamaya yemin ederse dört ayın geçmesiyle îlâ vuku bulur.⁵²⁷ Îlâ yapan koca dört ay geçmeden eşine dönerse evlilik devam eder, yeminini bozduğu için kocanın kefâret ödemesi gerekir.⁵²⁸ Nehaî’ye göre kefâret müstehaptır, bu süre içinde eşine dönmezse Nehaî’ye göre bu bir bâin talâktır.⁵²⁹

Hanefilere göre kocanın karısına dönmesi müddet geçmeden önce olur, dört ayın geçmesiyle derhal talâk vaki olur. Bu bir bâin talâktır. Cumhura göre ise dönüş, müddet geçtikten sonra da önce de olabilir. Sürenin dolmasıyla talâk vaki olmaz, talâk ancak kocanın boşaması veya hanımın konuyu mahkemeye intikal ettirmesi ile hâkimin boşaması sonucu olur. Bu talâk ric’î talâktır.⁵³⁰

---

⁵²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 305.

⁵²⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 44.

⁵²⁶ Kâsânî, *Bedâi*’, III, 170.

⁵²⁷ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 150; Şeybânî, *el-Âsâr*, 96.

⁵²⁸ Şeybânî, *el-Âsâr*, 93; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 325.

⁵²⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 469; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 246; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 46; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 219.

⁵³⁰ Kâsânî, *Bedâi*’, III, 176,177; Derdîr, *eş-Şerhu’l-kebir*, II, 436; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 61; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 565.

Nehâî kocanın karısına dönmesinin ancak cinsel ilişki ile olacağı görüşündedir.⁵³¹ Ancak cinsel ilişkiyi engelleyecek erkeğin ya da kadının hastalık, yaşlılık, hapiste olmak, hayız veya doğum gibi bir özü varsa bu takdirde sözle dönüş de caiz olur.⁵³²

Îlâ konusunda araştırdığımız meselelerde Nehâî ile Hanefiler arasında görüş farklılığı olmadığını görüyoruz.

2.2.5.6. Zihâr

Sözlükte “sırt, arka yüzey” gibi anlamları bulunan zahr kelimesinden alınmış bir mastar olup, kocanın karısına “sen bana annemin sırtı gibisin” sözünden alınmıştır.⁵³³ İstılahta zihâr terimi kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi demektir.⁵³⁴

Nehâî’ye göre zihâr kocanın, karısını ya da kadının tümünü ifade eden bir bölümünü kendine ebediyyen mahrem olan birinin, bakması haram olacak bir organına benzetmekle gerçekleşir.⁵³⁵ Koca karısına “senin sırtın bana mahrem bir kadının sırtı gibidir” dese bu zihârdır. Fakat “Senin sırtın bana mahrem olmayan bir

⁵³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 247; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 324.

⁵³² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 327; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 247; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 462.

⁵³³ Râzî, *Muhtârü's-sıhah*, I, 197.

⁵³⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 225; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*; III, 353; Desûkî, *Hâşiye*, II, 439; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ*, V, 368; Yaman, Ahmet, “Zihâr”, *DİA*, XXXXVIII, 387.

⁵³⁵ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, III, 422; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII, 273; Şeybânî, *el-Âsâr*, 95.

kadının sırtı gibidir” dese bu zihâr değildir.⁵³⁶ Hanefiler de benzetilen şeyin bütünü çağrıştırmayanlardan olması halinde zihârın olmayacağı görüşündedirler. Mâlikî ve Şâfiîler ise bu konuda aksi görüştedirler.⁵³⁷ Baş, yüz gibi mahremler tarafından bakılması caiz olan yerlere benzetmeyi Hanefiler zihâr saymazken, Mâlikîler zihâr olarak değerlendirir. Benzetilen kadının, geçici evlenme engeli bulunan bir kadın olması halinde Hanefilerin de içinde bulunduğu büyük çoğunluk bu benzetmeyi zihâr saymazken Hanbelîler zihâr olarak kabul etmişlerdir.⁵³⁸

Nehâî’ye göre zihâr yapanın müslüman olması şart değildir. Hristiyan, yahudi ve mecusi zihar yapar veya hanımını boşar sonra müslüman olursa Nehâî’ye göre yapmış olduğu zihâr ve boşama geçerlidir, İslam bunları ancak kuvvetlendirir. Hanefiler ve Mâlikîler ise ayetteki “sizden” ifadesini ve zihâr sonucu meydana gelecek olan kefâretin ibadet olma yönünü dikkate alarak gayr-ı müslimin zihârını geçersiz kabul etmişlerdir. Şâfiî ve Hanbelîler ayetin genel anlamı içermesi, kefârette köle azadı ve fakirleri doyurma seçeneklerinin tercih edilebileceği gibi hususları dikkate almışlar ve gayr-ı müslimlerin talâkını geçerli olmasından yola çıkarak zihârının da geçerli olacağı görüşüne varmışlardır.⁵³⁹

Koca birden fazla zihâr yaparsa Nehâî’ye göre kocaya niyeti sorulur. Amacı birinci zihârı te’kit ise tek kefâret yeterlidir. Aksi halde her biri için ayrı kefâret gerekir.⁵⁴⁰ Hanefiler ve Şâfiîler de te’kit amacıyla yapılmışsa tek kefâretin yeterli

---

⁵³⁶ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 150; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 6.

⁵³⁷ Haskefî, *Dürrü’-muhtâr*, II, 790; Derdîr, *eş-Şerhu’l-kebîr*, II, 634; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 65.

⁵³⁸ Derdîr, *eş-Şerhu’l-kebîr*, II, 439; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 18.

⁵³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 17; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 64.

⁵⁴⁰ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 151; Şeybânî, *el-Âsâr*, 95.

olacağı görüşündedir.⁵⁴¹ Mâlikîler ve Hanbelîler ise birden fazla zihâr yapılması durumunda tek kefâretin yeterli olacağını söylerler.⁵⁴²

İbrâhim en-Nehaî zihâr yapan kişiye kefâret ödeyinceye kadar cinsel ilişkisinin yanında öpme, dokunma gibi cinsel yakınlaşmaların da haram olduğu görüşündedir.⁵⁴³ Ebû Hanîfe ve Mâlik de Nehaî ile aynı görüştedirler. Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise yasak olan cinsel birleşmedir, diğer cinsel yakınlaşmalar mubahtır.⁵⁴⁴

Nehaî kefâretin sebebinin cinsel ilişki kararlılığı olduğunu belirtir. Şâfiîler dışındaki cumhur da kefâretin sebebinin bu şekilde beyan eder. Şâfiîler ise kefâretin sebebinin boşamanın olmaması nedeniyle ortaya çıkan dönme iradesi olarak belirtirler.⁵⁴⁵

Nehaî ayetteki “temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar” ifadesinden dolayı oruç tutarak kefâreti ödeyen kişi hakkında kefâret tamamlanmadan cinsel birleşme olmuşsa oruca yeniden başlaması gerektiğini söyler.⁵⁴⁶ Yine hangi çeşidi ve kaç tane olursa olsun boşama kefâreti düşürmez. Kadın başka bir erkekle evlenip ayrıldıktan sonra zihâr yapan kocayla evlenecek olsa bile kocanın kefâreti ödemesi gerekir.⁵⁴⁷

---

⁵⁴¹ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 234; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 68.

⁵⁴² Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, II, 444; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 43.

⁵⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 348.

⁵⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 41.

⁵⁴⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, III, 68.

⁵⁴⁶ Şeybânî, *el-Âsâr*, 95, 96.

⁵⁴⁷ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 150; Şeybânî, *el-Âsâr*, 95; İbn Kudame, *el-Muğni*, VIII, 42.

Hanefî ve Hanbelîler de bu konuda aynı görüştedirler. Şâfîiler iddetin bitmesi ile kefaretin de kalkacağını Mâlikîler de üçüncü boşamada iddetin dolması ile kefaretin kalkacağı görüşündedirler.

2.3. EVLİLİĞİN SONA ERMESİNDEN DOĞAN NETİCELER

Evlilik akdinin sona ermesi birtakım sonuçlar doğurur. Bu sonuçların bir kısmı eşleri, bir kısmı da çocukları ilgilendirir. Bu bölümde iddet ve çocukların bakım ve terbiyesi demek olan hadâne konuları işlenecektir.

2.3.1. İDDET

2.3.1.1. İddet Kavramı

Sözlükte “saymak, sayılan şeyin miktarı, adet”⁵⁴⁸ anlamına gelen iddet kelimesi İslâm hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder.⁵⁴⁹ Fukaha iddetin meşruiyeti ve vücubunda ittifak etmişlerdir. Bu vücubiyet kitap sünnet ve icma ile sabittir. Kitaptan delili Bakara, 204, 228 ve Talâk 4. ayetlerdir. Sünnetten delil ise Resulullah’ın şu hadisleridir: “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının ölmüş bir kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Yalnız kocası bundan müstesnadır. Onun iddeti dört ay on gündür.”⁵⁵⁰ Peygamber (s.a.v), Fatıma bt. Kays’a Ümmü Mektum’un evinde iddet beklemesini

⁵⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, III, 281.

⁵⁴⁹ Bilmen, *Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, II, 179; Acar, H. İbrâhim, “İddet”, *DİA*, XXI, 466.

⁵⁵⁰ Müslim, “Talâk”, 58.

söylemiştir.⁵⁵¹ Bu manada başka hadis-i şerifler de vardır. İcma ise Resulullah'tan günümüze kadar hiç kimsenin buna karşı çıkmamasıdır.⁵⁵²

2.3.1.2. İddet Çeşitleri

a. Talâk veya fesih ile evliliği sona eren kadının iddeti: Boşanmış bir kadının iddeti, kadın hamile değilse ve hayız görenlerden ise “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç kuru’ beklerler” ayetinde belirtildiği üzere üç kuru’dur. Ayette geçen kuru’ lafzı sözlük anlamı bakımından hem hayız hem de temizlik anlamına gelmektedir. Kelimenin iki anlamı barındırıyor olması nedeniyle ayetteki “kuru” lafzının hayız mı temizlik mi ifade ettiği hususu fakihler arasında ihtilafa neden olmuştur. Nehaî'nin konuyla ilgili ifadelerinden onun “kuru” lafzının hayız anlamını esas aldığını görüyoruz. Örneğin “hayız sahibi olanın iddeti hayız ile, senede bir kere hayız görüyor olsa da” diyerek “kuru” lafzının “hayız” anlamını tercih etmiştir.⁵⁵³ Kadın hamile değilse ve normal olarak adet görüyorsa üç hayız müddeti iddet bekler. Hanefiler ve Hanbelîlere göre “kuru”dan maksat hayız, Mâlikî ve Şâfîlilere göre ise “kuru” lafzından maksat temizliktir.⁵⁵⁴ Nehaî'nin kuru’ lafzında Hanefilerle aynı anlamı tercih etmiş olduğunu görüyoruz.

Nehaî'ye göre nikâh akdinden sonra duhul olmadan önce talâk gerçekleşmişse bu durumda iddet yoktur.⁵⁵⁵

---

⁵⁵¹ Müslim, “Talâk”, 38.

⁵⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 76.

⁵⁵³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 270.

⁵⁵⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr*, IV, 308; Desuki, *Hâşiye*, II, 499; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, III, 119; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 97.

⁵⁵⁵ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 136; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 67-68.

b. Küçük veya yaşlı olduğu için ay hali olmayan ve hiçbir şekilde ay hali olmayan kadınların iddeti: Küçük ve yaşlılığından dolayı ay hali olmayan ve hiçbir şekilde ay hali görmeyen kadınların iddeti ayette “Kadınlarınızdan artık ay halinden ümit kesmiş olanlarla, hiç ay hali görmeyenlerin iddeti, şüphe ederseniz bilin ki üç aydır.”⁵⁵⁶ şeklinde ifade edildiği üzere üç aydır. Nehaî “hür kadının iddeti üç hayızdır, hayız görmüyorsa üç aydır” der.⁵⁵⁷

c. Temizliği uzayıp giden kadınlar ile mustahazanın iddeti: Nehaî’ye göre boşanan kadın hayız gören bir kadın ise sinnü iyasa ulaşmadığı halde hayız görmeyip temizlik hali devam etse bu kadın hayız hali görene ya da sinnü iyasa ulaşınca kadar iddet hali devam eder. Sinnü iyasa ulaşınca iddetini ay ile hesap eder.⁵⁵⁸ Kadın hayız görmüyorsa iddeti üç aydır. Bu süre içinde kadın hayız görse bu hayız hali iddetten geçen süreyi iptal eder ve iddet hayızla hesaplanmak üzere yeniden başlar. Hayız görmeyen kadın üç ay iddet bekledikten sonra iddetinin bitmesinin akabinde hayız olsa iddete yeniden başlanmaz. Çünkü iddet tamamlanmıştır.⁵⁵⁹ Kadın hayız görmeye başladığı için beklediği iddet iptal edilip hayızla iddeti hesaplanırken hayız sinnü iyas nedeniyle kesilirse iddetten sayılan günleri yine iptal eder, iddet ay ile hesap edilmeye başlanır. Hayız ikinci kez tekrar dönerse bu durumda ilk hayızla hesaplamada kalan iddet süresi tamamlanır.⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁶ Talâk, 65/4.

⁵⁵⁷ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 143.

⁵⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 464.

⁵⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 238; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 468.

⁵⁶⁰ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 145; Şeybânî, *el-Âsâr*, 84; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 340.

Hayız gördüğü halde bilmediği bir sebeple hayız hali kesilen kadın Hanefî ve Şâfîlere göre tekrar hayız görene ya da hayızdan kesilme yaşına ulaşınca kadar bekler. Hayızda kesilme yaşına ulaşınca, hayız görmeyen kadınlarda olduğu üzere üç ay iddet bekler. Mâlikîler ve Hanbelîler ise bu durumdaki kadının iddeti hayızın kesilmesinden sonra bir yıl yani on iki ay olduğunu söylerler. Bu on iki ayın dokuzu, varsa hamileliği tesbit için üç ayı da ihtiyat içindir. Bu durum Mâlikîlere göre hayızın hastalık veya bilinmeyen bir sebep nedeniyle kesilmesi halinde böyledir. Eğer süt emzirmek sebebiyle hayız kesilirse kadının iddeti emzirme süresi olan iki yılın geçmesinden sonra bir yılın sona ermesi ile tamamlanır. Senenin son günü hayız olsa bu durumda üçüncü hayızını bekler.⁵⁶¹

Kocası boşadığında ya da iddet süresi içinde mustahaza olan kadın Nehaî'ye göre istahaza olmadan önceki hayız günlerine göre iddet bekler.⁵⁶² Hanefîlere göre âdetini biliyor ise âdetini esas alır. Hanbelî ve Şâfîlere göre bu durumdaki kadının iddeti hayızdan kesilmiş kadında olduğu gibi üç aydır. Eğer bu kadının bir âdeti varsa namaz ve oruç hususunda nasıl amel ediyorsa iddette de aynı şekilde amel eder. Mâlikîlere göre hayız kanı ile özür kanını ayırt edemeyen kadın bir sene bekler. Ayırt edebiliyorsa karlarla bekler.⁵⁶³

d. Kocası vefat etmiş kadının iddeti: Nehaî'ye göre Bakara suresi 234. ayet gereğince kocası ölen kadın hamile değilse iddeti dört ay on gündür. Kocası ölmüş hamile kadının iddeti, boşanmış hamile kadına kıyasla karnındaki çocuğu doğurana

---

⁵⁶¹ Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, II, 835; Derdîr, *eş-Şerhu'-Sağîr*, II, 675; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 385-387; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 766-768.

⁵⁶² Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 45-144; Şeybânî, *el-Âsâr*, 85.

⁵⁶³ Kâsânî, *Bedâi'*, III, 300; Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, II, 826, 232-234; Derdîr, *eş-Şerhu'-Sağîr*, II, 714; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 389; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 463.

kadardır. Bir adam hanımlarından birini boşayıp hangisini boşadığını tayin etmeden ölse hepsinin vefat iddeti beklemesi gerekir.⁵⁶⁴

e. Müslüman olmayan kadının iddeti: Nehaî'ye göre kâfir kadınla müslüman bir kadın arasında iddetin vücubiyetinde fark yoktur. Yahudi ve hristiyan kadının talâkı müslüman kadının talâkı, iddeti müslüman kadının iddeti, nöbet taksimi de hür müslüman kadının nöbet taksimi gibidir.⁵⁶⁵ Mal karşılığında boşanan kadın ile mal karşılığı olmaksızın boşanan, şüphe ile duhul olmuş kadının iddeti aynıdır.⁵⁶⁶

f. Hamile kadının iddeti: Hamile kadın boşandığı veya kocası öldüğünde doğum yapıncaya kadar iddet bekler. Düşük olması da iddetin tamamlanmasıdır.⁵⁶⁷ Çocuk ikizse ilkinin doğumuyla mı ikincinin doğumuyla mı iddet biter? İbrâhim en-Nehaî'den konu ile ilgili iki rivayet vardır. Bir rivayette karnında ikiz bebek olan karısını boşayan adam hakkında "O adam, kadın ikinciyi doğurmadan karısına dönmekte daha fazla hak sahibidir." dedi ve Talâk Sûresi dördüncü ayeti okudu.⁵⁶⁸

Diğer rivayette ise kadın ilk çocuğu doğurduğunda "ondan ayrıldı" dedi. Fakat Nehaî'ye göre bu durumdaki bir kadın nifas kanı kesilmedikçe başka biriyle evlenemez. O takdirde Nehaî'ye göre hamile kadının nikâh bağının kalkması için iki şart vardır; 1-Doğum yapması 2- Nifas kanından temizlenmesi.⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 259.

⁵⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 250.

⁵⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 450.

⁵⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 258; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 475; Şeybânî, *el-Âsâr*, 85.

⁵⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 250.

⁵⁶⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, III, 175; Nevevî, *el-Minhâc*, X, 109.

Hanefiler dışında kalan cumhura göre yükünü tümüyle bırakmasıdır. İkizlerden birini doğurmakla iddet sona ermez. Mâlikîlere göre bir kan pıhtısıyla bile düşük yapacak olsa iddeti sona erer. Hanefi, Hanbelî ve Şâfiîlere göre baş, el, ayak gibi hilkatî belirgin bir düşükle iddet sona erer.⁵⁷⁰ Görüldüğü üzere Nehâî hamile kadının iddeti ile ilgili dört mezhepten farklı bir görüş benimseyerek kadının yeni bir evlilik yapmak için nifas kanından temizlenmesini şart koşar.

g. Zina eden kadının iddeti: Nehâî'ye göre zina eden kadının iddeti, şüphe ile kendisi ile beraber olunan kadının iddeti gibidir. Onun iddeti de boşanan kadının iddeti ile aynıdır.⁵⁷¹

2.3.1.3. İddetin Başlangıcı

Nehâî'ye göre zifaf sonrası boşanan kadının iddeti kocasının onu boşadığı günden itibaren, kocası ölen kadının iddeti kocasının öldüğü günden itibaren başlar. Başka bir yerde bulunan kadına talâk haberi birkaç gün geç ulaşsa kadının iddeti kocasının talâkı telaffuz ettiği günden başlar, talâk haberinin kendisine ulaştığı günden değil.⁵⁷² Nehâî'ye göre koca karısını hayız halinde iken boşasa bu hayız iddetten sayılmaz. Koca karısını sünnet üzere her temizlikte bir talâk verecek ve tekrar kadına dönmeyerek boşasa kadının iddeti ilk talâktan itibaren başlar. Böylece üçüncü talâktan sonra iddet süresinden bir hayız kalır.⁵⁷³ Karısını her temizlik

---

⁵⁷⁰ Serahsi, *el-Mebsût*, VI, 42.

⁵⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 450.

⁵⁷² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 328.

⁵⁷³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 262; Şeybânî, *el-Âsâr*, 83.

döneminde boşayıp sonra karısına dönen için ise her boşamadan sonra iddet yeniden başlar. İster duhul olsun isterse duhul olmasın.⁵⁷⁴

Kadın kocasından boşandıktan sonra iddet süresi içinde ikinci koca ile evlense onunla zifafa girse bu ikisinin arası ayrılır. Kadının ikinci kocanın yanında kaldığı süre iddet müddetinden sayılmaz. Birinci kocadan ayrılma iddeti tamamlanır. Sonra ikinci kocadan ayrılma iddeti başlar.⁵⁷⁵

2.3.1.4. Talâk ve Vefât İddeti Süresinde Kadına Helal ve Haram Olanlar

1. İddet süresince kadının başka bir adamla evlenmesi haramdır. Kadın hamile ise Nehaî'ye göre evlilik için nifas müddetinin de bitmesi gerekir. İddet süresi bitmeden kadın başkasıyla evlenirse bu fasit bir nikâhtır. Bu durumda araları ayrılır. Zifaf gerçekleşmişse kadına mehir verilir.

2. Gerek boşama gerekse vefat iddeti bekleyen kadın kocasının evinde iddetini bekler oradan çıkmaz.⁵⁷⁶ Ric'î talâk sonucu iddet bekleyen kadının eşine süslenmesi mübahtır. Bu konuda Nehaî şöyle der: “Kadın sürme sürer, boyalı elbise giyer, kocasının yolunu gözler.”⁵⁷⁷ Adam eve girmek istediğinde bunu hissettirir, selam

⁵⁷⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 305-306; Şeybânî, *el-Âsâr*, 83; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 143.

⁵⁷⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 212; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 143; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 149-251.

⁵⁷⁶ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 142; Şeybânî, *el-Âsâr*, 90.

⁵⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 252; Şeybânî, *el-Âsâr*, 86.

verir ama izin almasına gerek yoktur.⁵⁷⁸ Başka bir rivayette ise kadının yanına ancak izinle gireceğini belirtir.⁵⁷⁹

Nehaî, üç kez boşanan kadın, hul' yapan kadın, kocası ölen kadın, mülâane yapan kadın kına yakmaz, koku sürünmez, boyalı elbise giymez, evlerinden çıkmaz.⁵⁸⁰

3. İddet süresinde kocanın boşaması halinde gerek ric'i gerek bâin talâk iddeti olsun talâk vuku bulur.⁵⁸¹ Nehaî'ye göre hul' bâin talâk olduğu halde bu durumda iddeti devam eden kadını kocası boşasa, talâkın vaki olduğunu belirtmiştir.⁵⁸²

2.3.2. ÇOCUKLARIN BAKIMI VE TERBİYESİ (HADÂNE)

Nehaî'ye göre çocuk anneye ihtiyaç duyduğu müddetçe çocuğun bakımını anne üstlenir.⁵⁸³ Bu ihtiyaç hali, çocuğun anneye yeme ve içmede muhtaç olmasıdır. Annenin hadâne hakkı başka biriyle evlenmesi veya yolculuğa çıkması halinde sakıt olur.⁵⁸⁴ Çocuğun bakım ihtiyacı devam ediyorken annenin hadâne hakkı sakıt olursa bu hak anneanneye geçer. Anneanne yoksa veya hadâneye uygun değilse bu hak

---

⁵⁷⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 324.

⁵⁷⁹ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 145.

⁵⁸⁰ Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, III, 81; Şeybânî, *el-Âsâr*, 86; Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 142; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, 142; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 281.

⁵⁸¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 241; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 488.

⁵⁸² Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, III, 147.

⁵⁸³ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 159.

⁵⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 255.

teyzeye geçer.⁵⁸⁵ Çocuk kendi yiyip, içip kendi elbisesini kendi giyebilecek yaşa gelip annesine ihtiyacı kalmadığında annenin hadane hakkı sona erer. Baba bu yaştan itibaren çocuğun terbiyesi ve eğitimi üstlenmekte daha fazla hak sahibidir.⁵⁸⁶

---

⁵⁸⁵ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 159.

⁵⁸⁶ Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, 158; Şeybânî, *el-Âsâr*, 122.

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmada İbrâhim en-Nehaî'nin aile hukuku ile ilgili fikhî görüşlerini araştırmaya ve bu görüşleri dört mezhebin görüşleriyle karşılaştırmaya çalıştık. İbrâhim en-Nehaî, bildiğimiz üzere Irak rey ekolünün önemli temsilcilerindendir. Ebû Hanîfe'nin hocası Hammâd b. Ebî Süleyman, İbrâhim en-Nehaî'nin öğrencisi ve onun görüşlerini en iyi bilenlerdendi. İbrâhim en-Nehaî'nin bize ulaşan görüşleriyle Ebû Hanîfe'nin görüşlerini karşılaştırdığımızda bu görüşlerin büyük oranda birbiriyle uyumlu olduğunu görüyoruz. Nikâh akdinde kullanılacak lafızlar, sahih ve fasit şartlar, kölelerin velayeti, hürmet-i musaherenin şehvetle dokunmak ve bakmakla da oluşacağı, biri bâin talâkla boşanmış ve iddet bekleyen iki mahrem bir nikâh altında cem edilmelerinin haram olduğu, Mecusi kadınlarla evlilik, karı-kocanın her ikisinin ya da birinin irtidat etmesi durumunda aralarındaki nikâhın hükmü, dört evli erkeğin beşinci hanımı ile evlenmesi, ihramlı olan kişinin evlenmesi, ölümcül hastalığı olan eşin nikâhı, mehir olması uygun olan şeyler, nafaka dağıtımında pay miktarı, hanımın nafakası, nesep, evlilik hayatında adab-ı muaşeret, talakta ehliyet, talak çeşitleri, sünnî talakı hasen ve ahsen olarak sınıflandırması, bâin talak olan durumlar, beynunet-i suğra iddetinde yapılan talakın geçerli olacağı, hedim meselesi, mefkud, liân, îlâ, iddet gibi ana başlıkları içeren ve dört mezhep arasında ihtilafı olan kırk beş meselede Hanefîlerin görüşlerinin Nehaî'nin görüşleriyle aynı olduğunu tespit ettik. Bu da Ebû Hanîfe'nin İbrâhim en-Nehaî'den ne kadar etkilendiğini göstermektedir.

Bununla birlikte az da olsa Nehaî'nin Hanefî mezhebinden farklı görüşleri de bulunmaktadır. Bu görüşlerin bazen cumhurun görüşüyle aynı, bazen dört mezhebin görüşünden tamamen farklı, bazen de aynı konuda kendisinden birden fazla görüş nakledilmiş olduğunu gördük. Örneğin velinin izni olmaksızın yapılan nikâhın sahih olmayacağı, nikâhta velinin izninin gerekliliği, velinin ve şahitlerin erkek olması şartı, akrabanın nafakası, hakem tayini, zevâc-ı tahlil gibi on iki meseledeki görüşleri Hanefî mezhabinden farklı olup cumhurun görüşüyle muvafıktır. Fahl sütünün baba hakkında haramlık oluşturmayacağını ve ölümcül hastalığı olanın evliliğinde mehrin

hastanın malının sadece üçte birinden hesaplanma şartının olmayacağını belirtmesi, zina eden kadının evliliğiyle ilgili olarak zifaf öncesi ve sonrasını farklı değerlendirmesi birden fazla babaya nesep isnad etmesi ve hamile kadının iddetinin nifas kanından temizlenmesiyle ancak sona ereceği gibi konularda dört mezhepte farklı içtihatlarla bulunmuştur. Nikâhta kadının rızasının olması hür ve köleye göre talak sayısı hususunda ise kendisinden birden fazla görüş nakledilmiştir.

Yaptığımız çalışmada Nehaî'nin Hanefî mezhebinden farklı fikhî görüşlerini tespit etmiş olsak da genel olarak Hanefî mezhebinin görüşleriyle Nehaî'nin görüşlerinin büyük oranda örtüştüğü sonucuna ulaştık.

BİBLİYOGRAFYA

Abdürrezzâk b. Hemmam, es-San'anî (v. 211/826), *el-Musannef*, Mektebü'l-İslam, Beyrut, 1403/1983, I-XII.

Acar, İbrâhim, "İddet", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2000.

Âlûsî, Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî (v. 1270/1854), Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-Seb'i'l-mesânî, Darü'l-hadis, Kahire, 2005, I-XV.

Apaydın, Yunus, "Şahit", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2010.

Atar, Fahrettin, "Nikâh", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2001.

Aydın, Mehmet Akif, "Liân", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2001.

Bakkal, Ali, "*Maraz-ı Mevt*", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2001.

Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukuku İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, ty, I-VIII.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Hüsrevcirdi el-Horasani Ebû Bekir (v.458/1080), *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk Muhammed Abdülkadir Ata Darü'l-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, 1424/2003, I-XI.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256/870) *el-Camiu's-Sahih*, Darü'l-fikir, Beyrut, 1432-1431/2010.

Buhûtî, Mansur b. Yunus (v. 1051/1641), *Keşşâfü'l-Kına' 'an Metni'l-İkna'*, Darü'l-Kütübü'l-İlmîyye, Beyrut, 2009, I-VI.

Cessâs, Ebû Bekir er-Razi (v. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şahin, Darü'l-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1415/1994, I-III.

Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (v.385), *es-Sünen*, thk. Ve zapt Şuayp Arnavut ve dğr, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1424/2004, I-V.

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl ed-Dârimî (v. 255/869), *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, Darü'l-Muğni, Suudi Arabistan, 1412/ 2000, I-IV.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî (V. 1230/1815), *Haşiye ale's-Şerhu'l-Kebîr*, yy, ty, I-IV.

Derdîr, Ebû'l-Berekât Ahmet b. Muhammed b. Abdurrahman el-Halveti el-Mâlikî, *eş-Şerhu's-Sağîr*, Darü'l-Fazile, Kahire, ty.

Döndüren, Hamdi, "Îlâ", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2001.

Ebû Davûd, Süleyman b. el-Eş'as (v. 275/888), *es-Sünen*, Müessesetü'r-Risale Naşirun, 1434/2013.

Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdullah el-İsfehânî (v. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Asfiya*, Beyrut, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ty., I-X.

Ebû Yusuf, Ya'kub b. İbrâhim (v.182/798), *Kitabu'l-Âsâr*, Mektebetü Ehli'l-Eser Li'n-neşr ve't-Tevzi', Kuveyt, 1434/ 2013.

Ebû Zehra, Muhammed, *Ebû Hanîfe*, Ankara DİB Yay.,2005.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar neş, 2015.

Erturhan, Sabri, "Zina İşleyen Bir Şahısla Yapılacak Nikâh Akdine Fıkhî Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 2003, s. 157-183.

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî (770/1368-69), *el-Misbâhu'l-münîr fî Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfî'i*, Mektebe İlmiyye, Beyrut, ty. I-II.

Gözübenli, Beşir, "Mefkud", *DİA*, TDV Yay. Ankara, 2003.

Hanbel, Ahmed b. Muhammed (v. 241/855), *el-Müsned*, Darü'l-Hadis, Kahire, 1416/1995.

Haraşî, Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Haraşî (v. 1101/1690), *eş-Şerhu's-Sağîr alâ Muhtasarı Halîl*, Darü'l-fikr, Beyrut, ty. I-VIII.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer (v. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*, Darü'l-fikr, Beyrut, 1412/1992, I-VI.

İbn Cüzeyy, Ebû Kasım Muhammed (v.741/1340), *el-Kavânînu'l-Fikhiyye*, Darü'l-Fikr, Beyrut, ty.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v. 235/849), *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvame, Daru'l-Kurtuba, Beyrut, 1467/2006, I-XXVI.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (v. 852/1449), *Tehzîbü't-Tehzîb*, Matbaatü Dairatü'l-Mearif en-Nizamiyye, Hindistan, 1326, I-XII.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (v.456/1064), *el-Muhallâ*, Darü'l-Fikir, thk. Ahmed Muhammed Şakir, I, XI.

İbnü'l-Hümâm, Kemaleddin Muhammed b. Abdilvahid (v.861/1456), *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü't-Ticariyetü'l-Kübra, Kahire, ty.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah (v. 620/1223), *el-Muğnî*, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ty, I-XIV.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (v. 273/887), *es-Sünen*, Çağrı, İstanbul, 1401/1981.

İbn Manzûr (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dar-ü Sadr, Beyrut, 1414, I-XV.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhim el-Mısri (v.970/1562), *el-Bahru'râ'ik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Darü'l-marife, Beyrut, ty.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi (v.595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Müessetü'r-risale, 1436/2015.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd (v. 230/845), *Kitabü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. İhsan Abbas, Darü Sadr, Beyrut, 1968, I-VIII.

Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes'ud (v.587/1191), *Bedâ'i'u's-Sana'i fî Tertibi's-Şerai'*, Darü'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1424/2003, I-X.

Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsu'atu Fikhi İbrâhim en-Nehâi Asruhu ve Hayatuhu*, Darü'n-nefais, 1406/1986, I-II.

Karaman, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul Ensar neş. 2008, 52.

Komisyon, el-Fetavâl-hindiyye, Darü'l-fikr, 1310, I-VI.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (v. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berduni ve İbrâhim Eттаfeyyiş, Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964, I-X.

Mâlik b. Enes b. Malik b. Amir El-Esihi El-Medeni (v.179), *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Darü'l-İhyau't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1406/1985.

Merdâvî, Ali b. Süleyman (v. 885/1480), *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-hilâf*, Darü ihyai't-türasi'l-arabî, ty. I-XII.

Mergînânî, Ali b. Ebî Bekr (v.593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Daru'l-erkam, Beyrut, ty, I-IV.

Mevsilî, Ali b. Ebî Bekr (v. 683/1284), *el-İhtiyâr li- Ta'lili'l-Muhtâr*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1356/1937, I-V.

Meydânî, Abdü'l-Ğani el Ğuneymi (v.1881/1298), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1436/2015, I-III.

Muzahhari, Muhammed Senaullah El-Panibeti (v. 225/1810), *Tefsiru'l-Mazhari*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, I-VII.

Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisaburi (v.261/875), *el-Camiu's-Sahih*, Darü'l-marife, Beyrut, 1431/2010.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali Horasani (v.303), *Müctebâ Mine's-Sünen*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbuatı İslamiyye, Halep, 1406/1908, I-VIII.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref (v. 676/1277), *Ravdatü't-Tâlibîn*, Darü'n-Nefais, Beyrut, 1992.

-----*el-Mecmu Şerhu'l-Mühezzeb*, Darü'l-Fikr, yy. ty.

-----*Minhacü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftin fi'l-Fıkh*, thk. Asım Ahmed, Darü'l-Fikr, 1425/2005, I.

Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî (v. 666/1268), *Muhtârü's-Sihâh*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed, Mektebe Asriyye Darü'n-Numuzeciyye, Beyrut, 1420/1999.

Râzî, İbn Ebû Hatim er-Râzî (v. 327/938), *el-Cerh ve't-Tadîl*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1271/1952.

Sahillioğlu, Halil, "Dirhem", *DİA*, İstanbul, 2001, IX, 369.

Sâvî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed Halveti (v. 241), *Belađü's-Salik li Akrabi'l-Mesalik –Haşiyetü's-Savi ala Şerhi's-Sağir*, Darü'l-Mearif, yy. ty. I-IV.

Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî (v. 562/1166), *el-Ensâb*, thk. Abdurrahman b. Yahya, Meclisü Dairatü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, Haydarâbâd, 1382/ 1962.

Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl (v. 483/1090), *el-Mebsût*, terc. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev, İstanbul, 2016, I-XXXI.

Şâfiî, Muhammed b. İdris (v. 204/820), *el-Üm*, Darü'l-Marife, Beyrut, 1410/1990, I-VIII.

Şah Veliyyullah Dehlevî, Ahmed b. Abdurrahîm Şah Veliyyullah Dehlevî, *Hüccetü'llahu'l-baliğâ*, Beyrut: Darü'l-cil, 2005.

Şevkânî, Muhammed b. Ali (v. 1250/1834) *Neylü'l-Evtâr Şerhu Munteka'l-Ahbar*, Matba'atü Mustafa el-Babi el Halebi ve Evladühü, yy. ty, I-VIII.

Şeybânî, Muhammed b. Hasan (v. 189/805), *Kitabu'l-Âsâr*, İdaratü'l-Kur'an ve'l-Ulumu'l-İslamiyye, Karaçi, 1411.

-----*el-Hucce Alâ Ehli Medine*, thk. Mehdi Hasan, Alemü'l-Kütüp, Beyrut, 1403, I-IV.

Şîrâzî, İbrâhim b. Ali b. Yusuf (v. 476/1083), *el-Mühezzeb fi Fıkhı'l-İmam eş-Şâfî*, Darü'l-Fıkr, Beyrut, ty, I-II.

-----*Tabakâtü'l-Fukâha*, thk. İhsan Abbas, Darü'l-Raidi'l-Arabî, Beyrut, 1970.

Şîrbînî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed (v. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzı'l-Minhâc*, Darü'l-Fıkr, ty, I-IV.

Taberî, Ebû Cafer Et-Taberî Muhammed b. Cerir b. Yezîd b. Kesir b. Galip, (v.310/923), *Camîu'l-Beyân an Tevîli Â'yi'l-Kur'ân*, yy.1420/2000. I-XXIV.

Tahavî, Muhammed b. Selame el-Ezdî el-Hacrî et-Tahavî (v. 321/933), Şerhu Meâni'l-Âsâr, thk. Muhammed Zühri en-Neccar, Alimü'l-Kütüp, yy. 1414/1994, I-V.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa es-Sülemi (v.279/892), *el-Camîu's-Sahih*, Çağrı, İstanbul, 1401/1981. ;

Ünal, İsmail Hakkı, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara, DiB yay. 2010, 45.

Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. İstanbul, 2013.

----- "Zihâr", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, 2013.

Zehebî, Ahmed b. Osman ez-Zehebî (v.748/1348), *Tarihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-Âlâm*, thk. Beşşar Avvad Maruf, Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 2003, I-XV.

Zeylaî, Fahrüddin ez-Zeylaî el- Hanefî (v.743), *Tebyînü'l-hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dekaik ve Haşiyetü'ş-şelbi* (v. 1021), haşiyeye İsmail b. Yunus eş-Şelbi (1021), Matbaatü'l-kübra el-Emiriyye, Bulak, 1313.

Zeylaî, Abdullah b. Yusuf b. Muhammed ez-Zeylaî (v. 762/1360), *Nasbü'r-râye li tahrîci ehadisi'l-Hidâye*, thk. Muhammed Avvame, Müessesetü'r-Reyan littaba ve'n-Neşr, Beyrut, 1418/ 1997, I-IV.

Zühayli, Vehbe, *İslam Fikhi Ansiklopedisi*, terc. Mehmet Ali Yekta Saraç, Risale, İstanbul, 1994, I-X.

Zürkânî, Muhammed b. Abdülbaki b. Yûsuf ez-Zürkânî (v. 1099/1688), *Şerhu'z-Zürkânî Alâ Muvatta-i İmam Mâlik*, thk. Taha Abdurrauf Sa'd, Mektebetü's-Sahafeti'd-Diniyye, Kahire, 1424/2003, I-IV.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Konya’da doğdu. 1994 yılında Konya Atatürk Kız Lisesi’nden, 1999 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Kur’an kurs öğreticiliği ve vaizlik görevlerinde bulundu. 2015 yılında başladığı Selçuk Dinî Yüksek İhtisas Merkezindeki eğitimini 2018 yılında tamamladı. 2018 yılında İl Müftü Yardımcılığı görevine atandı. Halen bu görevde bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.